Riksdagens protokoll 1992/93:16

Onsdagen den 4 november

Kl. 9.00–15.27

Protokoll
1992/93:16

1 § Avsägelse

Förste vice talmannen meddelade att *Margareta Winberg* (s) avsagt sig uppdraget att vara ledamot i trafikutskottet.

Kammaren biföll denna avsägelse.

2 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Propositionerna
1992/93:94 till skatteutskottet
1992/93:130 till jordbruksutskottet

Meddelande om samlad votering

Förste vice talmannen meddelade att trafikutskottets betänkanden TU1 och TU2, justitieuskottets betänkanden JuU1 och JuU2 samt arbetsmarknadsutskottets betänkanden AU1 och AU3 skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

3 § Taxifrågor m.m.

Föredrogs
trafikutskottets betänkande
1992/93:TU1 Taxifrågor m.m. (prop. 1991/92:100 delvis).

Anf. 1 JAN SANDBERG (m):
Herr talman! I detta betänkande har det bildats en ohelig allians mellan socialdemokrater och nydemokrater. Jag kallar den ohelig, inte därför att det ansvariga statsrådet, kommunikationsministern, tillhör kds, utan därför att det inte tillhör vanligheterna att socialdemokraterna gör upp med nydemokraterna i en fråga.

Den kan också kallas ohelig därför att en av parterna, Ny demokrati, har gått till val på parollen att minska byråkratin. Dess värre innebär majoritetens ställningstagande i detta ärende att man, utan egentlig orsak, vill öka utredningsarbetet i Sverige. Man kan då fråga sig om inte ett av partierna egentligen borde byta namn till "Ny byråkrati".

Herr talman! De fyra regeringspartierna är reservanter till detta betänkande. Majoriteten har nämligen fastnat för att ge regeringen i uppdrag att göra en utredning om taxinäringen. Orsakerna till detta är att man anser att den avreglerade taxinäringen har medfört nackdelar på vissa områden. Och visst är det så! Det förekommer fusk och oegentligheter i branschen. Det skall givetvis åtgärdas och ställas till rätta. En förutsättning för en fri konkurrens är att alla parter får konkurrera på lika villkor.

Sammanfattningsvis har dock avregleringen av taxitrafiken slagit väl ut. Marknaden – taxiföretagen och förarna – har tvingats anpassa sig till kundernas önskemål. Förmodligen har vi ännu inte sett hela vidden av de positiva effekter som kan komma av avregleringen.

Det var väntat att taxinäringens avregelring skulle medföra vissa problem. Så blir det alltid när man skall avreglera något som varit reglerat under en mycket lång tid. Bl.a. har Statens pris- och konkurrensverk helt riktigt framhållit att det kan ta relativt lång tid från det att en sedan länge reglerad marknad släpps fri till dess konkurrensen fungerar fullt ut.

Herr talman! Taxi har nu avreglerats. Det finns därför ett svenskt ord som riskerar att hamna utanför Svenska akademiens ordlista, och ordet är "dröj". Tidigare var det ordet vanligt förekommande, inte minst för dem som ringde efter en taxi. "Taxi var god dröj" var det budskap som många mötte när de ville ha en taxi. I dag kan nog det uttrycket hänföras till kategorin "utrotningshotade telefonmeddelanden", och det är bra!

Det är *en* effekt av den avreglering av taxiverksamheten som riksdagen fattade beslut om 1988, och som trädde i kraft den 1 juli 1990. Det kan vara på sin plats att nämna att vi i Sverige inte är ensamma om att gå denna väg. Vi avreglerade faktiskt vår taxinäring *efter* det att den avreglerats i det numera ickeexisterande Sovjetunionen.

Vad har då hänt efter avregleringen, sommaren 1990? Till en början steg naturligtvis priserna innan marknaden hade stabiliserat sig och nyetableringen tagit verklig fart. Antalet taxibilar steg därefter markant, varför man tämligen snart kunde registrera en klar höjning av servicenivån. Plötsligt gick det att få en taxi när man ville ha den, dit man ville ha den. Det blev också enklare att få en bil direkt på gatan.

Men det finns många andra positiva effekter som avregleringen har medfört. Ett uttryck som troligen kommer att leta sig in i Svenska akademiens ordlista med tiden är begreppet "tjejtaxa", där taxan för tjejer hos vissa taxiföretag är lägre än för oss män. Ett annat nytt uttryck är "fast pris". Den normale kunden väljer ett fast pris när det är mycket trafik och risk för köer, men väljer annars att låta taxametern bestämma priset. Det har också växt fram andra erbjudanden om zonpristaxor m.m.

Sammantaget har det presenterats en mängd olika nya inriktningar när det gäller service och specialerbjudanden. Innovationen och påhittigheten är

stor. Själv väntar jag med spänning på specialerbjudanden för yngre moderata riksdagsmän i trafikutskottet.

Problemen med de s.k. svarttaxibilarna – vilka vi alla känner till – dvs. privatbilar som körde taxi svart, har minskat efter avregleringen. Jag tror att vi alla säkert minns många av de otrevliga händelser som den verksamheten förde med sig.

Vi ser nu en utveckling mot att det kontinuerligt sker en självsanering av taxibranschen. Det senaste exemplet är att många taxiföretag kommer att samarbeta för att få en speciell kundorienterad profil, där man har för avsikt att frivilligt bilda vad man kallar kvalitetstaxiföretag. Tanken är bl.a. att man kommer att erbjuda speciella, helt frivilliga, beställningscentraler där de som ansluts skall ha en speciell legitimation och ha genomgått speciell utbildning, och där kunderna skall kunna vända sig till en speciell reklamationsnämnd och där varje bil skall vara utrustad med en symbol om detta i framrutan.

Jag tror att alla partier i utskottet och alla i denna kammare är överens om att man behöver komma ifrån de oegentligheter som trots allt finns inom taxinäringen. Vad vi inte är överens om är hur vi formellt skall hantera det.

Dess värre tycker jag att den nuvarande utskottsmajoriteten i viss mån slår in öppna dörrar när de kräver att regeringen skall sätta i gång med en ny utredning av taxinäringen. Det står ju helt klart uttryckt i propositionen att regeringen har insett att det finns anledning att ytterligare skärpa bl.a. lämplighetsprövningen och den uppföljande kontrollen av lämpligheten.

Statsrådet, kommunikationsministern, påtalar också att informationsutbytet mellan skattemyndigheterna och länsstyrelserna måste förbättras. Regeringen aviserar att informationen från taxis sida om gällande taxor också måste förbättras.

Eftersom regeringen och kommunikationsministern aviserar en skärpning på dessa punkter finns det enligt vår mening ingen anledning att ta något ytterligare initiativ från riksdagens sida.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen till detta betänkande.

Jag vill nu ta tillfället i akt att ställa några frågor till utskottsmajoritetens talesman eller talesmän. I utskottets betänkande kräver majoriteten att regeringen skall utreda i stort sett samma frågor där regeringen redan har aviserat skärpta krav. Är det som utskottsmajoriteten nu gör inte att hårdra frågan och egentligen slå in öppna dörrar? En utredning, med förslag till riksdagen för hantering i trafikutskottet och beslut i denna kammare, riskerar att få till följd att det går onödigt lång tid innan man kommer till rätta med de problem som finns. Detta var den ena frågan.

Min andra fråga gäller det särskilda yttrande där socialdemokraterna aviserat att man mycket väl kan tänka sig att återgå till den tidigare regleringen med krav på obligatorium för alla taxiföretag att tillhöra en beställningscentral. Denna reglering var ju en av huvudingredienserna i den tidigare tröga och byråkratiska taxiverksamheten. Vill verkligen socialdemokraterna att vi återgår till "taxi var god dröj"-epoken?

Slutligen en fråga till Ny demokrati. Jag kan inte påminna mig att Ny demokrati gick till val på budskapet om "ny byråkrati", vilket detta förslag innebär. Beslutsprocessen försenas. Man skall tillsätta nya utredningar, och

jag vet inte allt. Varför agerar ni nu så att ytterligare regleringar kommer till stånd, en försening av nödvändiga beslut sker, och en ny utredning tillsätts?

Anf. 2 JARL LANDER (s):

Herr talman! Många av de trafikpolitiska frågor som vi debatterar här i kammaren härrör från det stora trafikpolitiska beslut som riksdagen fattade 1988. Så är också fallet med avregleringen av taxi. Den utvärdering som skulle göras enligt den trafikpolitiska proposition som den socialdemokratiska regeringen lade fram är nu en del av den budgetproposition som den nuvarande regeringen lade fram i januari månad i år.

I denna står det att läsa att avregleringen har gått bra. Tillgången på bilar har ökat. Jag vill då inom parentes säga att det bl.a. var bristen på taxibilar som var en av orsakerna till att något måste göras inom branschen. Det sägs också att taxiverksamheten fungerar i de mellanstora och mindre städerna. Det gör den också på landsbygden, tack vare att kommuner och trafikhuvudmän har handlat upp trafiken i stor utsträckning. Taxiverksamheten fungerar med andra ord bra enligt utvärderingen, bortsett från att priserna kanske har stigit ganska kraftigt i vissa fall.

Men att stanna vid detta konstaterande vore detsamma som att säga att jag inte har tagit del av regeringsförslaget och utvärderingen. Då skulle det kanske också konstateras att jag över huvud tagit inte har tagit del av vad massmedia har sagt om taxiverksamheten det senaste året. Det är ju bara så att taxibranschen framför allt i Stockholms-, Göteborgs- och Malmöområdet har hamnat i en stor kris, i synnerhet i en lönsamhetskris. Att taxiförarna då går ut och uppmanar till bojkott av taxiåkandet under en dag, som de gjorde i går, kan ju vara förståeligt.

Är det att jobba i en acceptabel verksamhet när man som taxiförare jobbar i en bransch där man avlönas efter procent på inkört kapital, där det inte finns kollektivavtal sedan över ett år tillbaka och där man inte vet hur långt ett arbetspass blir? Det gäller i synnerhet nu när vi vet att seriösa taxiåkare är på väg att slås ut av lycksökare inom branschen. Det är lycksökare som både använder sig av olagliga metoder och till bristningsgränsen utnyttjar gällande lagstiftning, om man skall tro allt som sägs i massmedia om hur taxi fungerar i storstäderna.

Kommunikationsministern kommenterar något av detta i den här delen av budgetpropositionen. Han pekar på vikten av att länsstyrelserna följer upp effekterna av t.ex. det stora antalet konkurser inom branschen och angelägenheten av ett närmare samarbete mellan länstyrelser och skattemyndigheter.

Det nämns också att TSV har ett utredningsuppdrag för att följa upp eventuellt fusk med plombering av taxametrar.

Vi socialdemokrater anser att det inte räcker med detta uppföljande för att komma till rätta med olustiga situationer inom taxibranschen i våra storstäder. Vi grundar det bl.a. på det som länsstyrelsen i Stockholm, och i synnerhet dess ordförande landshövdingen Ulf Adelsohn, har gjort. De har lagt ner åtskilliga timmar för att komma till rätta med problemet inom taxi här i Stockholmsområdet.

Vi grundar det också på uppgifter om att myndigheterna har svårigheter

att rent rättsligt komma till rätta med påstått fusk och olaglig verksamhet. Det är dessutom vår uppfattning att något måste göras för att rätta till missförhållandena inom taxinäringen, eftersom branschens arbetsgivare och arbetstagare samt fackliga företrädare har vänt sig till oss i utskottsgruppen och bett oss försöka ta initiativ i den här frågan. Detta har vi socialdemokrater tagit fasta på. Därför har utskottsmajoriteten kommit fram till att en sanering av taxinäringen är nödvändig. Den är nödvändig nu för att vi skall kunna åka taxi till en rimlig kostnad.

Länsstyrelserna måste få de redskap de behöver för att röja upp i den här taxidjungeln. Gällande lagstiftning på det här området måste följas av alla myndigheter. Då kräver det kanske skärpningar av vissa regler, utan att vi för den skull skall gå tillbaka till den tidigare helt reglerade taximarknaden. Vi föreslår, och vi föreslog inför utskottsbehandlingen, att regeringen snabbt skall se över vad en skärpning av lagstiftningen på de punkter som jag strax skall återkomma till, kan få för följder för taxibranschen. Vi socialdemokrater föreslår inte att detta obönhörligen skall införas. Vi ber att regeringen återkommer med vad som händer om vi får en skärpning på följande punkter.

Det skall vara krav på ett trafiktillstånd till varje bil, i stället för som nu när det finns ett trafiktillstånd för varje bolag. Vi vill också att reglerna för lönegarantin skall ses över så att de inte går att missbruka. Vi anser också att taxiföretag som har stora skulder till samhället bör förlora trafiktillståndet. Regeringen bör se över detta. Den bör också se över om länstyrelserna vid tillståndsprövningen har tillgång till t.ex. Riksskatteverkets datalistor. Vi vill också att rutinerna när man ger ut och tar tillbaka de gula taxiskyltarna samt när man godkänner taxametrarna på taxibilarna skall ses över.

Jan Sandberg sade tidigare att ordet dröj hade kommit bort ur taxivokabulären. Det är mycket möjligt eftersom det finns gott om taxibilar. Men däremot har det kommit in ett annat ord som rimmar bra på dröj, och som vi i Värmland mycket väl vet vad det betyder. Det är ordet smörj. Jan Sandberg vet säkert vad det betyder att få smörj. Detta har nu kommit in i taxiverksamheten. Seriösa åkare får smörj av oseriösa åkare. T.o.m. kunder får smörj av oseriösa åkare. Det är dags att något görs åt taxibranschen, och det måste ske ganska snabbt.

Om man skall tro allt som sägs i massmedia är t.o.m. de borgerliga ledamöterna i trafikutskottet relativt missnöjda med vår kommunikationsminister. Allting går så sakta i kommunikationsdepartementet har de borgerliga sagt. Det är därför vi socialdemokrater nu vill föreslå att vi snabbt utreder vad som händer, så att vi kan få tillbaka det till kammaren. Då kan vi få ordning på taxiverksamheten. Vi tycker att man kan få en bättre ordning inom taxibranschen med dessa förslag.

Med dessa förslag tillfredsställer vi också ett par motioner som finns, bl.a. en från Vänsterpartiet och en från Socialdemokraterna. Vi skulle dock ha velat gå litet längre på grund av att branschens arbetsgivare och fackförbund har skrivit till oss. De vill egentligen också införa ett obligatorium för alla taxiföretag att tillhöra en beställningscentral. Vi skriver detta i ett särskilt yttrande till betänkandet. Men eftersom detta också finns med i det brev som branschen har skickat till regeringen, förutsätter jag att regeringen ser över

även den punkten. Då först får vi kanske ett komplett underlag för att ta ställning till om det behövs ytterligare skärpningar i lagen om taxiverksamhet.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till hemställan i trafikutskottets betänkande TU1 och avslag på reservationen.

Anf. 3 JAN SANDBERG (m) replik:

Herr talman! Jarl Lander och jag kan vara överens om att det finns problem i dag. Även om det har hänt mycket positivt genom avregleringen, finns det problem. I vissa fall är det stora problem. Vi måste komma till rätta med dessa.

Det är inte i första hand bristen på regler som är problemet, utan det är framför allt efterlevnaden. Även Jarl Lander sade i sitt inlägg att det är de som bryter mot lagar och regler som är det stora problemet. Det hjälper inte med nya regler. Det handlar om att se till att man kan efterleva de som finns.

Vi vet också att det pågår ett arbete med att skärpa upp efterlevnaden av de regler som finns. Vi vet också att kommunikationsministern i den här kammaren har aviserat en fortsatt utvärdering och eventuella nya förslag i samband med budgetpropositionen 1993, dvs. i januari, utöver det arbete som redan pågår. Jag tycker att detta är ytterligare ett bevis på att majoriteten i utskottet slår in öppna dörrar.

Om riksdagen nu skulle besluta om att ge regeringen i uppdrag att sätta i gång en utredning, kommer denna att ta tid i anspråk. Sedan skall departementet presentera ett förslag för riksdagen, vilket skall behandlas i trafikutskottet och i kammaren. Samtidigt vet vi att det troligen redan i januari kommer ett förslag från kommunikationsministern. Jag tycker därför att reservationen egentligen inte behövs.

Vad gäller reglerna för lönegaranti vill jag peka på att dessa redan har ändrats.

Sverige befinner sig i en lågkonjunktur och har stora problem på en mängd områden, vilket förstärker problemen också inom taxinäringen. Men det finns även andra branscher där fusk och missbruk breder ut sig mot bakgrund av de problem som vi har.

Jag vill gärna ha ett svar från Jarl Lander på de frågor som jag ställde i mitt inledningsanförande. Vi vet att det pågår ett arbete med att skärpa reglerna på detta område och att kommunikationsministern troligen redan i budgetpropositionen i januari kommer att föreslå eventuella förändringar. På vilket sätt skyndar man på det arbetet genom att kräva en speciell utredning från riksdagens sida? Risken är att det fördröjer eventuellt nödvändiga åtgärder.

Jag tycker inte att jag fick svar på min fråga om det som Socialdemokraterna för fram i ett särskilt yttrande. Är man beredd att överväga en återgång till en av huvudingredienserna i den reglering som gjorde att taxinäringen inte fungerade speciellt bra, nämligen kravet på anslutning till en beställningscentral? Jag skulle vilja ha svar på dessa frågor.

Anf. 4 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Sandberg efterlyser svar på många frågor, och jag skall försöka att redovisa vår syn på detta.

Jan Sandberg säger att vi slår in öppna dörrar med vårt krav på en utredning. Så är kanske fallet om utredningarna går till på det sätt som Jan Sandberg beskriver. Det låter på honom som om en utredning på departementet tar flera år i anspråk. Det är kanske det förhållandet att man arbetar på det sätt som Sandberg nu antyder som de borgerliga kritiserar kommunikationsministern för. Vi socialdemokrater utgår dock från att departementet direkt i den utredning som skall göras kan ta med sig de synpunkter som riksdagen nu förhoppningsvis ställer sig bakom.

Men jag är inte så säker på att det kommer en sådan utvärdering med nya förslag i budgetpropositionen, eftersom det i betänkandet och i er reservationstext bl.a. uttalas att detta skall följas upp. Det finns ingenting i er reservation som säger att detta på något sätt skulle gå snabbare. Det skall göras uppföljningar av TSV, av länsstyrelser och av skattemyndigheter, och det kan inte påskynda utvecklingen beträffande taxiverksamheten.

Som jag sade i mitt anförande har vidare länsstyrelsen i Stockholms län och landshövding Ulf Adelsohn arbetat intensivt med detta, och landshövdingen har själv sagt att man där inte kommer till rätta med problemen utan en viss skärpning av lagstiftningen.

Också från branschen själv uttalar man att vissa regleringar bör återinföras. Detta sades också i det utredningsmaterial som fanns före beslutet om avregleringen. Där framhölls att kravet på anslutning till beställningscentral troligen borde behållas i storstadsområdena, men sedan föll detta bort. Att så skedde var antagligen ett olycksfall i arbetet. Om vi hade haft kvar kravet på anslutning till beställningscentral, hade vi haft litet bättre ordning på Stockholms, Göteborgs och Malmös taxiverksamhet.

Men, Jan Sandberg, det är branschen som anser att de punkter som jag har nämnt bör prövas. Därför vill vi påskynda arbetet och ge branschen möjlighet att sanera sin verksamhet.

Anf. 5 JAN SANDBERG (m) replik:

Herr talman! Ja, vad är branschen? Jag förstår att delar av branschen har varit vana vid att leva under den reglering som har funnits tidigare och har tyckt att den representerat en bra tingens ordning. Därmed är inte sagt att alla anser detta.

Nu säger Jarl Lander att det behövs nya regler, men det är inte så. Vi har tillräckliga regler för att komma till rätta med de problem som finns. Det gäller bara att se till att dessa regler följs, och det skall man göra på en mängd olika sätt. Man skall förstärka arbetet med att förbättra efterlevnaden, och kommunikationsministern har redovisat åtgärder i detta syfte, exempelvis ett tätare samarbete mellan länsstyrelserna och skattemyndigheterna. Man skall se till att länsstyrelserna prioriterar arbetet med att komma till rätta med oegentligheterna.

Det är inte så, som Jarl Lander säger, att vi tror att en utredning på kommunikationsdepartementet tar flera år. Vad det handlar om är att kommunikationsministern i denna kammare – läs snabbprotokollet, Jarl Lander! – har sagt att budgetpropositionen i januari kommer att behandla dessa frågor. Jag kallar det inte att dra frågor i långbänk om man i dag, i november, talar om något som skall ske i januari. Jag vill påstå att en sådan process är ganska

snabb, t.o.m. snabbare än en snabb utredning, oberoende av vilken regering som sitter.

Jag har, Jarl Lander, fortfarande inte fått svar på min fråga om återgång till kravet på anslutning till en beställningscentral. Är Socialdemokraterna beredda att gå tillbaks till den huvudingrediens i den förutvarande regleringen av taxinäringen som kravet på tillhörighet till en beställningscentral innebär? Är det den framtid som vi ser framför oss om Socialdemokraterna får bestämma?

Vi har i denna debatt konstaterat att det inte i första hand är reglerna som behöver ändras utan efterlevnaden av dem. Jag är övertygad om att det går att komma till rätta med de nuvarande olägenheterna inom taxiverksamheten. Kommunikationsministern har berättat att man skall skärpa kontrollen på flera punkter och att han i januari i 1993 års budgetproposition skall återkomma med ytterligare förslag, om så behövs.

Men jag tror också, liksom Statens pris- och konkurrensverk, att man måste låta den fria marknaden få tid att hitta sina former. Vi känner alla till den självsanering med s.k. kvalitetstaxiföretag vilken har påbörjats osv. Om detta får fortsätta, i kombination med det som kommunikationsministern har aviserat, är jag övertygad om att huvuddelen av problemen kommer att lösa sig.

Anf. 6 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Jag brukar, Jan Sandberg, läsa snabbprotokollen från kammaren, och jag läser ofta vad kommunikationsministern säger. Jag har läst om många löften som kommunikationsministern har kommit med, men jag har sett få resultat av dem. Det är en av orsakerna till att vi socialdemokrater vill påskynda arbetet.

Vi är oroliga för att detta kommer att hamna i långbänk och att myndigheterna inte kommer att få möjligheter att ingripa på rätt sätt. Vi vet att de i dag inte har sådana möjligheter. Bland annat har åklagarsidan problem med att fastlägga sin bevisföring, och därför kommer målen inte upp på rätt sätt i domstolarna utan läggs åt sidan.

Till och med landshövdingen Adelsohn, Jan Sandbergs partivän och förre partiledare, säger att t.ex. en skärpning innebärande krav på separat tillstånd för varje bil skulle vara en kraftig fuskhämmande faktor. Men för detta behövs en lagändring. Han tycker att vi behöver se över reglerna för detta.

Det som vi säger, Jan Sandberg, innebär inte en återgång till ett totalt krav på beställningscentraler. Vi ber i vårt särskilda yttrande regeringen att undersöka vad detta skulle betyda för branschen. Som vi tolkar det består branschen av arbetsgivare och arbetstagare inom taxiverksamheten, och de skriver i brev till bl.a. trafikutskottet att man kanske bör införa krav på anslutning till en beställningscentral för den som skall utöva taxiverksamhet.

Vad är det som är så märkligt med att vi socialdemokrater för fram detta som en ytterligare påtryckning för att något skall hända mot bakgrund av hur det ser ut vid Arlanda, vid Stockholms central osv? Man kan peka på många enskilda händelser. Kontentan härav är att myndigheterna inte har lagliga möjligheter att stävja detta i tid och att en skärpning av vissa regler inom

taxiverksamheten måste påskyndas. Det är bara det som vi kräver i betänkandet.

Förste vice talmannen anmälde att Jan Sandberg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 7 KENNETH ATTEFORS (nyd):

Herr talman! Jag skall inte utnyttja mina sex minuter. Jag håller i stort sett med Jarl Lander i detta taxiärende, förutom när det gäller kravet på tillhörighet till beställningscentral. Det tror jag kan bli ett nytt monopol eller någon form av kartell.

Till Jan Sandberg vill jag säga att jag inte i detta fall tar åt mig av talet om "Ny byråkrati". Här betyder det faktiskt hårdare tag mot fusk inom taxinäringen. Jag trodde att Moderaterna stod för litet hårdare tag här i samhället. Tydligen är det inte så, utan det är Jarl Lander och jag som får stå för det.

Vi måste ge kraftiga signaler från denna kammare att vi inte tolererar fusk och oegentligheter inom taxinäringen. Därför yrkar jag bifall till propositionen och avslag på reservationen.

Anf. 8 JAN SANDBERG (m) replik:

Herr talman! Jag tror att den tidigare debatten och det som jag säger nu kommer att göra klart för alla, även för Kenneth Attefors, att vi självfallet skall ha hårdare tag mot fusk. Det är vi helt överens om. Jag har försökt visa att kommunikationsministern och regeringen har insett vilka problemen är. De kommer att skärpa efterlevnaden av regler på ett antal områden. Vi är överens om att vi skall ta hårdare tag mot fusk.

Det hedrar Ny demokrati att partiet inte har kommit på tanken att återinföra regleringen av av taxinäringen när det gäller tillhörighet till beställningscentraler. Vad jag har vänt mig mot är att Ny demokrati slår in öppna dörrar. Vi har fått besked om att ett arbete pågår. Vi har fått besked i denna kammare om att det i budgetpropositionen 1993 kommer ytterligare överväganden. Vad är det som gör att exempelvis Ny demokrati tror att man påskyndar detta genom att i oktober månad kräva en utredning av regeringen? Vi vet ju att det kommer någon form av färdigt förslag redan i januari månad. Den typen av krav från riksdagen som de som Ny demokrati har ställt sig bakom riskerar att försena det viktiga arbetet med att få till stånd en taxinäring som fungerar bättre.

Anf. 9 KENNETH ATTEFORS (nyd) replik:

Herr talman! Jag skulle vara den förste att beklaga en försening. Jag har nu suttit i riksdagen ett år och sett vår kommunikationsministers handläggning av bl.a. sjöfartspropositionen. Jag har faktiskt tappat en del av mitt förtroende för att det skall bli en snabb handläggning.

Ytterligare en anledning till att jag stödde förslaget från Socialdemokraterna var att Ulf Adelsohn i princip har samma åsikt som Jarl Lander och jag i detta fall. Han är ju bevisligen moderat.

Låt oss nu ge signaler från denna kammare till vår minister att han låter detta ärende gå mycket snabbare än vad han brukar göra.

Anf. 10 KARL-ERIK PERSSON (v):

Herr talman! En av riksdagens uppgifter är att lyssna på aktörerna på marknaden. Marknaden har ju blivit ett populärt ord i dagens läge. Om man har fattat ett felaktigt beslut skall man ändra på det. Det gör vi nu, som jag ser det. Vi har lyssnat på branschen.

I ena stunden sägs att om vi bara väntar till i januari kommer lagstiftningen att skärpas. Ändå är det omöjligt att gå med på att vi ger regeringen till känna att detta skall utredas snabbt. Jag är litet förvånad över det. För mig blir det tvetydigt.

Jag tycker att det är förvånande att man inte lyssnar på branschen, framför allt när det gäller borgarna. Låt mig citera ur SAF-Tidningen nr 30. En rubrik där lyder: "Taxibranschen vill få tillbaka gamla regler". I artikeln talas om att återinföra en reglering. Där sägs vidare: "Biltrafikens arbetsgivareförbund (BA) och Transportarbetareförbundet avvisar de fria marknadskrafterna inom taxibranschen. I en gemensam skrivelse till regeringen kräver nu förbunden att få tillbaka vissa av de gamla reglerna. Parterna vill framför allt att kravet på tillhörighet till beställningscentral återinförs och att trafiktillståndet ska gälla per fordon."

Båda aktörerna på marknaden vill att kraven skall återinföras. Jag tycker att det vore konstigt om vi inte skulle lyssna till dem som är aktörer på marknaden. Det gör man i och med det beslut som kommer att fattas.

Jag har också läst en insändare från en taxichaufför. Han sade ungefär så här: Jag har varit stolt över att vara taxichaufför. Jag visste att den som satte sig i min bil kom hem till rätt pris. Jag kände också likadant för mina kolleger. Nu säger han att han inte vet om han törs tala om att han är taxichaufför. Att vara taxichaufför i dag har blivit något fult. Den situationen har skapats genom den avreglering som har gjorts. Det blev inte lägre priser, men det blev otryggare för passageraren.

Jag tror att många av trafikutskottets representanter får taxis egen tidning. Där talas om priset för en resa från Arlanda till Stockholm. Det varierar mellan 200 och 600 kr, i vissa fall upp till 1 000 kr. Gör man inget åt det, kommer det att bli en allt större kriminell verksamhet. Det är inte bra, särskilt inte för dem som skall utnyttja taxi, som är beroende av det. Det är många i detta land som är det.

Jag hoppas och tror att regeringen tar till vara möjligheten att snabbt göra någonting och att man inte fördröjer detta. Jag tycker att det är synd att man inte kunde gå längre och godta det särskilda yttrande som Socialdemokraterna har lagt fram. Om det hade varit med i majoritetstexten i betänkandet hade en ytterligare skärpning skett.

Herr talman! Med det vill jag yrka bifall till trafikutskottets hemställan och avslag på den reservation som är fogad till betänkandet.

Anf. 11 JAN SANDBERG (m):

Herr talman! Det förvånar mig inte att Karl-Erik Persson från Vänsterpartiet vill återgå till en reglering i form av krav på tillhörighet till beställningscentral. Jag förstår också att det finns företag och verksamma människor i taxinäringen som levt under den reglerade tiden, och som gärna ser tillbaka på den som en ljus tid. Avregleringen har inneburit att vi ställer fler krav på

de olika aktörerna på taximarknaden, för att försöka möta de krav kunderna ställer. De kraven kommer man inte att möta på samma sätt om vi återgår till den typ av reglering som tillhörighet till en beställningscentral innebär. Vi måste också tänka på kunderna och mångfalden när det gäller utbudet av service.

Ett krav som kommit upp flera gånger är att man skall ha ett tillstånd per bil och att man skulle klara av problem den vägen. Jag är inte övertygad om det. För varje bil som går i taxitrafik måste man göra en anmälan till länsstyrelserna, för att få ut den gula taxiskylten. Problemet med kontrollen är att samarbetet mellan länsstyrelserna och skattemyndigheterna inte har fungerat så bra som det skulle kunna göra. Vi måste se till att det fungerar bättre. Det är också tanken med det kommunikationsministern har fört fram.

Det finns brister när det gäller informationen om de taxor som gäller för olika bilar. Det har regeringen insett, och man skall se till att skärpa de krav som gäller.

Jag vill bemöta ett påstående som flera talare har fört fram här. Det har sagts att priserna för taxiresor har gått upp. Visst var det så i inledningen av avregleringen, när antalet taxibilar var begränsat. Men nu, när vi har fler taxibilar, har priserna börjat falla. Också Statens pris- och konkurrensverk har angett att genomsnittspriserna för taxiresor nu har börjat sjunka.

Anf. 12 KARL-ERIK PERSSON (v):

Herr talman! Det är roligt för mig att Jan Sandberg inte förvånar sig över hur jag ställer mig i frågan. Men Jan Sandberg lyssnar inte på aktörerna. Som jag har sagt i SAF-Tidningen är det bägge parterna som vill ha tillbaka regleringen. Det är inte bara den ena parten. Om det hade varit så hade jag förstått att Jan Sandberg tycker att det är ett påhopp på marknaden. Är det inte en märklig situation när bägge parterna vill ha tillbaka regleringen och ingen vill lyssna på dem?

Vi skall alltså sätta oss över marknadens parter som deras herrar och inte vara deras tjänare. Det är kanske den stil Jan Sandberg har, men det är inte den stil jag har. Jag vill lyssna på folk och därefter bilda mig en egen uppfattning.

Med tanke på vad som har stått i tidningarna kan man inte säga bestämt att passagerarna har fått det så mycket bättre. När man nu tittar tillbaka på den tid som det har varit frihet för varor och aktörer på marknaden, kan man se att det har begåtts fler brott inom taxibranschen mot passagerarna. Det verkar inte som att passagerarna har fått det bättre när det gäller att åka taxi.

De avarter som finns inom taxibranschen måste bort. Jag tror att det går att göra så. Det är inte meningen att folk skall sätta sig i bilen och sedan inte veta vad det kommer att kosta. De vet inte om de kommer hem. De kanske hamnar i en gränd och blir rånade. Det har faktiskt hänt under denna tid av avreglering, och det har varit fler brott än tidigare. Det här måste ju bero på att det inte finns regler som kontrollerar vilka som blir aktörer på denna marknad. Det är därför kravet kommer från bägge parter i denna bransch.

Anf. 13 JAN SANDBERG (m):

Herr talman! Självfallet skall man när det gäller taxiverksamheten lyssna på dem som är intressenter och aktörer. Men Karl-Erik Persson glömmer en

kategori, nämligen kunderna. Vi vet att det förekommer krav på åtgärder från både arbetsgivarhåll och fackföreningshåll som egentligen inte till 100 % skulle gynna konsumenterna på området.

Jag vill ge en eloge till taxinäringen som ställde upp på avregleringen när den väl kom till skott och skulle genomföras. Därmed är det inte sagt att vi skall ta till oss alla krav och önskemål som dessa två parter för fram när det finns även andra parter i samhället, nämligen kunderna. Självfallet skall inte många av de avarter som finns i dag förekomma. Det är vi överens om. Frågan är bara på vilket sätt vi skall hantera detta.

Anf. 14 KARL-ERIK PERSSON (v):

Herr talman! Jan Sandberg gör ett fundamentalt fel när han säger att jag inte lyssnar på kunderna. Jan Sandberg skall gå ut och tala med dem som har blivit rånade av oseriösa taxiförare och de kvinnor som har blivit våldtagna av oseriösa taxiförare. Vilken garanti tycker de att denna avreglering har givit dem?

Man skall lyssna på flera parter i stället för att sitta här i kammaren och tro. Härifrån riksdagen kan man beställa en seriös taxi, men jag tror att de som har anlitat en taxi på gatan och blivit drabbade inte tycker att avregleringen har varit så fantastiskt bra som Jan Sandberg propagerar för.

Genom att genomföra denna skärpning hjälper vi fram de som är seriösa inom taxibranschen och som är stolta över sitt yrke. Jag tycker att de som har ett arbete de är stolta över även i fortsättningen skall få vara det. Då skall avarterna bort. Om regeringen i enlighet med riksdagsbeslutet snabbar på handläggningen och kommer tillbaka med förslag till skärpning av reglerna, kan branschens bägge parter och de som utnyttjar taxi gynnas.

Anf. 15 JAN SANDBERG (m):

Herr talman! Jag håller med Karl-Erik Persson om att det finns skrämmande exempel på vad som har hänt inom taxinäringen. Men Karl-Erik Persson verkar också ha ett kort minne. Jag tog i mitt inledningsanförande upp en beskrivning av hur det fungerade under regleringens tidevarv. Då fanns det svarttaxibilar utan gula taxiskyltar eller sådant. Det var privatbilar med kriminella element som for runt och körde taxi och tjänade pengar på verksamheten.

Minns inte Karl-Erik Persson många av de hemskheter och tidningsreportage som förekom på den tiden under den reglerade taximarknaden?

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 8 §.)

4 § Vissa parkeringsfrågor

Föredrogs
trafikutskottets betänkande
1992/93:TU2 Vissa parkeringsfrågor.

Anf. 16 MAX MONTALVO (nyd):

Herr talman! Vi i Ny demokrati har i motion T911 pekat på ett problem som dagligen drabbar många människor i vårt samhälle. Vi föreslår i motionen att de kommunala parkeringsvakterna, populärt kallat "lapplisor", skall tas bort och ersättas med kvarterspoliser och att ansvaret förs tillbaka från kommunerna till polismyndigheten. Dessutom föreslås att bötesbeloppen sänks till rimlig nivå med hänsyn till brottets ringa art.

Vad är nu tanken bakom detta? Kvarterspoliser får en förebyggande verkan på gatuvåldet, vilket ingen kan förneka att det mycket väl behövs. Vidare kan dessa övervaka gatorna. Enligt vår uppfattning är parkeringsövervakning till för att öka framkomligheten och minska olyckstillbuden. Det skulle en kvarterspolis klara.

Om det är så att man är ute efter att stävja att folk tar med bilen in till tätorten, tror vi mer på idén att bygga stora gratisparkeringar vid pendeltågsstationer utanför tätorten, vilken vi framför i en annan motion.

Böternas storlek bör vara i proportion till brottet. Det får inte vara så att samhället ger signaler till medborgarna att en felparkering är ett grövre brott än en än så liten stöld. Det urholkar rättsmedvetandet.

Vi frågar oss varför vi inte kan få gehör för idéer som med all sannolikhet även tilltalar de allra flesta av de andra partiernas bilburna sympatisörer.

Ni anser förmodligen att den hetsjakt som lapplisorna utför på bilisterna är till för att förse kommunerna med skatteinkomster. Vi vet att vissa kommuner räknar med dessa inkomster i sin budget.

När man nu vill föra över mera av verksamheten till kommunerna, kan resultatet bara bli att böternas storlek och hetsjakten ökar i och med att kommunernas ekonomi blir sämre.

Ni från fyrklövern säger att regeringen säkert kommer att ta upp dessa problem till behandling på ett tillfredsställande sätt. Men av texten framgår det att det inte är så – i varje fall inte om man är bilist. Vi i Ny demokrati frågar varför ni inte för en gångs skull kan lyssna på vad människorna utanför denna byggnad tycker? De lever med problemet varje dag, och det är inte tillfredsställande.

Anf. 17 JAN SANDBERG (m):

Herr talman! Detta betänkande tar upp fyra olika motioner som behandlar parkeringsfrågor. Utskottet har avstyrkt samtliga. Det är två huvuduttryck som förklarar varför. Dessa är "subsidiaritetsprincipen" och "timing".

Tro nu inte att det är någon allmän EG-anpassning som spökar. Det är bara det att dessa två låneord talar om anledningen till att dessa motioner har avstyrkts.

Subsidiaritetsprincipen kan översättas med närhetsprincipen, som handlar om att beslut skall fattas på lägsta möjliga nivå. Vissa av motionskraven tar upp frågeställningar som bäst hanteras och bedöms på kommunal nivå. Det handlar bl.a. om det kommunala ansvaret för parkeringsövervakningen och om parkerings- och den s.k. kontrollavgiftens storlek. Dessa frågor hanteras bäst av kommunerna. Om medborgarna har synpunkter eller är kritiska, är det lättare att föra fram det till de lokala politikerna i stället för till oss i detta hus. Det är ofta de lokala politikerna som bestämmer om både lapplisor och

parkeringsböternas storlek. Eller, om man har samma inställning som framförs i framför allt motionerna från Ny demokrati, går det att tillägga att det är lättare att avsätta lokala politiker än oss riksdagsmän.

Att begreppet "timing" kan vara aktuellt i detta betänkande beror på att kraven framförs i riksdagen samtidigt som det pågår ett omfattande utredningsarbete. Det kan finnas anledning att avvakta vad det arbetet resulterar i, innan vi tar definitiv ställning här i riksdagen. Frågorna återkommer alltså med ett utförligare underlag och ett bredare perspektiv.

Jag hyser viss sympati för delar av kraven som förs fram i motionerna, och man kan konstatera att utskottet har uttalat sig relativt positivt. På s. 7 i betänkandet säger utskottet: "Parkeringslagstiftningen blir därmed föremål för en översyn, som utskottet för sin del välkomnar. Utskottet förutsätter att regeringen därvid även beaktar synpunkter av det slag som återfinns i motionerna."

Med det, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 18 MAX MONTALVO (nyd):

Herr talman! Jag vill först yrka bifall till reservationen. Jag glömde att göra det förut.

Sedan vill jag säga att det nog är bra intentioner som utskottet har, men betänkandet verkar väldigt vagt skrivet, tycker jag. Det finns alldeles för stort spelrum för dem som vill missbruka parkeringslagstiftningen. Vi vill poängtera att risken är uppenbar att kommunerna gör parkeringsavgifterna till en straffskatt.

Jag kan ta ett exempel från Enköpings kommun, där jag känner till förhållandena. Där har vårt parti fått igenom att man skall ta bort parkeringsavgifterna i centrala staden. Då gick kds och Moderaterna ut i tidningen och beklagade sig över att det inte fanns pengar till omsorgen i samhället. Detta är ett bevis för, tycker jag, att det förekommer ett missbruk, och det är det vi vill stävja.

Lagstiftningen skall användas för ingripanden när folk ställer bilen helt idiotiskt. Då skall man se till att det blir böter. Men det får inte vara fråga om någon hetsjakt på bilister. Det är möjligheten att bedriva sådan vi vill ha bort.

Anf. 19 JAN SANDBERG (m):

Herr talman! Jag hyser som sagt en viss sympati för delar av de krav som förs fram. Men det är ju kommunerna som har ansvaret för parkeringsböternas utformning och beloppen man får betala, och då är det naturligt att det är på den nivån man skall försöka påverka. Det är också där medborgarna har störst möjlighet att påverka, exempelvis i den kommun som Max Montalvo nämnde.

Det är inte ofta som motioner behandlas så välvilligt som trots allt har skett i det här fallet. Själv har jag en hel del synpunkter på parkeringsböternas omfattning, lokala parkeringsbestämmelser och vissa kommuners sätt att använda parkeringsvakter. Men detta är något som jag försöker påverka mera lokalt, exempelvis i Stockholmsregionen.

Men jag förstår, efter att ha läst artiklar i vissa regionala tidningar, att Ny demokrati de här dagarna hellre utnyttjar sina representanter i riksdagen än exempelvis partiets företrädare i Stockholms stadshus.

Anf. 20 MAX MONTALVO (nyd):

Herr talman! Jag är inte så säker på att kommunerna kan ta ansvaret att sköta parkeringsverksamheten efter rätta linjer, men jag hoppas att Jan Sandberg har rätt och att kommunerna förstår att det är viktigt att sköta saker och ting på rätt sätt. Jag får nöja mig med det så länge.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 8 §.)

5 § Förenklad delgivning

Föredrogs
justitieutskottets betänkande
1992/93:JuU1 Förenklad delgivning (prop. 1991/92:169).

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 8 §.)

6 § Immunitet och privilegier för ministerrådsmöten och ämbetsmannakommittémöten inom Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa (ESK)

Föredrogs
justitieutskottets betänkande
1992/93:JuU2 Immunitet och privilegier för ministerrådsmöten och ämbetsmannakommittémöten inom Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa (ESK) (prop. 1992/93:35).

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 8 §).

7 § Jämställdhet

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1992/93:AU1 Jämställdhet.

Anf. 21 BERIT ANDNOR (s):

Herr talman! Trots att vi i Sverige lever i det mest jämställda landet i världen skall ingen av oss tro att detta förhållande är något som kommer att bestå av sig självt.

Detta var det misstag många av oss gjorde under 80-talet. Vi trodde nämligen att utvecklingen mot en allt mer ökad jämställdhet mellan kvinnor och män skulle fortsätta i en positiv riktning, att det skulle vara något av en självgående utveckling. Så var det inte.

Det 80-talet lärt oss är att kampen för jämställdheten mellan kvinnor och män ständigt måste föras och är än viktigare i dag, när vi ser hur kvinnors ställning och rättigheter i samhället ifrågasätts och hotas.

De svenska kvinnorna förvärvsarbetar och tjänar egna pengar i större omfattning än kvinnor i övriga världen. Svenska kvinnor föder fler barn än de flesta av sina systrar i övriga industriländer. Drygt 90 % av alla svenskor med barn mellan 7 och 16 år har eget jobb. Det svenska samhället har alltså varit ett utmärkt exempel på att kvinnor inte behöver välja mellan barn och förvärvsarbete utan att det går att kombinera. För att detta skall vara möjligt måste dock vissa förutsättningar vara uppfyllda.

Det egna arbetet, den egna lönen, är grunden för jämställdheten mellan kvinnor och män. Detta hotas nu på flera sätt.

Det absolut allvarligaste är att vi nu har en borgerlig regering som för en ekonomisk politik som innebär minskad produktion och därmed färre sysselsatta och fler arbetslösa. För både kvinnor och män är detta naturligtvis den allt överskuggande frågan. Men jämställdheten mellan kvinnor och män hotas därutöver på flera andra sätt.

För det första försämrar de kommande neddragningarna av statsbidragen till kommuner och landsting kvinnors möjligheter att förvärvsarbeta, dels genom att många kvinnor har sitt arbete i den offentliga sektorn, dels genom att den offentliga sektorn gör det möjligt för kvinnorna att förvärvsarbeta.

För det andra skulle ett vårdnadsbidrag, ett förslag som nu har stoppats för en tid, ytterligare försämra kvinnors möjligheter till förvärvsarbete, samtidigt som det skulle konservera ett traditionellt könsrollsmönster och försämra möjligheterna till jämställdhet mellan kvinnor och män.

För det tredje ökar löneskillnaderna mellan kvinnor och män sedan mitten av 80-talet. Trots att statistiken visar att löneskillnaderna mellan kvinnor och män i Sverige är lägst i världen, är dessa skillnader – och nu t.o.m. ökande skillnader – inte acceptabla.

Till detta kommer, det vet vi, ytterligare en rad förslag från den sittande borgerliga regeringen som, om de genomförs, kan innebära allvarliga hot mot kvinnorna och jämställdheten.

En väl fungerande offentlig sektor är av oerhört stor betydelse för kvinnornas möjligheter att förvärvsarbeta. I dag är redan 58 000 kvinnor arbetslösa till följd av genomförda neddragningar inom den offentliga verksamheten. Enligt beräkningar från facken inom det kommunala området kommer ytterligare 100 000 offentliganställda kvinnor att bli arbetslösa under nästa år. Därutöver är ca 80 000 deltidsarbetslösa. De flesta av dessa är kvinnor.

Den privatiseringsvåg som nu väller fram över landet försöker den borgerliga majoriteten framställa som den stora möjligheten för kvinnorna. Det sägs att nu kommer kvinnorna att få fler arbetsgivare att välja på och därigenom också högre löner och bättre och fler arbeten. Dessutom kommer privatiseringen att ge kvinnorna möjligheter att starta eget, främst inom vårdområdet, har det påstått.

Genom dessa förskönande beskrivningar försöker den borgerliga majoriteten att framställa det som nu händer som något annat än vad det egentligen är frågan om.

Sanningen är ju den att det blir mindre pengar till kommuner och landsting. Hur detta kan leda till flera jobb är det nog bara en borgerlig riksdagsledamot som kan svara på. Blir det flera jobb bara för att det är fler arbetsgivare? Skulle inte privat verksamhet bedrivas effektivare? Var det inte så? Blir det då inte färre jobb? Och varför skulle lönerna stiga vid en privatisering? Tjänar t.ex. en privat lokalvårdare mer än en kommunalt anställd?

Det är en illusion att tro att kraftiga nedskärningar i den offentliga sektorn i kombination med ökat behov av service leder till bättre förhållanden för kvinnorna. Det är precis tvärtom.

Lyckligtvis är det så att vackert tal inte hur länge som helst kan skymma sikten för de rätta förhållandena.

En utjämning av löneskillnaderna mellan kvinnor och män är en av 90-talets viktigaste jämställdhetsfrågor. Det säger vi i utskottets betänkande. Om det uttalandet var vi överens, men där tar enigheten slut. När det blir frågan om att ta konsekvenserna av sina uttalanden är den borgerliga majoriteten i utskottet inte lika intresserad.

Kvinnor tjänar mindre än män, dels därför att det traditionella kvinnoarbetet är lägre värderat än männens, dels därför att kvinnor får lägre ersättning för sitt arbete än männen, även om de har likvärdigt arbete.

Fram till 1985 skedde en successiv utjämning av löneskillnaderna mellan kvinnor och män. Då tjänade kvinnorna 88 % av männens löner. Åren därefter ökade löneskillnaderna. Av lönestatistik framgår att kvinnorna inom LO-SAF-området tjänade 85 % av männens löner 1991. Även inom områden där lönen fastställs utifrån detaljerade arbetsvärderingssystem och där löneskillnaderna skulle vara i det närmaste obefintliga tjänar kvinnorna 92,3 % av männens löner.

Att vi trots detta har de minsta löneskillnaderna mellan män och kvinnor i världen beror enligt alla sakliga bedömare på den solidariska lönepolitiken. I mitten av 80-talet hade vi en överhettad arbetsmarknad, som ledde till en marknadsorienterad löneglidning. Dessutom infördes samtidigt en mer individuell lönesättning inom den offentliga sektorn. Följden av detta blev att löneskillnaden mellan kvinnor och män ökade.

Erfarenheten visar alltså att kvinnorna har allt att vinna på en fortsatt framgångsrik solidarisk lönepolitik, en politik som arbetsgivarna nu vill skrota, en politik som inte heller den borgerliga majoriteten anser sig kunna stödja – trots dess avgörande betydelse för minskade löneskillnader och ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.

Utskottsmajoritetens ställningstagande i denna fråga visar att de inte är beredda att ta konsekvenserna av sitt uttalande om att minskade löneskillnader är en viktig jämställdhetsfråga. Återigen kan vi konstatera att tomt prat är det som kännetecknar borgerligheten. På annat sätt kan detta inte tolkas.

Kvinnors arbete inom vård och omsorg, dvs. det traditionella kvinnoarbetet, måste uppvärderas. Detta finns det t.o.m. borgerliga ledamöter som anser. Det låter sig lätt sägas, men skall löneskillnaderna mellan kvinnor och män minska måste lönerna för dessa jobb relativt sett öka mer än för andra

jobb. Det skulle i sin tur innebära att den kommunala sektorn skulle behöva mer, inte mindre, resurser för sin verksamhet. Det är återigen ett exempel på att borgerligheten inte är beredd att ta konsekvenserna av sina egna ord.

Jag sade inledningsvis att det finns många frågor utöver de här nu nämnda som allvarligt kan skada jämställdheten mellan könen och som också visar borgerlighetens rätta ansikte. Låt mig bara kort avslutningsvis visa på en fråga som exempel på detta.

Vid gårdagens utskottssammanträde behandlade vi ett förslag från oss socialdemokrater om en ändring av föräldraledighetslagen, som skulle innebära att föräldern själv får bestämma när under dagen ledigheten skall tas ut. Som det är nu bestäms förläggningen ensidigt av arbetsgivaren om man inte kommer överens. Rätten att i större utsträckning få bestämma själv när man vill ta ut föräldraledigheten är en fråga som har mycket stor betydelse för kvinnors och barns liv och därmed också för jämställdheten.

Den borgerliga utskottsmajoriteten avslog förslaget. Var fanns solidariteten med kvinnorna då? Solidariteten med arbetsgivarna var tydligen större. Detta exempel är betecknande för den borgerliga majoritetens politik inom jämställdhetsområdet. När det verkligen gäller väger solidariteten med Svenska arbetsgivareföreningen tyngst. Och kvinnorna och jämställdheten kommer i andra hand.

Herr talman! Jag yrkar med detta inlägg bifall till de socialdemokratiska reservationerna angående mom. 3 och 4.

Anf. 22 HANS ANDERSSON (v):

Herr talman! Det här är ett viktigt och ett stort ämne. På talarlistan finns endast kvinnor, förutom mig, som är man och som representerar Vänsterpartiet. Det är bra att kvinnor syns och hörs, men det är också viktigt att någonting görs. I den förra debatten om taxibilar sades det att man nu inte så ofta hör ordet dröj, men det här är ett område där ordet finns kvar: jämställdhet, var god dröj.

Vänstern har drivit kvinnofrågor under lång tid, och man kan fråga varför. Jag tror att det beror på att Vänstern har tagit parti för de utsatta och för de underordnade. Vi har slagits för ökat inflytande för de många och för att marknadskrafter och egoism inte skall slå mot mänskliga och humanistiska värden. Det har gjort att vi har fått ta ställning för kvinnors aspirationer, för den kvinnliga kampen för trygghet, arbete och rättvisa löner.

Jag kan i allt väsentligt ansluta mig till vad Berit Andnor sade, och det är bara beklagligt att hon inte kunde krypa närmare de ställningstaganden som vi har gjort och som har givit upphov till en meningsyttring i utskottet.

Det talas om jämställdhet, om könsneutralitet. Det finns en lag, men den handlar om underordningen av kvinnor och om orättvisorna. För oss är jämställdhet och jämlikhet parade; kampen för jämställdhet går hand i hand med kampen för jämlikhet när det gäller inflytande, ekonomiska resurser och sociala förmåner.

Utvecklingen är faktiskt den att Sverige backar på jämställdhetsområdet, precis som vi backar på jämlikhetsområdet. Kvinnors jobb kommer att hotas genom neddragningen av den offentliga sektorn. Förutsättningarna för kvinnors jobb hotas genom indragning av vårdinsatser för barnen, för de gamla

och för de sjuka. Det är kvinnorna som de facto tar det stora ansvaret i det fallet. Löneklyftorna ökar generellt och mellan män och kvinnor. Det är helt uppenbart att kvinnor i dag har de hårdaste jobben och drabbas av de flesta arbetsskadorna.

Jämställdhetsarbetet har delvis gått i stå. Vi har fått lagar, det finns jämställdhetskommittéer och det diskuteras i riksdagen. Men – jämställdhet, var god dröj. Hoten mot kvinnorna är i dag reella. Det är reella nedskärningar, och det är reella klyftor som ökar. Det är därför inte konstigt att mycken kvinnokamp ökar, att nya nätverk bildas, att misstroendet mot politiker och makthavare är ganska stort bland kvinnor. Det är bra att protesterna hörs, därför att detta handlar om centrala politiska områden, om det centrala i välfärden.

Motkrafterna mot jämlikheten är de borgerliga krafterna, marknadskrafterna. Det är att skära ned den offentliga sektorn, att driva tillbaka kvinnorna från arbetsmarknaden hem till spisen. Det är att ha individuell lönesättning, att satsa på några och låta de flesta stanna kvar och att öka klyftorna. Det är en utveckling som vi aldrig kan acceptera. Vi skall inte acceptera svaret: jämställdhet, var god dröj.

Vi vill stärka kvinnornas rättigheter och stärka jämlikheten. Vi vill skärpa lagstiftningen, inte för att bura in folk i fängelse – vi tror inte att det är så enkelt att lösa de här frågorna – och inte bara för att utdöma stora skadestånd, men vi måste ha sanktionsmöjligheter för att ge vapen i händerna på dem som slåss och kämpar för ökad rättvisa i arbetslivet. Därför har vi en serie krav av den typen i de motioner som har behandlats av utskottet.

Herr talman! En av våra viktiga punkter handlar om förutsättningarna för jämställdhet. Förutsättningarna för jämställdhet ökar inte i ett konkurrenssamhälle. De ökar genom att människor själva i arbetslivet får bättre inflytande, får del av maktresurser, för att besluta om sitt arbete och sin utveckling.

Det är viktigt att utvidga tillämpningsområdet för jämställdhetslagen, t.ex. till området för utbildning, som är så intimt hopknutet med arbetslivet.

Utskottet säger – både när det gäller förutsättningar och när det gäller en utvidgning av tillämpningen – att mycket talar för att de här åsikterna har tyngd, men utskottet finner ingen anledning att åtgärda någonting.

Likadant är det när det gäller skadestånd när kvinnor blir förfördelade. Eftersom lagen är dispositiv när det gäller positiva åtgärder, åtgärder för att gynna kvinnor, har vi talat för att kollektivavtal inte skall få vara sämre när det gäller jämställdhetsrättigheterna än vad lagen är. Om lagen är dispositiv på det sättet är den ju alldeles meningslös. Men utskottet tycker inte det.

Så till den stora frågan om löner. Kvinnor tjänar mindre än män inom alla områden. 60 % av alla kvinnor tjänar under 120 000 kronor – att jämföras med att 20 % av alla män ligger under samma lönenivå.

Kvinnorna erhåller 30 % av den totala lönesumman, trots att kvinnorna är hälften av arbetskraften. Industritjänstemannaförbundet har vid undersökningar funnit att skillnaden mellan kvinnliga och manliga löner är 3 900 kronor. Man har genom analyser försökt ta reda på varifrån detta kommer. 2 600 kan härledas till att man har olika arbetsuppgifter, och de olika arbetsuppgifterna värderas på ett gammalmodigt och könsdiskriminerande sätt på

svensk arbetsmarknad. 500 kan förklaras med åldersskillnader. Men 800 förklaras inte av någonting alls – annat än könet.

Det finns kollektiv diskriminering genom att man lågt värderar de typiskt kvinnliga arbetsuppgifterna, och det finns individuell diskriminering, och den går väl till så att kvinnor glöms bort vid förhandlingarna, inte själva står på sig, inte orkar med på marknaden eller inte alltid kan ställa upp på den övertid som krävs därför att de har ett dubbelt samhälleligt ansvar.

Av de sju sämst betalda yrkena är sex kvinnliga: vårdbiträde, städare, affärsbiträde, köksbiträde, sjukvårdsbiträde och barnskötare. Ett är manligt: lagerarbetare.

Det är det här som gör att vi har ställt krav om att jämställdhetsombudsmannen skall driva frågan om arbetsvärdering, så att vi kan uppvärdera de s.k. kvinnojobben. Det är det som gör att vi driver krav om lagstiftning mot kollektiv lönediskriminering. Det är det som gör att vi vill ha en lagstiftning till förmån för löneutjämning. Det har nämligen visat sig att det inte räcker med alla positiva uttalanden. Vi kan inte bara ha svaret: Jämställdhet på löneområdet – var god dröj!

Vi har också tagit upp frågan om de sociala omständigheterna, ledigheter, osv. Föräldraledigheten är inte kvoterad – det är kvinnor som tar ut den. Men det går litet framåt, tycker utskottet. 1986 tog männen ut 6,2 % av de uttagna dagarna i föräldraledigheten, och 1991 tog de ut 8,1 %. Ja, i en mening går det väl framåt – riktningen är positiv – men går det i den takten kan vi inte acceptera det. Därför är vårt krav om en kvotering av 60 dagar självklart. Vi måste ha stimulanser, vi måste ha åtgärder som får männen att ta sitt ansvar för barn och familj.

Vi har tittat på sjukfrånvarostatistiken på grund av sjukt barn: 7 % på kvinnosidan, 1 % på den manliga sidan.

Vi har föreslagit åtgärder när det gäller sexuella trakasserier, etc.

Sammanfattningsvis: Jämställdhetsfrågan är en utomordentligt stor politisk fråga. Den står i dag i centrum av mycket som handlar om ekonomisk och social politik. De överenskomna krispaketen kommer att göra ont värre. Att dra pengar från den kommunala sektorn likaså.

Kvinnorna kräver handling nu. Vi inom Vänstern delar den uppfattningen.

Självfallet står jag bakom de meningsyttringar som partiets representant avgav i samband med behandlingen av utskottsbetänkandet, men jag vill här – för att underlätta behandlingen och vinna tid i riksdagsarbetet – specifikt yrka bifall till mom. 1, 23 och 24 i Karl-Erik Perssons meningsyttring. Men jag ställer mig som sagt bakom hela meningsyttringen till anda och bokstav.

Anf. 23 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! "När en kvinna gifter sig undergår hon en sådan själsförändring att hon ej längre lämpar sig för fast anställning" – uttalat av arbetsgivare i början av 30-talet.

"Kvinnor ha ofta sådana brister i sin andliga utrustning att de icke äro lämpade som chefer" uttalat av personalchef i statligt verk på 40-talet.

"Tänk om kvinnor blir konsulter – då kan de ju komma att tjäna mer än männen" – uttalat av företagschef i Veckans Affärer förra året.

En verkligt kompetent kvinna sökte nyligen ett jobb i konkurrens med en manlig folkhögskolerektor. Mannen som skulle anställa en av dem sade häromdagen så här – jag ber kammaren om ursäkt för det grova sätt som somliga numera uttrycker sig på: "Vi ska inte ha någon djävla kärring här inte!" – uttalat i Sverige 1992.

Satsar en kvinna på sin duglighet riskerar hon snart att misstänkas för okvinnlighet. Satsar hon på sin kvinnlighet riskerar hon att misstänkas för oduglighet.

Möjligheterna för män och kvinnor är inte desamma – därom torde det råda enighet. Enighet råder också när det gäller de viktigaste förutsättningarna för att åstadkomma jämställdhet: samma utbildningsmöjligheter, könsneutral arbetsvärdering och jämnare arbetsfördelning i hemmen.

Lika möjligheter är dock inte detsamma som samma liv. Det innebär också rätten att välja olika. Socialförsäkringssystemen har stått i fokus när förutsättningarna för jämställdhet skapats, men jag tror att den nedrustning som samtidigt skett av jämställdheten inom civilrätten, t.ex. genom avskaffandet av giftorätten i privata pensionsförsäkringar, i framtiden kommer att rullas tillbaka.

Den nedvärdering som under lång tid gjorts av familjen och arbetet i familjen och hemmet har också drabbat kvinnor, som ju ofta har en större del av detta ansvar. Jämställdhet är inte något som bara skall komma karriärkvinnor till del. Jämställdheten och respekten måste vara lika stor för den kvinna som har en lägre inkomst, som ofta grundar sig på för stort familjeansvar. Jämställdhet upplevs sannolikt som ännu viktigare av henne, i synnerhet i vårt land där arbetet har en så central ställning.

Jämställdhet betyder inte att alla skall likriktas, leva samma liv, ha samma inkomst. Det handlar mer om att vara respekterad som människa i samhället, oavsett om man är man eller kvinna.

Herr talman! I det här betänkandet behandlas 28 motioner. Tiden medger bara att jag här berör ett fåtal problemområden.

Vi moderater tog upp problemet med sexuella trakasserier på utbildningsinstitutioner redan i samband med att jämställdhetslagen antogs våren 1991. Då hörde vi ingenting från dåvarande vpk. Med stor tillfredsställelse hälsar vi därför jämställdhetsministerns 2 miljoner för att vidta åtgärder mot det osedvanligt osympatiska beteende som sexuella trakasserier är – Stockholms universitet lär redan ha börjat. Om något är en jämställdhetsfråga är det rätten att få sina kunskaper prövade på lika villkor, dvs. att ha samma rätt och möjlighet till utbildning.

Reservation 1 från Socialdemokraterna är en överloppsreservation. Vem ifrågasätter att man skall ta till vara kvinnors kunskaper och erfarenheter? Ingen!

Naturligtvis skall den offentliga sektorn förnyas. Varför skulle den halka efter och bli omodern när privat sektor går framåt? Vem skulle motsätta sig det? Våra ekonomer visar dock ständigt att det är vår stora offentliga sektor som har drivit in Sverige i en återvändsgränd. Den senaste boken i raden presenterade Bo Södersten häromdagen på SNS. Sveriges huvudsakliga pro-

blem är inte konjunktursituationen utan hur vi skall klara de hemlagade strukturproblem som en socialdemokratisk politik har kokat ihop åt oss. Socialdemokraterna föreslår mer av samma medicin – den som ledde fel –, medan vi stimulerar företagande. Kvinnor anger just det enskilda företagandet och anställning i privata företag som viktiga för att kunna öka inflytandet över den egna arbetssituationen.

I reservation 2 vill man fortsätta med kollektiv lönepremiering i stället för individuell. Man vill fortsätta på den linje som enligt årets nobelpristagare i ekonomi, Gary S. Becker, försvagat de ekonomiska incitamenten och därmed människors strävan och landets framåtskridande. Många har kanske glömt att det var just den solidariska lönepolitiken som bidrog till att ta ifrån många kvinnor de jobb de hade i industrin – jobb som inte finansierades av skattebetalarna. Många av dessa kvinnor har nu hamnat i offentlig sektor, med den arbetslöshetsrisk som det innebär om inte skattebetalarna skulle klara finansieringen.

Orsakerna till att kvinnor har lägre löner finns faktiskt inte belagda. Någon utredning om orsakerna startades inte av den förra regeringen. EG började, och den nuvarande regeringen följde efter. Vi får avvakta presentationen i december för att se om man har lyckats finna orsakssammanhangen innan en diskussion därom kan bli riktigt meningsfull.

Det väsentliga för kvinnor är att värderingen av arbetet och prestationerna är så könsneutral som möjligt. Man skall se till inidividens förmåga och kunnande i stället för att se kvinnor som ett kollektiv där alla är lika. Kvinnor är sinsemellan lika olika som män är. Alla – både kvinnor och män – skall ha chanser och möjligheter att sträva framåt. Hur man sedan tar vara på sina tillfällen varierar.

Herr talman! Lika lön för lika arbete är en självklar princip som är accepterad av alla. Principen speglar en sida av saken. Om man har accepterat den sidan har man också accepterat den andra – olika lön för olika arbete. Det innebär att högre utbildning, bättre prestation, skicklighet och ansvar också skall ge högre lön.

Om kvinnor möter könsneutrala värdemätare kommer de att stå sig bra. De har god utbildning, höga skolbetyg, och de ställer stora krav på sig själva när de tar ökat ansvar. Det gäller att ge dem möjligheterna att göra det. De vill faktiskt ta ansvar. I varje yrke måste ansträngning löna sig om vi vill att välståndet skall utvecklas.

Denna självklarhet – att lika-lönsprincipen har sin motsvarighet i olika-lönsprincipen – har under lång tid fördolts i Sverige, och resultatet skall nu betalas av alla.

Gary S. Becker har fått sitt nobelpris på grund av sina teorier om principen om människans ekonomiska nyttomaximering. Han menar att kvinnor inte avviker från den här principen. Han visar just att nyttomaximeringen är total. Det innebär, att om en kvinna inte kan höja sin lön på grund av att hon är inlåst i ett kollektivt ekonomiskt monopol får hon ta ut standardhöjningen bakvägen, så gott det går, genom tillämpning av socialförsäkringssystem, sjukförsäkring, arbetslöshetsersättning eller annan möjlig ersättning som står till buds. Har verkligen kvinnorna i Sverige under 80-talet blivit tre och en halv gånger så sjuka som männen, vilket statistiken visar? Eller är det

kanske så att en del inte är direkt sjuka? De kanske inte orkar med en socialdemokratisk livsmodell med dubbel- och trippelarbete. De kanske bara behöver vara med sina barn eller sköta sina hem. Ingen kan säkert svara på den frågan. Orsakssammanhangen varierar sannolikt.

Herr talman! Detta betänkande är anmärkningsvärt – inte på grund av vad som står i det, utan på grund av vad som inte står i det. För 14 dagar sedan, den 13 oktober, hade vi en votering i arbetsmarknadsutskottet med siffrorna 8 mot 7 med anledning av min motion om att man skall utöka JämO:s tillsynsområde till att gälla hela arbetsmarknaden. I dag kan JämO bara bevaka den del av arbetsmarknaden som inte har kollektivavtal. Detta kan behövas för att facken inte skall kunna lågprioritera jämställdheten i kollektivavtalen.

Den borgerliga majoriteten höll tillsammans med Nydemokraterna på kvinnorna och ville öppna för framtida ytterligare formella lagstiftningsåtgärder mot de arbetsmarknadsparter som inte lever upp till lagen, dvs. det som var motionens syfte. Socialdemokraterna röstade nej, dvs. för facket. När betänkandet kom fanns det emellertid ingen reservation från Socialdemokraterna. Det gläder mig att Socialdemokraterna inte längre är så fast övertygade i sin klockartro på fackets förmåga.

Även om liknande skrivningar har funnits tidigare har man inte, som svar på vår moderata inställning, intagit denna position. Här kan iakttas en glädjande positionsförändring, i förhållande till våren 1991, då den nya jämställdhetslagen antogs, och i synnerhet i förhållande till den 13 december 1979, då den första jämställdhetslagen antogs med en rösts övervikt, efter det att Socialdemokraterna på alla sätt försökt dribbla med voteringen så att vi inte skulle få någon jämställdhetslag över huvud taget. Då hade facket kunnat fortsätta med sin passivisering av dessa frågor. Det är glädjande om vi nu gemensamt kan driva fram en arbetsmarknad utan könsdiskriminering.

Herr talman! Till sist kan jag inte avhålla mig från att något ta ner den här jämställdhetsdebatten, som ibland tenderar att bli rätt världsfrämmande, på jorden och ställa en i jämställdhetssammanhang provokativ men behövlig fråga: Vem kan påstå att en kvinna kan fylla de publikbehov som Clint Eastwood tillfredsställer, och vilken man kan ersätta Julia Roberts?

Det finns faktiskt områden där man och kvinna inte kan ersätta varandra. Det finns ingen anledning att låta jämställdhetsdebatten bli grinig och avhumaniserad. Låt oss i stället bejaka de skillnader som finns och ta till vara dem på ett positivt sätt utan att för den skull nedvärdera, trampa på eller frånta det andra könet möjligheter. Det skulle vara en misslyckad debatt om den skulle leda till att det känns tråkigt att vara kvinna eller trist att vara man. Ett samhälle där kvinnor och män generellt lever i strid med varandra kan aldrig bli ett bra samhälle, varken för kvinnor eller män.

Herr talman! Därmed ber jag att få yrka bifall till utskottsmajoritetens yrkande i betänkande AU1.

Anf. 24 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Även om datorn just nu inte fungerar i kammaren, så att jag måste ta min replik från talarstolen, är jag tacksam över att min hjärna och mitt hjärta fungerar. Jag baxnade när jag hörde Charlotte Cederschiölds av-

slutning, men det var ju avsett som en provokation. Clint Eastwood och Julia Roberts – är det detta som är könsrollsidealen för Charlotte Cederschiöld?

Varför stödde inte Charlotte Cederschiöld vår motion om sexuella trakasserier? Det fanns också en Centermotion som ville införa förbud, för att ge ökade vapen i kampen mot den typen av trakasserier på abetsplatser och universitet.

Visst skall vi effektivisera den offentliga sektorn. Jag tror att ett av de bästa sätten att effektivisera den offentliga sektorn är att låta kvinnorna få större inflytande och inte låta hierarkierna vara så manligt chefstunga uppifrån. Kvinnorna måste få möjligheter och rättigheter att styra sitt eget arbete.

Jag vet att solidarisk lönepolitik inte är något för Moderaterna och Charlotte Cederschiöld. Hon vill ha tillbaka textilarbeterskor, kanske på rena svältlöner. Hon verkar inte ha någon förståelse för de sociala sammanhang som har drivit fram den fackliga kampen för bättre förhållanden, ökad trygghet och jämlikhet.

När det gäller löneskillnaderna har jag just läst LO:s utredning där SCB har gjort en undersökning om vad människor tycker. Kvinnorna tyckte naturligtvis att deras arbete värderas för lågt. Men de sade också att löneskillnaderna på den svenska arbetsmarknaden är alltför stora. Kvinnor anser att löneskillnaderna bör vara betydligt mindre än vad de faktiskt är. Jämlikhet hör ihop med jämställdhet. Därför känner vi i Vänsterpartiet så starkt för de krav som kvinnorna för fram. Jag tycker att det är riktigt och viktigt att driva den här typen av rättvisefrågor.

Becker, nobelpristagare – det är väl idealet ideologiskt sett. Han pläderar för egennyttan på marknaden – låt egoismen fälla utslaget! Det är självklart att vi hamnar på helt olika linjer. Och det är självklart att den linje jag står för i mycket hög grad kommer att gynna kvinnor, för den kommer att gynna jämställdhet och jämlikhet. Den politiska syn som Charlotte Cederschiöld företräder kommer att beröva kvinnorna möjligheten till jobb och inflytande över sina jobb, om man inte startar eget – det är tydligen universalmedlet. Det medel jag står för är i stället att man får inflytande över sin arbetssituation där man faktiskt arbetar.

Anf. 25 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Herr Anderssons kommentar var exakt vad jag hade väntat mig. Vänstern har då aldrig utmärkt sig för särskilt stor tillgång på humor. Men herr Andersson kanske känner sig utbytbar mot varje kvinna och inte uppfattar att det finns några skillnader. Men det gör det alltså.

Becker pläderar inte; han är forskare, han ser till hur det är, han registrerar de samband som förekommer i tillvaron.

Hans Andersson frågar varför vi inte stödde er motion om sexuella trakasserier. Det var samma argumentation som när vi moderater tog upp den här frågan i samband med att jämställdhetslagstiftningen antogs våren 1991, nämligen att förslaget i er motion är lagstiftningsmässigt orelistiskt – det fungerar inte. Vi kan inte ha lagstiftning som behandlar samma fråga på en massa olika ställen i lagen. Det här finns alltså reglerat i brottsbalken.

Om herr Andersson nu är så övertygad om att jag är emot solidarisk löne-

politik – och det är riktigt; jag tror mera på att individen vet att han genom prestation och insats kan öka sin inkomst – varför satt ni då i AU, hela vänstern, och trodde att vi från vårt håll skulle stödja den reservation som just grundade sig på resonemanget om solidarisk lönepolitik? Det föreföll ju redan då ganska underligt.

Anf. 26 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jodå, herr Andersson har nog humor ibland, när vi talar om saker som man kan skratta åt. Men jag tycker inte om att ha humor i frågor som är djupt allvarliga, frågor som gäller diskriminering av kvinnor, hot mot kvinnor, arbetslöshet för kvinnor, sociala och ekonomiska klyftor som drabbar kvinnor. Då föredrar jag att vara allvarlig.

Jag tycker också att det finns skillnader mellan män och kvinnor, fru Cederschiöld, det är helt klart. Det skulle också uppmärksammas om vi var i bastun eller på annat håll. Men här i talarstolen bör jag vara utbytbar mot en kvinna – det är helt korrekt – därför att jag företräder en politik som sätter jämställdheten och kvinnans situation i centrum. Om det är en kvinna eller en man som företräder den politiken i den här talarstolen är inte viktigt. Däremot är det mycket viktigt att kvinnorna för sin kamp och tar sina initiativ.

Becker pläderar inte, han forskar. Haha – det är nog så att många forskare också pläderar, även om de forskar och kartlägger de samband som råder. Jag tror att man t.ex. i dagens Sverige kan finna att egennyttan spelar en stor roll. En forskare kan nog notera att egennytta och egoism har blivit verkliga styrmedel i Sverige. Men jag kommer att vara förste man på plats för att bryta den tendensen, förändra den verkligheten, så att forskaren i morgon kan notera att humanism och solidaritet är styrmedel i den verklighet vi lever i.

När det gäller solidarisk lönepolitik vet jag inte om jag någonsin har trott att moderaterna skulle ställa upp för den solidariska lönepolitiken. Men vad jag säger är att den solidariska lönepolitiken och den gemensamma kampen för bättre villkor är möjligheten för kvinnor att eliminera dessa löneorättvisor som i dag finns, som har funnits och som har förvärrats. Det är inte Gud som har förvärrat dem, utan det är en politik och de marknadskrafter som mycket starkt understöds av fackets motpart, nämligen SAF. Och detta kommer att förvärras oändligt mycket om de förhandlingsmodeller som man i dag resonerar om på arbetsgivarsidan blir förhärskande.

Kvinnor har allt intresse i världen av att alliera sig med den typ av politik som fackföreningsrörelsen står för – en kollektiv samordnad avtalsrörelse som sätter låglönegrupperna främst.

Anf. 27 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Bastuargumentet kom tillbaka. Det var roligt att herr Andersson tog upp Gösta Bohmans mantel.

När det gäller talarstolen är det ju fullständigt självklart att man och kvinna är utbytbara. Jag har väl aldrig påstått någonting annat – att påstå det är att försöka vrida debatten på ett ganska löjligt sätt.

Om herr Andersson inte uppfattade upprördheten i mitt anförande över den ojämställdhet som råder på många områden i samhället, då tror jag att

herr Andersson sov under mitt anförande. I synnerhet i de citat som inledde anförandet kunde herr Andersson ha uppfattat någonting. Men det gick tydligen inte, och det var tråkigt för herr Andersson.

Detta med egoism, som herr Andersson återkommer till hela tiden, skulle jag vilja se på ett litet annorlunda sätt. Ni säger att det är egoistiskt att inte satsa där och där. Ni talar inte om hur det skall finansieras. När man klämmer er på pulsen, visar det sig i allmänhet att det skall finansieras genom lån. Vem skall betala dem? Är det inte i stället ganska egoistiskt att inta er position och hävda att nästa generation, dvs. dagens barn, skall betala allt det som den här generationen vill ha?

Förste vice talmannen anmälde att Hans Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 28 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Vi har i det här landet nått ganska långt när det gäller jämställdheten. Den främsta anledningen till det är att vi har kunnat föra en socialdemokratisk politik som har haft just jämställdheten mellan könen som en av sina utgångspunkter. Vi har en offentlig sektor som ger kvinnor möjligheter att förvärvsarbeta.

Rätten till eget arbete och egen lön har alltså varit utgångspunkten för den socialdemokratiska politiken på det här området. Detta avfärdar Charlotte Cederschiöld med sedvanlig arrogans – på ett sätt som jag tycker är mycket upprörande. Hennes uttalande tyder på att det kanske inte handlar om jämställdhet för alla kvinnor och män, utan att det handlar om jämställdhet för de välbeställda kvinnorna. Jag drar den slutsatsen av hennes anförande och kommentarer i övrigt. För oss är det oerhört viktigt att jämställdheten skall innefatta alla kvinnor och män.

En viktig punkt i detta är den solidariska lönepolitiken – något som Charlotte Cederschiöld också avfärdar med en enkel mening om att den kollektiva lönebildningen inte är någonting att ha över huvud taget. Den statistik som finns visar ju klart att vi har haft, och fortfarande har, mycket små löneskillnader mellan kvinnor och män i detta land. Den utvecklingen har avbrutits 1985, och anledningen till det är – hur Charlotte Cederschiöld än försöker vränga till det – att vi då hade en överhettning av arbetsmarknaden som ledde till marknadsorienterad lönesättning, och till att vi fick en mer individuell lönesättning inom den offentliga sektorn. Det är klart bevisat – det är bara att läsa innantill – att det är på det sättet.

Det som nu är mest allvarligt är att vi är inne i en utveckling som innebär att vi tar ytterligare avsteg från den solidariska lönepolitiken.

Tror Charlotte Cederschiöld verkligen på allvar att detta skulle gynna kvinnorna? Menar Charlotte Cederschiöld att den individuella lönesättningen skulle gynna kvinnorna? Jag tycker att det är oerhört i så fall.

Anf. 29 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Vi är helt eniga om målen när det gäller jämställdheten. Att Socialdemokraterna ständigt har kämpat för den är faktiskt en sanning med

modifikation med hänsyn till att ni försökte stoppa jämställdhetslagen när den skulle införas 1979.

Det var märkligt att fru Andnor inte märkte att jag särskilt tog upp de lågavlönade kvinnorna i mitt anförande. De ligger mig varmt om hjärtat. Jag tror att jämställdhetsfrågorna är oerhört viktiga för dem. Men jag delar inte uppfattningen att den solidariska lönepolitiken kommer att vara det som för evigt för lyckan med sig i det här landet. Jag har snarare tilltro till kvinnors förmåga. Jag tror att kvinnor klarar sig mycket bra med individuell lönesättning om de bara får samma chanser. Det har de inte haft, inlåsta som de har varit i offentliga ekonomiska monopol.

I det här huset lär man ha gjort en undersökning vad gäller individuell lönesättning. Där visade det sig, vilket jag har hört och tror är korrekt, att det finns exempel på grupper där individuell lönesättning faktiskt resulterade i bättre löner för kvinnorna. Susanne Gaje från arbetsmarknadsutskottet som har varit inblandad i detta nickar, så det förefaller som om den information jag har fått är korrekt. Jag har tilltro till kvinnors förmåga. Det hoppas jag att fru Andnor också kommer att ha i framtiden.

Anf. 30 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Självklart har jag tilltro till kvinnors förmåga. Jag tror dessutom att kvinnor genom den reaktion som nu sker i samhället kommer att vara en mycket aktiv och pådrivande kraft när det gäller att föra jämställdhetsfrågorna framåt. Som jag tidigare sade har vi under 1980-talet kanske slagit oss till ro och trott att detta är något som går av sig självt. Så är det inte. Kampen för jämställdheten måste ständigt föras, på alla nivåer, för att vi inte skall tappa mark och för att vi skall kunna flytta fram våra positioner.

Vi är eniga om målen, säger Charlotte Cederschiöld, och det är vi kanske på papperet. Men när det gäller att ta konsekvenserna av vad man säger i talarstolar och uttrycker på papper är vi inte överens. Det är då borgerligheten inte är så intresserad längre. Man är inte beredd att ta konsekvenserna av det hela. När Charlotte Cederschiöld nu försöker beskriva verkligheten på ett annat sätt genom att ta riksdagens arbetsplats som exempel på att löneskillnaderna mellan män och kvinnor har minskat är det nästan patetiskt. Det visar ju vilken verklighet Charlotte Cederschiöld rör sig i och vilken verklighet hon diskuterar i den här debatten.

Det jag kan visa och visar på papper är ju att löneskillnaderna mellan män och kvinnor har ökat. Anledningen till detta är – om man studerar underlaget närmare – att vi under 1980-talet har haft en mer individuell lönesättning och vi har sett att decentraliserade löneförhandlingar som har skett inom det privata området också har lett till ökade löneskillnader. Vi vet också att det är kvinnorna som har förlorat på den marknadsorientering som har skett när det gäller lönesättningen. Detta finns att studera, Charlotte Cederschiöld. Men man kanske måste gå utanför riksdagens väggar för att se den verkligheten.

Anf. 31 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Fru Andnor, det är ju faktiskt vi, de borgerliga partierna, som har tillsatt utredningen om löneskillnaderna mellan män och kvinnor.

Det var ju inte ni socialdemokrater som gjorde det. Det är vi borgare som har tillsatt den. Samma sak gäller utredningen om att få män att göra mer hemma och att få män att ta ut mer av föräldraledigheten för att ta ansvar för barn och familj. Det är den nuvarande regeringsmajoriteten som har tillsatt den. Det fanns goda möjligheter att tillsätta dessa utredningar på er tid. EG hade redan börjat, så om ni inte kunde hitta på det själva var det bara att skriva av EG. Men ni gjorde inte det. Det är vi som har gjort det. Kom inte och påstå att vi inte har något engagemang i de här frågorna. Det har vi visat ända sedan jämställdhetslagens tillkomst och genom hela debatten.

Vi har olika medel och det varierar litet grand när det gäller vilka åtgärder vi vill vidta, men målen är desamma. Engagemanget hos de borgerliga ledamöterna här i kammaren är i den här frågan precis lika stort som ert – jag vill inte nedvärdera ert engagemang och säga att vårt är större. Jag hävdar alldeles bestämt att jag tror att alla som sitter i det här rummet känner sig engagerade i de här frågorna. Att försöka misstänkliggöra oss för att inte bry oss om de här frågorna är fullständigt felaktigt och saknar varje sakligt underlag. Titta bara på vad den engagerade jämställdhetsministern gör för närvarande.

Förste vice talmannen anmälde att Berit Andnor anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 32 ISA HALVARSSON (fp):

Herr talman! Jämställdhetsarbetet går i vågor. I en rapportserie från JämO som har getts ut i år och som heter Osynligt och påtagligt redovisas en undersökning där man har intervjuat manliga och kvinnliga studerande. Där sägs att samtliga kvinnliga studerande i undersökningen uttrycker tveksamhet och avståndstagande gentemot vissa former av jämställdhetsarbete och vissa former av jämställdhet. De säger att det inte bara gäller att lyfta fram kvinnorna och racka ned på männen. Kvinnorna skall heller inte sträva efter att bli som männen. De verkar vilja komma bort från det gamla och söker en ny syn på och en ny innebörd av jämställdhetsbegreppet.

En kvinnlig lektor säger: Jag tror inte att de unga gillar jämställdhetsbegreppet. Det är som Gerd Forsell sade i Fredika Bremer-förbundet: Det är som en stickig yllekofta – det är ingen som vill ha den på sig. När man träffar dagens unga märker man att de har de här negativa associationerna till jämställdhet. Det är ju väldigt sorgligt. Det leder till eftertanke när det gäller hur vi presenterar begreppet jämställdhet.

På papperet har vi kommit väldigt långt med jämställdheten. Vi har en jämställdhetslag som värnar om jämställdhet i arbetslivet, vi har jämställdhetsombudsman och vi har jämställdhetsgrupper på arbetsplatserna. Jag tycker att arbetsmarknadsutskottets betänkande är offensivt och uppfordrande. Det går ju ut på att man skall sätta den enskilde individen i centrum. Det är också vad vi i Folkpartiet liberalerna menar med jämställdhet mellan kvinnor och män – att man tar just den här utgångspunkten i en människosyn som sätter den enskilde individen i centrum. Det handlar om att individen skall få utvecklas fri och inte behöva präglas av roller och fördomar. Dessa studerande ungdomar menar att de vill lägga in mycket mer i begreppet jäm-

ställdhet – inte bara lika lön, utan njutning och rätt till ett friare sätt att leva. Jag tycker inte att det finns något som motsäger detta i det jämställdhetsarbete som bedrivs. Vi är kanske tvungna att se att faran när det gäller kampen om jämställdhet till stor del ligger i att många tror att vi har fullständig jämställdhet i vårt samhälle.

Verkligheten ser ju annorlunda ut. Vi har påfallande löneskillnader mellan män och kvinnor. Kvinnorna halkar snabbt efter i karriären samtidigt som de arbetar mer. Om man lägger ihop löne- och hemarbetet blir det till slut för mycket för kvinnorna; de blir utbrända och hälsan sviker.

Jämställdhetspolitiken utgår från principen att vara könsneutral. Problemet i vårt samhälle är att det är mannen som utgör normen. Om kvinnorna inte når upp till normen framstår de inte bara som missgynnade utan även som misslyckade. Sett från ett kvinnoperspektiv måste man nog vända på de här förhållandena, göra kvinnokulturen synlig och formulera krav utifrån kvinnornas verklighet.

En norsk psykolog har tagit upp problemet med den dolda relativa underordningen. Hon säger: Kvinnorna tillåts i dag göra allt, bara de håller sig ett snäpp under männen. En annan forskare pekar på, att när så väldigt många kvinnor säger att de frivilligt arbetar deltid – därför att det är det bästa valet för familjen – säger det något om de underliggande maktförhållandena i både äktenskapet och samhället. Det kallas för ansvarsrationalitet, när kvinnan i vardagens alla situationer tänker på konsekvenserna för man och barn, när hon gör på det ena eller andra sättet. Mannen använder i stället oftast en tekniskt begränsad rationalitet, dvs. bryr sig mindre om hur hans handlingar och beteenden påverkar andra, när han realiserar sakliga mål.

För något år sedan gjorde SCB en stor undersökning om fler än 10 000 kvinnors och mäns arbetsförhållanden. Rapporten visar att kvinnor har enklare arbetsuppgifter än män och att kvinnor har mindre inflytande över sina arbeten. Trots jämförbara utbildningar, får kvinnor jobb som kräver lägre utbildning, och som framför allt kräver kortare lärotid i yrket.

Yngre kvinnor har bättre utbildning än yngre män, men det ger inte kvinnorna någon fördel på arbetsmarknaden. Männen har ändå de bästa jobben. Undersökningsledaren Anders Wikman på SCB menade att det är könsfaktorn som mer än några andra faktorer förklarar de här förhållandena. Männen har större möjlighet att råda över sitt arbete i stort sett inom alla yrken, medan kvinnorna oftare har ett monotont arbete. Den här utredningen avlivar också myten att kvinnors situation på arbetsmarknaden skulle bero på deltidsarbete, eller på ansvaret för barn, därför att dessa faktorer är bortsållade.

Helt nyligen har SKTF lämnat över en utredning som Jämställdhetsombudsmannen har att fundera över. Det gäller genomsnittslöner för kvinnliga akademiker i kommuner och landsting. Det visar sig att kvinnorna har lägre genomsnittslön än männen.

SACO har även helt nyligen konstaterat att det finns löneskillnader som enbart kan förklaras av könsskillnaden. Löneskillnaden beräknas till ungefär 6-7 %.

Det statliga Jämställdhetsrådet har också haft en genomgång av löner och jämställdhet. I de företag där man verkligen har genomfört arbetsvärde-

ringar konstaterar man att kvinnor har lägre löner än män på grund av könsskillnaden – ingen annan orsak kan påvisas. Det handlar då om en löneskillnad på 3-8 %.

Vi har ju en jämställdhetslag, en lag om lika lön för likvärdigt arbete. Det behövs fler mål som prövas när det gäller den här lönediskrimineringen; det är viktigt. Jag ser fram emot att lagen kommer till användning i syfte att få rättning.

Kvinnorna gör även huvudelen av hushållsarbetet. Professor Marianne Frankenhaeuser har påvisat att halten stresshormoner i blod och urin stiger hos kvinnorna när de kommer hem, medan halten stresshormoner minskar hos männen. Det beror på att kvinnorna har mer arbete att göra när de kommer hem. Den ständiga tidspressen med krav på flerdubbla aktiviteter för att hinna med att vara såväl yrkesarbetare, barnuppfostrare, hushållsskötare som hustru på samma gång har ett väldigt högt pris för kvinnan.

I betänkandet finns en motion, skriven av Barbro Westerholm m.fl., om utdelningskriterier när det gäller stipendier till män och kvinnor. Vi i utskottet hyser stor sympati för det syfte som anförs i motionen, nämligen att kvinnor och män skall kunna konkurrera om stipendierna på lika villkor. Vi utgår från att man vid utdelningen av stipendierna tar hänsyn till de annorlunda samhällsförhållanden som fanns i vad gäller kvinnors möjlighet till studier vid den tidpunkt då donationen gjordes.

När det gäller kvinnors möjligheter till bl.a. arbete finns det många aktuella årtal. Man kan utgå från år 1870, då exempelvis kvinnor fick rätt att ta studenten som privatister – ett mycket dåligt datum, tycker jag. År 1923 fick kvinnor rätt att inneha högre statlig tjänst. Inte förrän 1925 fick kvinnor med vissa undantag samma rätt som män till statliga tjänster. År 1939 bestämdes det att kvinnor inte fick avskedas på grund av havandeskap, förlossning och giftermål. År 1976 kom en förordning om jämställdhet inom den statliga sektorn, och 1980 kom lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet till stånd. Det här är många årtal att ta sig en ordentlig funderare över för dem som har att dela ut dessa stipendier.

Med detta yrkar jag bifall till utskottet hemställan.

Anf. 33 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Isa Halvarsson har i sitt anförande gjort en genomgång av en rad utredningar, med en del fakta om löneskillnaderna. Jag har ingenting att kommentera till det.

Jag fäste mig emellertid vid en passus som Isa Halvarsson hade när hon talade om jämställdhetslagen i vad avser löneskillnaderna. Halvarsson sade ungefärligen att det nu handlar om att vi måste utnyttja den jämställdhetslagstiftning som vi har för att se till att minska löneskillnaderna.

Det finns ju lagstiftning om just lönediskriminering i Europa. Slutsatsen som kan dras utifrån erfarenheterna därifrån är att det inte räcker med en lagstiftning med förbud mot könsdiskriminerande lönesättning. Det krävs något mer, nämligen medveten satsning i löneförhandlingarna.

Jag återkommer till vikten av att vi även fortsättningsvis får en solidarisk lönepolitik i det här landet. Det har kvinnorna allt att vinna på, och det kom-

mer att ha störst betydelse för möjligheten att minska skillnaderna mellan kvinnors och mäns löner.

Jag vill fråga: Vad har Isa Halvarsson för uppfattning om solidarisk lönepolitik? Tror Isa Halvarsson att den kommer att gynna eller missgynna kvinnorna? Beroende på svaret: Är Isa Halvarsson beredd att ta konsekvenserna av sitt ställningstagande?

Anf. 34 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Herr talman! Om man studerar löneskillnaderna på arbetsmarknaden, kan man konstatera att det inte räcker med en solidarisk lönepolitik, utan det krävs betydligt handfastare tag. Jag menar att vi skulle kunna åstadkomma det genom att åberopa olika domstolsmål.

Danfos-målet i Köpenhamn fick exempelvis följden att kurser anordnades för de danska arbetsgivarna där det talades om hur man bör bete sig för att inte diskriminera kvinnor och för att inte arbeta i strid mot lagen.

Man måste undersöka lönediskrimineringen på varje enskilt företag. Om man får en samlad bild av de olika målen, innebär det också ett medvetandegörande. Trots att vi har en ganska intensiv debatt om löneskillnaderna, finns det en omedvetenhet om att det är så orättvist på löneområdet. Vår samlade bedömning i utskottet är att vi gemensamt måste driva jämställdheten framåt.

Anf. 35 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Vi kan tydligen vara överens om att det är viktigt att löneskillnaderna mellan kvinnor och män skall minska. Men när man skall ta konsekvenserna av ett sådant ställningstagande, då hänger den borgerliga majoriteten i utskottet inte längre riktigt med.

Isa Halvarsson tar som exempel upp ett mål i Danmark där man behandlade löneskillnadsfrågorna. Det ledde till kurser för arbetsgivarna, och det är väl bra. Men det räcker inte med kurser för arbetsgivarna, utan det handlar också om att det skall bli effekter inom arbetsmarknaden totalt sett. När vi ser på den statistik som finns över löneskillnaderna i Europa kan vi lätt konstatera att man trots en lagstiftning mot lönediskrimineringen inte har lyckats komma till rätta med löneskillnaderna mellan kvinnor och män. Det är detta vi diskuterar just nu.

Jag hävdar att det inte räcker med lagstiftning. Det är bra med lagstiftning, men det krävs mycket annat, alltifrån ett opinionsbildande arbete inom samhällets alla olika områden till att vi även fortsättningsvis skall driva en framgångsrik solidarisk lönepolitik.

Löneskillnaderna mellan kvinnor och män minskade faktiskt i detta land fram till 1985. En av anledningarna var att vi tillämpade den solidariska lönepolitiken. Detta är ett faktum. Vad som har hänt efter 1985 är att vi har fått en mer marknadsorienterad lönesättning inom arbetsmarknaden. Det är oerhört tydligt inom den kommunala sektorn, där vi klart kan se att den individuella lönesättningen har missgynnat kvinnorna. Det är männen som har tagit för sig. Anledningen är att vi inte har kunnat driva en framgångsrik solidarisk lönepolitik under senare delen av 80-talet.

Min kritik mot det Isa Halvarsson sade tidigare kvarstår.

Anf. 36 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Herr talman! Jag tycker att det anförande som Berit Andnor nu höll skulle ha hållits för den tidigare regeringen, som gjorde klippekonomin möjlig. Det som har hänt fram till 1985 och efteråt kan inte skyllas på den nuvarande regeringen.

Jag har absolut inte sagt att lagen är det enda redskapet i detta sammanhang. Det är viktigt att ha en lag i botten. Har man en lag i botten måste man också pröva lönediskrimineringar. En anledning till att sådana här mål inte har drivits är att facken då skulle ha drivit mål om brott mot jämställdhetslagen och mot avtal som de själva varit med om att förhandla fram.

En sak som man kan vara ganska kritisk till är att fackförbunden medvetet medverkat till löneskillnader. De är inte vi här i riksdagen som sätter lönerna, utan det gör arbetsmarknadens parter. Vi kan inte ställas till svars för vilka löneavtal arbetsmarknadens parter har slutit. Jag tycker att Berit Andnor skulle vända sig till ett annat forum med sin kritik.

Andre vice talmannen anmälde att Berit Andnor anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 37 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Isa Halvarsson hade i sitt inlägg ett helt annat tonläge än den moderata representanten och gjorde insiktsfulla kommentarer om löneskillnader, kvinnornas situation, ansvarsrationalitet, m.m.

Jag vill bara framföra några synpunkter angående ungdomar, de kvinnliga studerande som inte ville bli som män. Det var skönt att flickorna sade det i dessa tider av skriverier om porr, sextrakasserier, våldtäkter och med männens mycket ringa ansvarstagande för hem och barn. Å andra sidan försöker Folkpartiet ständigt stimulera den fria marknaden med TV-reklam, med de nya kvinnobilderna och vad vi kan se som deras efterföljd i modeindustrin, t.ex. anorexia. Det är någonting som vi ideologiskt med kraft skall sätta oss emot för att försvara en mänsklig roll hos kvinnorna och även hos männen. Det skall vara nya roller för båda könen.

Jag delar Isa Halvarssons syn på ansvarsrationaliteten. Men varför stöder inte Isa Halvarsson vårt förslag om att stimulera männen till att ta större ansvar genom att kvotera delar av föräldraledigheten?

Detsamma gäller löneskillnaderna. Vi tycker att den solidariska lönepolitiken är viktig. Vi delar kritiken mot både fackliga organisationer och socialdemokratin. Den socialdemokratiska regeringen sänkte skatterna och stimulerade klippekonomin, och fackföreningsrörelsen har inte tagit sitt ansvar. Men det har inte heller varit så lätt att ta sitt ansvar för att jämna ut lönerna, eftersom motparten, med borgarna som påhejargrupp, har talat för ökade klyftor, högre chefslöner och individuell lönesättning. Det har inte varit så lätt för fackföreningsrörelsen.

Varför stöder inte Isa Halvarsson våra förslag om bättre instrument till de fackliga organisationerna och de enskilda att driva sina krav i syfte att förbättra jämställdheten genom ett bättre lagstöd? Vi har föreslagit förbud mot kollektiv diskriminering och en lagfäst utjämning av löner, osv.

Beträffande arbetsvärdering och synen på arbete är det faktiskt så, att när

män smutsar ner med olja och annat är det smutsigt, men när kvinnor gör rent på sjukhusen från avföring, uppkastningar, urin och blod då gör de rent. Det anses inte vara så smutsigt. Precis den typen av värderingar genomsyrar faktiskt synen på manliga och kvinnliga arbeten. Det ger upphov till kollektiv diskriminering.

Anf. 38 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Herr talman! Jag sympatiserar också med att man bejakar den mjukare mansrollen, får ett bättre samarbete och en vänligare atmosfär mellan kvinnor och män. Vårt parti tar skarpt avstånd från det våld som finns i samhället, våldet mot kvinnor, och försöker på olika sätt ge bidrag och stöd till kvinnojourer o.d.

För min del menar jag att mycket av det videovåld och den pornografi som finns i samhället är vidrigt och uppmanar till våld.

Det är en missuppfattning att tro att vi från Folkpartiet på något vis skulle vara för en fullständigt fri marknadsekonomi. Det är vi inte. Vi är för en socialt styrd ramhushållning, där ekonomin har ordentliga ramar.

Det är intressant att Vänsterpartiet nu vill att jämställdhetslagen ytterligare skall skärpas, eftersom man från början ansåg att lagen var helt värdelös. Man motsatte sig ju införandet av en jämställdhetslag. Vi i Folkpartiet har sedan tidigare verkligen velat skärpa lagen på många olika sätt, men lagen har gällt litet för kort tid. Det är inte rimligt att införa en ny jämställdhetslag varje år. Det är viktigt att man verkligen använder sig av den lag som finns när man skall uppfylla olika mål. Det gäller att bruka lagen. Jag hoppas att både olika fackförbund och JämO skall använda sig av den.

Anf. 39 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag är övertygad om att Isa Halvarsson delar min vrede över det som man kan se i massmedia, i reklam och på video. Det är sådant som stimulerar våldet. Jag har sett exempel på att Folkpartiet ibland försöker att snärja marknaden genom vissa sociala hänsyn. Men det räcker inte, vare sig i Sverige eller utomlands, och det är det som är problemet. Det är därför den folkpartistiska kluvenheten uppkommer. Som en grundläggande aspekt i samhället måste man tillämpa solidaritetsprincipen. Sedan skall marknadsmekanismerna sättas in för att effektivitet och ekonomisk rationalitet skall kunna uppnås. Det anser också jag.

När det gäller lagstiftningen fanns det i ett tidigare skede ett flertal motioner, bl.a. från Folkpartiet, om att skärpa och förbättra lagen, dock inte nu.

Man skall inte ha tandlösa lagar, vilket kan förklara en del av Vänsterpartiets tveksamhet. Man skall ha lagar som kan användas och som betyder någonting för att målsättningarna skall kunna uppfyllas. När det gäller att uppfylla målsättningarna för jämställdhet har inte lagen tjänat sitt syfte på ett tillräckligt bra sätt. Det har den inte heller gjort i fråga om JämO:s sätt att operera. Det beror på att lagen inte har ett tillräckligt stort tillämpningsområde. Det finns inte tillräckliga sanktionsmöjligheter. Dessutom är inte lagen tillräckligt påbjudande i förhållande till möjligheterna att genomföra positiva förändringar.

Det här handlar väldigt mycket om människosyn och ideologi. Den poli-

tiska viljan att göra någonting är det nog många politiker i denna kammare som har. Men när man skall göra någonting för att förbättra jämställdheten, klampar man in på sådana tunga viktiga principiella områden som bl.a. ekonomi, social välfärd, ekonomisk fördelning mellan avtalsparter och skattesystemet. Det är då som borgerligheten inte på långa vägar räcker till. Det gjorde inte heller socialdemokratin tidigare – det är jag den förste att medge och stryka under. Men nu talar vi om i dag och om politiken framöver. Då gäller det att ta ställning i tunga frågor och se på vilka konsekvenser jämställdhetspolitiken har för kvinnornas situation. Jag hoppas att alla de nätverk som har bildats av kvinnor kommer att bevaka dessa frågor och avslöja vad den borgerliga politiken i verkligheten innebär.

Anf. 40 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Herr talman! Det finns kvinnliga nätverk, inte bara på den socialistiska sidan utan även på den borgerliga sidan. Jag tillhör själv två nätverk. Dessa kvinnor tycker att just Folkpartiet liberalerna är det parti som bäst och intensivast driver jämställdhetsfrågor, och det tänker vi fortsätta med.

Hans Andersson talade om den internationella solidariteten och jämställdhetsfrågor. Jag kom då att tänka på en nyligen gjord utskottsresa till Portugal och Spanien. Kvinnorna i Portugal uttalade att EG:s jämställdhetslagstiftning hade betytt väldigt mycket för dem, inte bara ekonomiskt utan också att de fick vara med i gemenskapen i Europa. De kunde utbyta tankar och få del av andra länders erfarenheter. Dessa kvinnor såg det som mycket angeläget att Sverige skulle bli medlem i EG. Då kunde vi hjälpa till i arbetet för jämställdheten, såväl i Sverige som i Europa och i världen som helhet. Om det finns förtryckta kvinnor i Sverige, finns det desto fler förtryckta kvinnor ute i världen.

Andre vice talmannen anmälde att Hans Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 41 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag är centerkvinna. Jag tillhör Sveriges största politiska kvinnoorganisation. Centerkvinnorna har i snart 60 år under olika deviser arbetat för bättre villkor för kvinnor. Under många år var mottot: "Delat ansvar, lika villkor". Detta gäller självfallet fortfarande, både i arbetslivet och i hemmet. Jag vill inte påstå att vi har nått ända fram, för då skulle det inte behövas debatter av den här typen. Men vi har ändå åstadkommit en hel del.

Som så många tidigare har sagt här i dag är inte jämställdhet något som vi arbetar för från rent kvinnoegoistisk synpunkt. Nej, det viktigaste i jämställdhetsarbetet är målet om ett samhälle med fria, starka, självständiga män och kvinnor, som lever sida vid sida och ger varandra samma möjligheter och skyldigheter och som har förståelse för varandras olikheter – olikheter i erfarenheter, kunskaper, språk och värderingar. Dessa olikheter borde inte vara en belastning för någon, utan i stället en tillgång för alla. Det är just olikheterna som ger mångfalden, som gör att vi kompletterar varandra, som gör livet spännande och som ger ett rikare arbetsliv och privatliv.

Trots de framgångar som har vunnits är det långt kvar innan vi når målet, om vi någonsin gör det. Ibland undrar man faktiskt. Eftersom männen under så lång tid har haft och har de ledande positionerna inom alla sektorer i samhället, har det varit naturligt att betrakta mannen som norm och kvinnan som den som avviker. Så är det i långa stycken fortfarande – även vi kvinnor hemfaller många gånger åt detta betraktelsesätt. Att bli betraktad som den som avviker och är udda är inte någon bra grund för jämställdhet. Där måste en förändring ske. Det är en fråga om träget arbete med information, utbildning och attitydförändringar. Visserligen sker det vissa förändringar, men vi tycker förstås att det går alltför långsamt.

Barbro Dahlbom-Hall har i boken "Lära män leda kvinnor" på ett mycket tydligt sätt visat hur det fungerar ute i arbetslivet, hur både kvinnor och män agerar med den här bilden för ögonen och vilka hinder som därvid uppstår. Vi är många som har läst den boken och känt igen oss själva och andra i den.

Barbro Dahlbom-Hall skriver mycket om kvinnor i chefsposition och som håller på att göra karriär. Till skillnad från Berit Andnor tror jag att det är mycket viktigt att arbeta för jämställdhet också för dessa kvinnor. Man behöver aldrig glömma de lågavlönade för det. Det är bra för alla kvinnor att ha förebilder och att det finns kvinnor överallt i hela samhället, inte minst när det gäller diskussioner om lönenivåer. Det ger råg i ryggen för alla kvinnor.

I det här betänkandet behandlas en rad motioner om kvinnors möjligheter på arbetsmarknaden, möjligheterna att starta egna företag, löneskillnaderna mellan kvinnor och män, kvinnors arbetsmiljö och hälsa, kvinnors inflytande, internationella frågor, jämställdhetslagen m.m. Jag skall bara beröra några av dessa frågor.

Den nya jämställdhetslagen innebär en förbättring jämfört med tidigare, men vi i Centern och flera andra framförde en hel del kritik när den infördes. Vi ville bl.a. se en utvidgning till fler områden och då särskilt till utbildningsområdet. Nu är det JämO som har uppgiften att ge råd och information inom hela utbildningsväsendet. Detsamma gäller för kollektivavtalen. Vi anser att endast kollektivavtal som lägst motsvarar lagens krav skall godtas.

Även JämOs tillsynsmöjlighet beträffande områden där kollektivavtal finns borde utvidgas.

Vi har uppmärksammat detta i motioner även nu. Men eftersom lagen är så ny och inte hunnit fungera särskilt länge, finner vi att det är viktigt att noga följa utvecklingen och att se hur parterna på arbetsmarknaden hanterar de här frågorna och driver jämställdhetsarbetet innan ytterligare förändringar görs.

Karin Starrin och Ingbritt Irhammar tar i en stor motion om jämställdhet upp de här frågorna och mycket annat också. Jag vill särskilt nämna det krav på förbud mot sexuella trakasserier som man vill föra in i jämställdhetslagen. Dessa problem tas ju upp i 6 §, jämställdhetslagen. Men eftersom både civilrättslig och straffrättslig lagstiftning innehåller bestämmelser och regler som kan användas mot sådana här trakasserier, pekar utskottet på att det kan uppstå problem med förbud och skadeståndssanktioner på flera håll i lagstiftningen. Det argumentet har vi godtagit. Den här frågan är alltså oerhört

viktig. Sexuella trakasserier måste med all kraft fördömas, motarbetas och stoppas.

Lika lön för likvärdigt arbete är en fråga som har diskuterats mycket. Det är en av de viktigaste frågorna inför framtiden.

Berit Andnor beskrev här tidigare att löneskillnaderna har ökat sedan 1985 och skyllde detta på den nuvarande regeringen. Det har jag litet svårt att förstå. Såvitt jag vet var det Socialdemokraterna som huvudsakligen hade makten då. Arbetsmarknadens parter har inte lyckats, eller också har de inte haft tillräcklig vilja, att utjämna skillnaderna. Det är bara så.

Den översyn av orsakerna till löneskillnaderna som nu pågår kommer att utgöra en bra utgångspunkt för det fortsatta arbetet med att utjämna löneskillnaderna mellan kvinnor och män. Det arbetet måste bedrivas med kraft.

Herr talman! Slutligen vill jag säga att vår uppgift utöver det som vi i riksdagen kan besluta är att i debatter, i media samt vid kontakter med allmänhet, företagare och organisationer ständigt ta upp de här frågorna, föra debatten och vara förebilder. Vi skall peka på orättvisor och missförhållanden, sätta fingret på ömma punkter. Jag undrar t.ex. hur bankernas situation hade varit i dag om fler kvinnor hade haft ledande positioner i den värsta spekulationsyran.

Vi måste föra den här debatten, men inte i ett klagandeperspektiv – dvs. att kvinnor drabbas av det ena eller det andra. I stället måste vi ur en positiv synvinkel visa på vad kvinnor har att tillföra, visa på att alla tjänar på jämställdhet. Vi måste hjälpa kvinnor till självförtroende, så att de vågar ta för sig och ställa krav på löner, inflytande och avancemang i arbetet. Vi måste göra detta på ett positivt, självklart sätt som tilltalar unga kvinnor och män. Ingen vill egentligen ständigt höra hur dåligt man har det. Då minskar ju självförtroendet ännu mera. Därför är det sätt på vilket debatten förs oerhört viktigt. Det måste vara en självklarhet för oss alla som nu finns här i kammaren – ja, för alla riksdagsledamöter, både män och kvinnor – att med kraft arbeta för det här.

Anf. 42 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Jag tänker kommentera några av de saker som Marianne Andersson tog upp i sitt anförande.

Hon nämnde inledningsvis att vi kvinnor inte skall uppleva att vi är udda och avvikande. I och med det "konserveras" bilden av att vi skall behandlas annorlunda, och det kan stämma till viss del.

Men det är också oerhört viktigt att se till att samhället förändras i förhållande till de förutsättningar som gäller för kvinnor. Jag tänker på kvinnors arbetsmiljö. I dag tvingas ju hundratusentals kvinnor att anpassa sig efter en manlig miljö, som absolut inte är anpassad efter kvinnors förutsättningar vare sig fysiskt eller psykiskt.

Talet om att vara udda och avvikande kan således tolkas litet olika. Jag tror att det är oerhört viktigt att vi också ser att den manliga normen varit det som så att säga har legat till grund för utformandet av samhället totalt sett och inom många olika områden. Jag tycker alltså att den manliga normen inte skall vara vägledande inom alla områden.

Vidare säger Marianne Andersson att jag skulle ha något emot detta med

att stötta kvinnliga chefer och att se till att de får en vettig utveckling i sina arbeten. Jag är absolut inte emot någonting sådant. Däremot har jag vänt mig emot det sätt varpå många borgerliga kvinnliga politiker för jämställdhetskampen. Man koncentrerar sig ju på de bäst ställda kvinnornas område.

Jag tycker inte att jämställdheten skall begränsas till vissa områden. Detta får inte ske på bekostnad av jämställdhet för alla kvinnor och alla män.

Inom den kommunala sektorn finns många av de traditionella kvinnojobben. Skall skillnaderna mellan mäns och kvinnors löner minska, måste lönerna för dessa jobb relativt sett öka mer än vad som gäller för andra jobb. Jag vill fråga Marianne Andersson om hon tror att kommunernas och landstingens möjligheter i detta sammanhang ökar eller minskar när staten drar in miljardbelopp från den kommunala sektorn. Det här är ett väldigt fint exempel på jämställdhetsinsatser som faktiskt borde kunna göras sett till hela samhället och inte bara till de kvinnliga cheferna.

Jag skyllde inte de ökade löneskillnaderna på den nuvarande regeringen. Så enkelt är det inte. I mitt anförande och i mina tidigare repliker har jag bara visat på att de ökade löneskillnaderna beror på att vi gick ifrån den solidariska lönepolitiken 1985, att det har skett en marknadsorientering av lönesättningen. Kvinnorna har förlorat på detta.

Anf. 43 MARIANNE ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag talade om det manliga som norm, och jag tror att vi har precis samma uppfattning. Naturligtvis vill också jag förändra den bilden. Berit Andnor missuppfattade mig nog.

Jag anser att både manligt och kvinnligt måste vara normgivande. *Ett* kön får inte vara normgivande i samhället. Kvinnor och män är olika, och de skillnaderna måste beaktas på olika sätt.

Vi centerkvinnor jobbar inte till förmån för kvinnliga chefer på det sätt som Berit Andnor kanske tror att vi gör. Vi har *alltid* kämpat för kvinnor i vården, kvinnor i de traditionella kvinnoyrkena och kvinnor med de sämsta arbetsmiljöerna och försökt att åstadkomma bättre villkor för dessa kvinnor.

Vad jag menar är att det är viktigt att kvinnor finns inom alla områden av samhällslivet. Det handlar också om att de kvinnor som så att säga utför jobben nere på golvet har de här andra kvinnorna som förebilder för att se att det går att komma vidare. Det är självfallet oerhört viktigt att vi arbetar för båda grupperna.

Det är att göra det väldigt lätt för sig när man säger att om staten inte drog in pengar från kommunerna, skulle kvinnorna inom vården t.ex. kunna få bättre betalt. Frågan är bara: Var skall pengarna tas i dag?

Vi arbetar för större valfrihet, för kvinnors möjligheter att starta företag t.ex. inom områden som tidigare präglats av traditionella kvinnoyrken. Man skall inte vara inlåst av monopol, utan det skall också finnas andra möjligheter. Vi kan inte i dag säga att de här pengarna skall satsas på högre löner för kvinnorna – vilket i och för sig sker i förhandlingar – och sedan får våra barn i framtiden betala. Men då kanske det inte är möjligt att betala några löner alls, i varje fall inte i samma utsträckning.

Ja, det är ett faktum att det blivit ökade löneskillnader. Man kan diskutera orsaken härtill. Jag tror att orsaken till att kvinnorna hittills inte har klarat

den individulla lönepolitiken är just den inlåsning som har varit. Man har aldrig förhandlat. Man har aldrig haft tillräckligt självförtroende för att kunna ställa krav. Man har inte haft kraft att verkligen gå samman. I ett jämställt samhälle, och ett sådant måste vi kämpa för, får också kvinnorna större möjligheter att klara den här saken.

Anf. 44 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Marianne Andersson, den solidariska lönepolitiken handlar ju egentligen om att gå samman och att se till att de som har de lägsta lönerna i samhället får de största löneökningarna. Jag säger att det är oerhört viktigt att vi även fortsättningsvis kan föra en framgångsrik politik på detta område. Det är detta som det handlar om. Jag vänder mig mot den individuella lönesättningen. All erfarenhet visar att det är kvinnorna som förlorar på individuell lönesättning. Detta kan man läsa innantill om. SKTF har gjort en rapport som alldeles nyligen publicerades och som tydligt visar att det är kvinnorna som har förlorat på individuell lönesättning. Därför måste vi fortsättningsvis föra en solidarisk lönepolitik, om vi inte skall få ännu större löneskillnader mellan kvinnor och män.

Marianne Andersson sade att kvinnorna har varit inlåsta i den kommunala sektorn och att det är därför som det är så bedrövligt när det gäller löneskillnaderna. Jag måste ställa en fråga till Marianne Andersson när det gäller att privatisera och att starta eget företag. Blir det fler jobb för kvinnorna bara därför att det är fler arbetsgivare? Ni säger ju att denna verksamhet skall drivas mycket effektivare. Det måste ju innebära att det blir färre jobb. Vad är det som säger att lönerna stiger vid en privatisering eller, kanske mer korrekt, om man lägger ut något på entreprenad? Vad är det som styrker detta antagande, Marianne Andersson? Har Marianne Andersson något som visar att det är på det sättet? Tjänar t.ex. privata lokalvårdare mer än de kommunala?

Jag är helt övertygad om att detta handlar om mer tro än vetande från den borgerliga majoritetens sida. Man tror på den fria marknaden och tror att det skall bli på ett visst sätt. All erfarenhet visar att det inte är på det sättet. Kvinnorna är de stora förlorarna i det som nu håller på att hända inom den offentliga sektorn.

Slutligen vill jag bara rätta till något som sades tidigare, och jag tror att det är viktigt för protokollet att jag gör det. Charlotte Cederschiöld påstod att löneskillnadsutredningen...

Anf. 45 ANDRE VICE TALMANNEN:

Repliken gäller Marianne Andersson och inte någon annan.

Anf. 46 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Det som jag vill säga har oerhört stor betydelse för hela debatten. Påståendet att den löneskillnadsutredning som vi diskuterar ganska mycket skulle ha tillsatts av den borgerliga regeringen är icke sant. Den tillsattes av den socialdemokratiska regeringen.

Anf. 47 MARIANNE ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag tror faktiskt att kvinnorna har större förutsättningar att förändra sitt löneläge om de inte omfattas av ett monopol. Jag tror därför inte – det har vi i Centern aldrig trott – att all kommunal verksamhet skall bli privatiserad. Den debatten kanske vi kan lämna därhän.

Jag tror emellertid att det har betydelse att det finns valfrihet, i alla fall när tiderna är litet bättre än de är i dag. Att i dag stå här och diskutera lönehöjningar är egentligen ganska absurt när vi vet att löneutrymmet över huvud taget är oerhört litet. Därför inser vi nog alla att möjlighterna att utjämna löneskillnaderna just i dag är små. Det är tråkigt att erkänna att det är på det sättet. Men jag tror inte att det finns någon här som kan hävda att vi kan åstadkomma en ordentlig utjämning just i nuvarande besvärliga situation. Nu gäller det att slå vakt om jobben. Vi löser därför inte dessa problem nu. Men i ett normalt arbetsmarknadsläge är jag alldeles övertygad om att valfrihet, att det finns fler arbetsgivare att välja mellan, också leder till ett bättre löneläge.

Andre vice talmannen anmälde att Berit Andnor anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 48 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag vill göra några kommentarer. Jag tror också att det är mycket viktigt med kvinnliga förebilder. Men som Berit Andnor säger får man inte fokusera på de kvinnor som har kommit litet bättre ut i vårt samhälle och som kanske t.o.m. kan anses vara socialt privilegierade. Vi måste förstå både att det handlar om frågor om klass, om socialt skick, om rättvisa och om kön. Det tror jag att vi i vårt parti har lärt oss, men det har tagit sin tid för oss, det skall jag erkänna.

Vi har väckt en del motioner som stämmer överens med vad Marianne Andersson omnämnde som krav även från Centern, att man skulle utvidga mot utbildningsområdet, att man skulle titta på dispositiviteten, en kollektivavtalslag, att man skulle införa förbud mot sexuella trakasserier, osv. Vi har tagit initiativ till att JämO skulle vara mer aktiv när det gäller arbetsvärderingen för att att man skulle få till stånd en rimligare värdering av arbetsinsatser.

Min fråga är varför Centern ändå går ifrån sina synpunkter på detta område.

Jag tycker återigen att man måste ha de riktigt stora frågorna klara för sig. Låglönegrupperna har missgynnats i förhållande till höglönegrupperna under de senare åren. Och den borgerliga sidan har starkt drivit på den utvecklingen. Skatterna har sänkts för de rika. Marginalskattereformerna har varit legio under senare år. Vi kommer att ha en minskad offentlig sektor, minskad service, som kvinnor är beroende av, och minskad sysselsättning för kvinnor. Det kommer att bli en ökad marknadsanpassning. Åtminstone på lokalplanet är det ganska vanligt att jag möter centerkvinnor som är djupt bekymrade över denna utveckling – ökade klyftor och ökad orättvisa.

Frågan är vad som händer när det gäller EG-frågan. Visst är portugisiska

kvinnor glada över den draghjälp som de kan få från tyskor och holländskor. Men svenskor är ett stort föredöme för många länder inom EG.

Marianne Andersson nämnde något om debattens karaktär. Jag tror också att detta är viktigt. Jag tror att det måste finnas optimism och litet självförtroende. Men då kan man inte heller säga att det nu inte finns något att göra på lönesidan, att klyftorna nu har ökat, att man nu har satsat på de rika, att man nu inte kan göra något för de fattiga och att man nu inte vågar ge bättre instrument för kvinnorna när de kräver mer av rättvisa. Det är precis detta som vi går emot när det gäller utskottets uttalande i betänkandet. Vi vill visa större optimism. Vi vill vara ärligare mot alla de kvinnor som i dag är djupt missnöjda med sakernas tillstånd. Därför hade vi andra förslag med anledning av detta betänkande.

Anf. 49 MARIANNE ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Att kvinnor är oroliga ute i samhället i dag, är jag också mycket medveten om. Vi i Centern har alltid arbetat för rättvis fördelning. Men om man skall kunna fördela något, måste man också ha något att fördela. Det viktiga är då att man har en ekonomi som ger tillväxt och som gör att det finns något att fördela.

Jag skall också anknyta till det som Isa Halvarsson sade tidigare om vårt besök i Spanien. Den sittande socialdemokratiska regeringen där driver, och har under många år drivit, frågorna om att man måste se till att ha en bra ekonomi för att ha något att fördela. Det är bara på det sättet, och det måste man inse.

Självfallet anser jag att det lilla löneutrymme som finns, men det är litet, skall användas just till kvinnorna. Det är arbetsmarknadens parters ansvar att se till att det blir på det sättet.

Jag ställde några frågor om jämställdhetslagen. Jag trodde att jag hade förklarat vad vi tycker. Men lagen är ny, den har just införts, och jag tror faktiskt inte att det är särskilt gagnrikt att ändra lagar varje år utan att man bör se hur den kommer att fungera först. Men vi kommer att mycket noga följa dessa frågor, eftersom vi anser att de är angelägna.

Hans Andersson sade något om att vi inte bara skall fokusera på kvinnor i chefsposition. Det håller jag med om. Det vill jag inte, och det gör vi inte heller. Men det är viktigt att ta med dem också. Men det är de stora grupperna med kvinnor som det är oerhört viktigt att arbeta för. Det är viktigt att ge dem självförtroende och visa dem att det faktiskt går att göra något mer också. Det är viktigt att ge dem självförtroende, så att de vågar kräva inflytande i arbetet. Det måste vara en dialog för att det skall fungera. Jag tror att kvinnors självförtroende är något som är oerhört viktigt att arbeta för på olika sätt. Det måste börja i förskolan och i familjen och fortsätta hela vägen genom skolan för att det sedan skall kunna fungera ute i arbetslivet. Det är den stora uppgiften.

Anf. 50 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Det är sant att vi måste ha något att fördela. Vi måste producera och vi måste sätta folk i arbete. Vi måste få en tillväxt. Sedan kan vi fördela. Så har det alltid varit och så är det i dag.

Det är för mig otroligt egendomligt hur man har omfördelat nu under flera år. Man har fördelat pengar till dem som har mest. Det slår mig att den regering där Centerpartiet ingår, innan marknadens räntechocker satte stopp för ytterligare åtgärder, just i detta läge med svår arbetslöshet, dålig produktion i industrin och en svag offentlig sektor ville sänka skatterna för de mest förmögna, ta bort förmögenhetsskatten och dela ut de pengar som fanns kvar i löntagarfonderna till extra sparstimulans för dem som redan hade historiens högsta realränta. Det är den absoluta motsatsen till en rimlig fördelningspolitik. Det skulle inte gagna kvinnorna. Jag förmodar att Marianne Andersson egentligen inte alls tycker om en sådan fördelning.

Därför säger jag att de stora frågorna om ekonomi, social rättvisa, offentlig sektor och välfärdssystem är de stora frågor som kommer att avgöra grunden för kvinnornas jämställdhet. Därför hänger jämställdhet och jämlikhet ihop. Därför förstår jag att Marianne Andersson har utomordentliga bekymmer med tanke på hur både medlemskåren och väljarbasen inom Centern resonerar när det gäller denna typ av frågor – åtminstone ute i landet enligt vad jag känner till.

När det slutligen gäller självförtroende och optimism håller jag med Marianne Andersson. Det är väldigt viktigt att få in komponenten självförtroende hos kvinnorna. Men då måste de få stöd. De måste få ett bättre stöd från lagstiftningen och från den politiska viljan här i riksdagen och på andra håll. De kan inte lämnas över. Kvinnorna är underordnade i Sverige på marknaden och kommer att förlora slaget i avtalsrörelsen, när de möter mycket starka arbetsgivarparter som vill göra helt andra saker: öka klyftorna och förändra tyngdpunkten i marknadsmekanismerna. Därför måste kvinnorna få politiska signaler som ger dem optimism och självförtroende och inte leder till det dubbla budskap som mycket av utskottets text innehåller.

Det är viktigt med jämställdhet. Jovisst, men rollerna måste förändras. Var god dröj – nu är tiden inte inne. Vi får väl se i den högkonjunktur som kanske kommer någon gång. Men då är det marknadskrafterna som enligt den nya regimen skall råda. Det kommer återigen att verka mot kvinnornas intressen.

Anf. 51 MARIANNE ANDERSSON (c) replik:

När Hans Andersson inte tror på kvinnornas förmåga att klara sig i framtiden, hänger han sig åt den typ av pessimism som han själv inte tycker om. Vi tror faktiskt på kvinnornas förmåga. Men det gäller att arbeta för den.

När det gäller skatterna och regeringens skattesänkningar vill jag framhålla att de skatter som sänks är de som är skadliga för företagsamheten och tillväxten. Om man inte kan åstadkomma bättre förutsättningar för företagandet – det gäller även kvinnorna; vi vill uppmuntra kvinnliga företagare – finns ingenting att fördela. Jag ser ingen motsättning i detta. Målet har varit att sänka de skadliga och tillväxthämmande skatterna.

Andre vice talmannen anmälde att Hans Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 52 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Jag tycker att det är bra att det finns en jämställdhetslag i vårt land. Men jag tycker också att det är sorgligt att det måste finnas en sådan lag, dvs. att vi måste ha en lag som siktar till att förbättra främst kvinnans ställning i arbetslivet.

Vi som på många sätt anser oss ha hunnit en bra bit på humanismens, solidaritetens och jämställdhetens väg borde väl egentligen ha kommit så pass långt att en sådan lag var onödig. Behovet av den lagen, som jag ändå inte ifrågasätter, visar att vi i vårt land trots alla goda föresatser inte behandlar alla människor lika. Lagen är på många sätt en signal till andra länder om situationen i vårt land. Men jag hoppas att den också visar på att vi i Sverige tar jämställdhetsfrågorna på allvar.

I lagen talas det om att arbetsgivare och arbetstagare skall samverka för att uppnå jämställdhet i arbetslivet. Lagen talar om att könsdiskriminering är otillåten. Trakasserier på grund av att arbetstagaren har avvisat arbetsgivarens sexuella närmanden eller anmält arbetsgivaren för könsdiskriminering får inte heller förekomma.

Jag tycker att det är bra att det finns en lag som kan ge framför allt kvinnliga arbetstagare rätt att hävda sin integritet och sitt människovärde. Det är viktigt. Men jag tycker som sagt att det är sorgligt att det fortfarande finns behov av lagen.

Det är också bra att det finns en jämställdhetsombudsman, även om jag anser att den personen skulle kunna ha mer utvidgade befogenheter än att enbart försöka förmå arbetsgivaren att frivilligt följa föreskrifterna i jämställdhetslagen och att medverka i strävandena att främja jämställdhet i arbetslivet, som det står i lagen.

Eftersom jämställdhetsombudsmannen kan komma i kontakt med företeelser och brott som kan strida mot efterlevnaden av andra lagar än jämställdhetslagen, borde JämO också ha möjlighet att tillämpa andra lagar än enbart jämställdhetslagen. Jag menar med andra ord att det nu, även om jämställdhetslagen är ganska ny, kan var dags att utvidga JämO:s befogenheter. Jämställdhet är inte en fråga bara för och om arbetslivet.

Herr talman! Det talas mycket om att den politik som nu förs i landet inte skulle stå på kvinnornas sida, ja, rent av vara kvinnofientlig. Jag anser dock att den nuvarande politiken inte är mer kvinnofientlig än den tidigare förda politiken. Jag håller med om att det fortfarande är mycket som både behöver och kan göras för att förbättra kvinnornas situation på många olika områden. Men jag tycker inte att Vänstern, som den själv ofta tycks tro, har varit särskilt progressiv eller förutseende på detta område.

Den tidigare förda politiken i vårt land har varit mycket bra på att få ut kvinnan på arbetsmarknaden och att ändra hennes roll. Det har ur många aspekter varit bra. Men politiken har också varit bra på att nedvärdera det arbete som utförs i hemmet. Man har t.ex. inte gjort något för att få det arbetet ATP-grundande, vilket vi kristdemokrater har arbetat för och påpekat under många år.

Framför allt Vänsterns av sig själv högt prisade aktiviteter för att ändra kvinnorollen och få ut kvinnan i arbetslivet har befäst kvinnans uråldriga uppgift och tradition att vårda och serva. Den arbetsmarknad Socialdemo-

kraterna erbjöd kvinnan var nämligen starkt segregerad och blev det ännu mer.

Kvinnans traditionella hemarbete, vård och omsorg, fick hon ta med sig in i den offentliga sektorn. Dit ville inte männen. De placerade kvinnan där för att, som det kan tyckas, få ha näringslivet för sig själva, vilket också all statistik visar att de i princip fortfarande har. I dag finns således en statusfylld manlig arbetssektor och en kvinnlig arbetssektor med lägre status.

Indoktrinering och nedvärdering av olika gruppers arbetsinsatser har fortsatt. Löneskillnaden mellan kvinnors och mäns arbetsinsatser ökar i stället för att minska, trots att de har likartade arbetsuppgifter. Det kvinnor utför, framför allt om det de utför är traditionella kvinnouppgifter, värderas lägre än mäns insatser.

Att i det läget, som många gör, tala om hot mot jämställdheten vid ett utökat EG-samarbete kan nästan tolkas som hyckleri. Kvinnans status måste höjas i alla sammanhang – i Sverige, i EG-länderna och i u-länderna. Det handlar om ett 100-procentigt människovärde.

Vi kristdemokrater anser att principen om att kvinnor liksom män skall ha möjligheter att försörja sig själva måste gälla. Men kvinnors och mäns beslut om förvärvsfrekvens måste präglas av valfrihet, om man nu har möjlighet att välja.

Jag anser att kvinnans arbete skall uppvärderas på alla nivåer. Mycket av det arbete som kvinnor utför i hemmet i form av bl.a. barnomsorg skall avlönas. Därför vill vi kristdemokrater ha vårdlön. Det anser vi är ett rättvise- och jämställdhetskrav. Det skulle också kunna få såsom konsekvens att arbetet inom vård och omsorg fick en högre status. Det är dags att kvinnan och mannen ses som det komplement som de är till varandra och att man placerar dem jämsides bredvid varandra. Lika lön för lika arbete är ett grundkrav. Det får inte vara mer kvalificerat i lönehänseende att stå vid en maskin än att hjälpa och vårda människor. Det är fråga om jämställdhet och människors lika värde.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag till yttrande.

Anf. 53 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Margareta Viklund säger att hon anser att den politik som nu förs av den borgerliga regeringen inte är mer kvinnofientlig än den som tidigare har förts. Det tycker jag är ett häpnadsväckande uttalande av Margareta Viklund.

Den borgerliga regering som vi nu har för en ekonomisk politik som kommer att innebära att fler kvinnor kommer att bli arbetslösa. Den gemensamma sektorn, som har så oerhört stor betydelse för kvinnors möjligheter att förvärvsarbeta, är man nu i full färd med att försöka rusta ned. Det kallar jag att driva en kvinnofientlig politik.

Dessutom finns det en rad förslag från den borgerliga regeringen som har sin udd riktad direkt mot kvinnors arbete och därmed också mot jämställdheten mellan kvinnor och män.

Sedan säger Margareta Viklund att vi socialdemokrater har nedvärderat kvinnor och kvinnors arbete, att vi har hänvisat dem till den gemensamma sektorn. Vad det handlar om är att vi har gjort tidigare oavlönat arbete till

avlönat arbete. Vi ger kvinnor ersättning för det arbete de utför, det arbete som den borgerliga majoriteten nu är i full färd med att åter göra oavlönat.

Att uppvärdera kvinnoarbetet sade Margareta Viklund var viktigt. Det håller jag med om. Då måste man också ta konsekvenserna av det och inte skära ned resurserna för den gemensamma sektorn, där de flesta kvinnorna i dag arbetar. Det blir mindre pengar till den gemensamma sektorn och mindre pengar att avlöna kvinnorna för.

Det talas om frihet att välja. Margareta Viklund tar upp frågan om vårdlön. Vad är det för frihet och för möjlighet att välja för kvinnor? Vi vet ju att de största löneskillnaderna mellan män och kvinnor grundläggs i unga år. Det finns statistik som visar det. Det beror bl.a. på att kvinnorna tvingas att ta huvudansvaret för familj och barn. Tror Margareta Viklund att denna utveckling kommer att öka eller minska om vårdnadsbidrag eller vårdnadslön införs?

Slutligen kan jag inte låta bli att komma med den kommentaren att Kds tydligen har släppt kravet på vårdnadslön. Den slutsatsen måste man dra av den krisuppgörelse som vi har kommit överens om. Jag funderar naturligtvis på hur Kds kan sitta kvar i regeringen i en sådan situation.

Anf. 54 MARGARETA VIKLUND (kds) replik:

Herr talman! Det var många frågor som Berit Andnor ställde. Jag börjar med den första frågan. Att den politik den här regeringen för inte skulle vara mer kvinnofientlig än den tidigare förda politiken tycker jag att man kan hålla med om. Om man bara tittar på den representation som finns i den här salen i riksdagen, tycker jag inte att den tidigare politiken, som bl.a. förts av Berit Andnors parti, har fört in fler kvinnor i det här rummet.

Att kvinnorna blev hänvisade till den offentliga sektorn när de sökte sig ut i arbetslivet är egentligen bakgrunden till den situation som vi har i dag, Berit Andnor. Det är därför som kvinnorna i så väldigt stor utsträckning finns inom den offentliga sektorn i dag. Den arbetslöshet som nu hotar, och som vi redan har, är ju en konsekvens av den tidigare förda politiken, att man satte kvinnorna just där. Det tycker jag är ganska sorgligt. Vi får betala nu för vad den tidigare förda politiken har drivit fram.

Vårdlön, ja, visst trodde jag att den frågan skulle komma. Jag anser inte att vårdlön på något sätt skulle vara mindre jämställdhetsbefrämjande än några andra insatser, tvärtom. Här har vi möjligheter, precis som jag framförde tidigare, att sätta ett pris på det arbete som utförs i hemmet redan där och få med oss den statusen ut i samhället igen, så att vi också kan få det omvårdnadsarbete som Berit Andnor talar sig varm för högre prissatt. Det tycker jag är ett rättvisekrav. Det är en vinkel av det hela.

Jag vill inte heller tro att de generationer som i dag finns i samhället ser på manligt och kvinnligt på samma sätt som vi gör, utan mer på helheten. Vad är bäst för oss i det liv och den familjesituation som vi har? Här tror jag inte att det handlar om man eller kvinna, utan här handlar det om att vi skall hjälpas åt med vården av och omsorgen om barnen och familjen. Det är för framtiden vi arbetar.

Visst var vårdlönen med i krisuppgörelsen. Men den kom inte ur politiken

för den skull, utan den finns fortfarande kvar som ett alternativ att arbeta vidare med. Regeringen har inte avsagt sig sitt ansvar för den ännu.

Anf. 55 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Trots de brister vi kan se när det gäller jämställdhet mellan kvinnor och män i det här landet, är det ett faktum att Sverige är det land där man har kommit längst med jämställdheten mellan kvinnor och män. Vi kan gå igenom område efter område. Detta är ingen slump eller någonting som har skett bara av sig självt.

Det är naturligtvis en medveten politik som ligger bakom att den svenska kvinnan har en unikt stark ställning i det svenska samhället. Det beror på en medveten socialdemokratisk politik, en politik som har fått styra det här landet under en lång tid och som ligger till grund för att det ser ut som det gör i dag. Det är detta vi måste slå vakt om.

Jag ser att den borgerliga majoritet som vi har i denna riksdag och som vi har i regeringen nu allvarligt hotar kvinnornas ställning och rättigheter, det vi har uppnått. Detta är ett faktum. Hoten är många. Förslagen är många, och de kommer, om de får genomföras, att slå hårt mot kvinnorna.

Beträffande representationen har faktiskt Arbetarpartiet socialdemokraterna ökat sin representation av kvinnor i riksdagen. Tyvärr har vi fått in en del nya partier, däribland Kds, där det kanske är litet sämre med representationen av kvinnor. Det kanske säger något mer om hur det förhåller sig inom respektive partier.

Sedan kommer jag till priset på kvinnors arbete. Jag frågar Margareta Viklund: Vad är priset på kvinnors arbete? Är det 2 500 kronor i månaden eller vad är det? Vad tycker Margareta Viklund är en lämplig ersättning för kvinnors arbete?

Avslutningsvis vill jag bara säga att den borgerliga regering som vi nu har är ett allvarligt hot mot kvinnor och kvinnors ställning i det svenska samhället. Vi måste slåss mot detta hot. Tyvärr har vi kvinnor även i denna riksdag som inte är beredda att ställa upp i den kampen, som inte är beredda att ställa upp på att kvinnorna i landet även fortsättningsvis skall kunna ha ett eget arbete och en egen lön, det som är grundbulten för kvinnors frihet och för jämställdhet mellan kvinnor och män.

Anf. 56 MARGARETA VIKLUND (kds) replik:

Herr talman! Jag håller med om att Sverige har kommit mycket långt på jämställdhetsområdet, och det är mycket positivt. Jag är också mycket angelägen om att jämställdheten skall få finnas kvar i vårt land. Men det handlar även om jämställdhet mellan invdivider och inte enbart mellan kön.

Vad man har glömt i allt sitt jämställdhetsarbete är den part som har kommit i kläm, nämligen barnen. Man har förändrat kvinnorollen och tyckt att det varit mycket bra – och jag ställer upp på det ur många olika aspekter – men har samtidigt inte ändrat mansrollen. Ändrar man en roll i ett sammanhang påverkas också den andra rollen och även den tredje rollen. Den tredje rollen har barnen. De har kommit i kläm i jämställdhetsarbetet. Jag kan inte se det på något annat sätt.

Sedan till frågan om representationen. Ja, visst har andelen kvinnor i kam-

maren minskat jämfört med tidigare, och det beklagar jag verkligen. Men Socialdemokraterna har ju suttit här massvis med år – 40–50 år, jag kan inte riktigt komma ihåg hur många år det är – och då är det väl ändå mer beklagligt att man inte har kommit längre än att man har kunnat fylla åtminstone sin kvot, 50-50.

Berit Andnor sade att 2 500 kronor är priset på kvinnoarbetet. Nej, det tycker jag inte. Vid de senaste diskussionerna om vårdlön, vårdnadsbidrag, eller vad man nu skall kalla det, fanns det många olika bollar som man kastade med. Som jag ser det är det inte enbart pengarna det gäller. Det är också fråga om ett symboliskt värde och en början på att man nu även sätter ett pris på det arbete som utförs i hemmet. Vem är det som säger att det är kvinnan som skall utföra det? Där måste ni vara mycket fastlåsta.

Det handlar om att man har ett gemensamt arbete att utföra. Det handlar också om valfrihet, att få använda dessa pengar till vad man vill. Vill jag vara hemma är det okej, och då får jag vara det. Vill jag använda dessa pengar till barnomsorg, har jag möjlighet att göra det. Det kan vara barnomsorg av olika slag. Det handlar alltså om en ökad valfrihet och ingenting annat, och det är den vi vill ha.

Andre vice talmannen anmälde att Berit Andnor anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 57 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag trodde ett tag att jag var direkt apostroferad eftersom Margareta Viklund anklagade vänstern för en stor del av samhällsutvecklingen. Men jag får väl acceptera att också socialdemokratin får falla under vår beteckning.

Margareta Viklund säger att hon accepterar en självständig kvinnoroll, och det tycker jag är mycket glädjande. Det är faktiskt många i hennes parti och i rörelsen kring hennes parti som enligt min mening har gjort mycket genom decennierna för att bekämpa en frihetlig och självständig linje när det gäller kvinnorollen.

Det är som Berit Andnor här har sagt: Grunden för kvinnans självständighet är hennes oberoende försörjningsmässigt. Grunden är att ha en egen ekonomi och kunna fatta egna beslut. Så är det inte på många ställen i Europa, och än mindre på andra håll. Kvinnan är ofta ett bihang till mannen, ibland nästan bokstavligt, juridiskt, socialt och trygghetsmässigt med försäkringar och mycket annat.

Vi har kommit mycket långt. Vi har säkerligen kommit längst. Men det är långt kvar, vilket jag har försökt att påpeka i mina tidigare anföranden.

Sedan till lönen för kvinnomödan, vårdlönen. Jag hade samma fråga som Berit Andnor. De 2 500 kronorna var bara en början – jag fruktar det – och det skulle bli mer sedan. Det är den verkliga kvinnofällan. Jag tror att det skulle vara någonting som drog bort kvinnan från samhällslivet och från yrkesarbetet.

Vi skall tvärtom förändra våra roller, både kvinnor och män, och ta ett gemensamt ansvar. Jag delar Margareta Viklunds oro över att många barn kommer emellan i samhällsutvecklingen och familjeutvecklingen efter skils-

mässor och annat. Det är mycket obehagligt att se hur många barn drabbas psykiskt och socialt när de hamnar emellan. Vi måste satsa mycket mer på barnen i vårt samhälle.

Jag tror inte att valfriheten blir så stor, eftersom vårdlönen inte ger någon försörjningsmöjlighet. Valfrihet är att ha en bred arbetsmarknad och ett bra välfärdssystem som ger trygghet till kvinnan, barnen och familjen, och som ger ett stöd till ett jämställdhetsarbete för att förändra både mäns och kvinnors roller.

Jag är rädd att den utveckling som Kds står för både som parti och som deltagare i den borgerliga regeringen är vägen som går bakåt i tiden, en väg som inte är progressiv och som inte gagnar kvinnor, utan tvärtom låser kvinnan vid spisen. Det är vad jag är rädd för.

Anf. 58 MARGARETA VIKLUND (kds) replik:

Herr talman! Det är sorgligt om Hans Andersson har en så negativ uppfattning om vad Kds står för och vad vi kristdemokrater vill. Efter vad Hans Andersson tror skulle kristdemokraterna vilja bekämpa kvinnans självständighet och frigörelse – eller hur man skall uttrycka det? – men det är helt fel.

Vi kristdemokrater talar om alla människors lika värde. Vi talar om att människan har ett hundraprocentigt människovärde oavsett kön, ras, ideologi eller vad det nu kan vara. Det gäller både män och kvinnor. Män och kvinnor skall ha samma möjligheter och förutsättningar att ta till vara just sina möjligheter, förutsättningar och det man har fått med sig.

Det sades att vårdlönen är en kvinnofälla som man inte förstår. Jag kan inte förstå varför man ser vårdlönen som en kvinnofälla. Jag ser den som ett rättvisekrav. I dag finns det ungefär 200 000 barnfamiljer i vårt land som inte får någonting av statens och kommunernas subventioner när det gäller barnomsorgen. Man går miste om ca 50 000, 60 000 eller kanske 90 000 kronor om året. Är det rättvist? Jag kan inte se någon rättvisa i det.

Om man då vill se till att dessa människor kan få ett erkännande av sin insats, och också ge de andra som ändå klarar av sin barnomsorg på annat vis denna möjlighet att få välja barnomsorgsform för sina barn, kan jag inte se det på annat sätt än som ett rättvisekrav och en möjlighet även för barnen. Om man följer denna linje, vilket jag innerligt hoppas, kan man lyfta fram barnens situation i samhället. Det är, precis som Hans Andersson säger, viktigt att vi gör det i dag.

Anf. 59 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! För att ge större valfrihet menar vi att det är mycket bättre att välja linjen att utöka föräldraledigheten för föräldrarna. Man bör för övrigt också införa kvotering så att män stimuleras att ta ett större ansvar, och man bör dessutom bygga ut barnomsorgen. Man skall skapa en samhällelig trygghet så att alla har rätt till och tar del av välfärden.

När det gäller lika värde är vi helt överens. Jag gläder mig åt att Margareta Viklund ändå uttrycker sig så tydligt när det gäller kvinnornas rättigheter, självständighet och lika värde. Att Margareta Viklund menar att den utveckling som givit kvinnan möjlighet till självständighet och försörjning har varit

en bra utveckling tycker jag är bra. Men jag är rädd för, som jag tidigare sade, att den utveckling som Kds är med om att administrera inte kommer att gagna kvinnan.

På samma sätt har jag sympatiserat med uttalanden om världens fattiga och vikten av u-hjälp, och jag såg med sorg hur Kds gick med på att pruta bort u-hjälpen för att klara den svenska räntekrisen. På samma sätt menar jag, att om vi skall satsa på barnen, kvinnans rättigheter och familjernas trygghet, kan vi inte gå på den enda vägens linje, även när den i dag med Socialdemokraterna har blivit den gemensamma vägens linje. Det är den väg som innebär att man skär ner den offentliga sektorn, spar in på välfärdsanordningar och tar bort den trygghet som finns för barn, kvinnor och familjer. Det är speciellt obehagligt att se när marknaden får ta över punkt efter punkt inom massmedia och annat som stimulerar marknadskrafterna att skapa moden och som förstör en positiv och trygg utveckling för barnen. Jag tror egentligen inte att man gillar detta alls inom Kds-leden. Jag tror inte att Margareta Viklund gillar det ur kvinno- eller barnsynpunkt. Men hon får åka med i den bilen när man åker på marknadsvägen. Den anses ju vara den enda vägen. Jag beklagar det djupt för barnens och kvinnornas skull.

Anf. 60 MARGARETA VIKLUND (kds) replik:

Herr talman! Man kan ju gå många olika vägar för att nå ett mål. Vårt mål tycks vara gemensamt, nämligen att försöka att få det bättre för barnen. Jag tycker att det är positivt.

Men jag ställer mig mycket tveksam till att bygga ut barnomsorgen i detta läge. Hans Andersson menar väl den kommunala, den offentliga, barnomsorgen. Den hörde naturligtvis till den tidigare förda politiken här i landet. Då ville man ha in alla barn i den, under sken av att man ville ta hand om dem. Jag vill inte kritisera barnomsorgen och säga att den på något sätt har varit dålig. Den är mycket bra, och vi behöver ha den som komplement, men vi behöver också ha alternativ och möjligheter att få välja den barnomsorgsform som vi anser vara bra för vår familj och för våra barn.

Jag tycker att det är litet konstigt att Hans Andersson plockar in u-hjälpen i det här sammanhanget. Om Kds inte hade varit med och fört förhandlingarna, kan jag upplysa om att u-hjälpen hade dragits ner mycket mer än vad som skett i dag på förslag av bl.a. Socialdemokraterna.

Vi vill ju satsa på trygghet. Vi vill också satsa på familjerna. Det är den politik som Kds vill föra. Den politiken går inte på något sätt emot de jämställdhetssträvanden som vi har talat om här i dag.

Andre vice talmannen anmälde att Hans Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 61 LAILA STRID-JANSSON (nyd):

Herr talman! De övergripande målen i jämställdhetspolitiken som formulerades 1988 står fast. De innebär att kvinnor och män skall ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet.

Jämställdheten kan främjas på många olika sätt. En motsats till jämställdhet är könsdiskriminering. Men det är inte hela sanningen. Könsdiskrimine-

ring kan vara negativ eller positiv. Med positiv könsdiskriminering menar man som regel diskriminering som syftar till att öka eller främja jämställdheten mellan män och kvinnor.

I regeringsformen finns en bestämmelse som lyder: Lag eller annan föreskrift får ej innebära, att någon medborgare missgynnas på grund av sitt kön, om ej föreskriften utgör led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt (2 kap. 16§ RF).

På ett område finns det en särskild lag om jämställdhet, och det är i arbetslivet. I lagen, jämställdhetslagen, står det att lagen har till ändamål att främja kvinnors och mäns lika rätt i fråga om arbete, anställnings- och andra arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet, dvs. jämställdhet i arbetslivet. Det sägs också att lagen siktar till att förbättra kvinnors villkor i arbetslivet.

Detta är ju gott och väl. Men hur är det i verkligheten? Kvinnor har inte samma rättigheter som män i dagens Sverige. Jag tänker beröra ett speciellt område, nämligen mäns sexuella trakasserier av kvinnor på arbetsplatsen.

Forskning har visat att attityden till sexuella trakasserier, vare sig de förekommer på en arbetsplats eller i andra sammanhang, är densamma. Våldet mot kvinnor och barn är ett uttryck för det kvinnoförakt som finns på alla plan i samhället. Först när det erkänns som ett könsförtryck, kan åtgärder sättas in. Så länge det förekommer våld mot kvinnor tänker i varje fall jag ta alla tillfällen i akt att i denna kammare lyfta fram dessa problem. Man kan inte stämpla förövaren som avvikare, socialt utslagen, alkoholist eller som offer för en olycklig barndom. Den diskriminering av kvinnor som samhället tillåter är grogrunden.

Många kvinnor känner sig i dag hotade. Är det jämställdhet att inte kunna ta tunnelbanan hem utan risk att bli trakasserad, att inte kunna arbeta sent på kvällen utan att ta sig hem via egen bil, make eller per telefon beställd taxi, att inte kunna gå sent hem från kommunala kommunikationer, att inte kunna gå genom ett grönområde, att inte kunna motionera ute utan sällskap eller vakthund, att inte kunna öppna fönstren om man bor på nedre botten eller att ta till icke legala hjälpmedel för att freda sig?

Våldet mot kvinnor har ökat. Var tionde dag dödas en kvinna i Sverige.

Hur många törs anmäla sexuella trakasserier på arbetsplatsen, med risk för att bli förlöjligade och hånade? Detta om något är den värsta sortens könsdiskriminering. Måste vi ha kvinnojourer även på arbetsplatserna?

En bra början är att projektmedel på 2 miljoner kronor beviljas för att förebygga sexuella trakasserier på arbetet. Jag tror att man måste börja redan i skolan för att lägga grunden till en nödvändig attitydförändring. Ett känt problem är att i brytningen mellan nian och gymnasiet skakas grundvalarna för flickorna. Grundskolans självsäkra flickor förvandlas till gymnasiets osäkra tjejer. Måste vi införa obligatorisk utbildning i självförsvar för flickor?

Vi måste få en öppen och saklig debatt i samhället. Manssamhället måste lära sig att respektera kvinnors personliga frihet. Först då det målet är nått, kan vi tala om ett jämställt samhälle.

Efter mitt inlägg i debatten om arbetsmarknadsutskottets jämställdhetsbetänkande ber jag att få yrka bifall till hemställan i detta.

Anf. 62 KARIN PILSÄTER (fp):

Herr talman! I dag är det på sitt sätt en segerns dag för kvinnorna i USA. Många fler kvinnor är tidigare har blivit valda, och den första svarta kvinnan har fått en plats i senaten.

Här hemma i Sverige har vi det, både historiskt och internationellt sett, förhållandevis jämställt. Det är stora förändringar som har skett de senaste årtiondena. I dag har kvinnor t.ex. på ett helt annat sätt än förr utbildning och förvärvsarbete. Kvinnor har fått mycket större chanser att forma sina egna liv. Det har gjort dem ekonomiskt oberoende. Men det är långt kvar innan verklig jämställdhet mellan kvinnor och män har uppnåtts och innan alla har samma chanser och möjligheter. På en hel del områden har förändringarna gått i stå eller tillståndet t.o.m. försämrats.

Kvinnor har sämre möjligheter till makt och inflytande. Det gäller såväl i arbetet som i politiken och i facket. Studie- och yrkesval är mycket könsbundna.

Det avgörande i jämställdhetsarbetet måste vara att göra jämställdheten till en mansfråga lika mycket som en kvinnofråga. Vi måste ge och ta hälften var av både makt, inflytande, pengar, hemarbete och familjeliv. Det är fortfarande så att en karl som har tur får tag i en kvinna som sköter hela hemarbetet, medan en kvinna som har tur får tag i en karl som sköter hälften. På politisk väg kan vi knappast kvotera dammsugningen eller mjölkinköpen.

En nyckel för att engagera männen i hemarbetet är i stället deras roll som pappor. Männen måste uppmuntras att utnyttja inte bara de lediga dagar som man får vid barnets födelse, utan också den vanliga föräldraledigheten, ledighet för vård av sjukt barn, deltidsarbete när barnen är små osv.
För det krävs inte bara "förstående" arbetsgivare, utan arbetsgivare som faktiskt har klart för sig att det är utvecklande för alla att ta hand om barn och att den som ägnar tid åt detta får kunskaper och erfarenheter som är till nytta också i andra situationer.

Vi liberaler anser att arbetstiderna och arbetsorganisationen måste anpassas efter den enskildes, dina och mina, önskemål och behov under olika perioder i livet. Därför motsätter vi oss dyra reformer om generell arbetstidsförkortning, exempelvis 6 timmars arbetsdag. I stället borde den utredning som nu arbetar med dessa frågor kunna leda fram till bra förslag till förändringar. Med nya organisationsformer inom t.ex. vård och omsorg, där många kvinnor arbetar, kan man få helt andra möjligheter att kombinera familjeliv och arbete.

Den nya jämställdhetslagen ställer sådana krav på arbetsgivaren, men de måste också genomföras på bred front i praktiken.

Särskilt småbarnsföräldrar måste fördela sin tid mellan hemarbete och förvärvsarbete. Hur den fördelningen i tid skall göras kan bara de enskilda personerna själva avgöra. Detta val påverkas av egna värderingar, omgivningens krav, personlig läggning osv., men i hög grad också av situationen på arbetet.

Jämställdhetslagen är viktig, men framför allt är det viktigt att den efter-

levs. Information måste gå ut till alla anställda. Det är också viktigt att dessa punkter inte kan förhandlas bort av mansdominerade arbetsgivarorganisationer och fackliga sammanslutningar. Vi i Folkpartiet anser att svenska kvinnor och män borde få samma chanser som man har inom EG, med en jämställdhetslag som inte går att förhandla bort.

En förutsättning för att över huvud taget kunna kombinera förvärvsarbete och föräldraskap är att man har tillgång till bra barnomsorg. Vi tror inte att allting kan lösa sig genom jämställdhetslagen, utan man måste också t.ex. ställa krav på kommunerna att inte lägga ner barnomsorgsplatser. Det är därför som vi har aktualiserat frågan om en lag.

Jämställdhet mellan kvinnor och män är nämligen oupplösligt förenad med familjepolitiken. Det stöd som samhället ger, eller inte ger, får oundvikligen konsekvenser för familjernas möjligheter att forma sin vardag. Eftersom kvinnor faktiskt fortfarande har huvudansvaret för hem och barn, är det framför allt deras valfrihet och möjligheter som det handlar om.

Om småbarnsföräldrar skall kunna gå till jobbet utan oro, är det viktigt att de kan känna sig trygga med den barnomsorg de har. Därför måste vi ha både full behovstäckning och stora valmöjligheter inom barnomsorgen. Därför är det dagens och morgondagens småbarnsfamiljers behov och önskemål som måste vara ledstjärnan.

För barnens, kvinnornas och männens egen skull tror jag att det är viktigt att uppmuntra pappor att ta ett mycket större ansvar i hemmet. Den utvecklingen är på gång. Yngre män tar mycket större del i det arbetet än tidigare generationers pappor.

Vi i Folkpartiet är inte främmande för någon form av individualisering eller kvotering, men tror i första hand på positiva åtgärder för att stimulera, t.ex. att bygga ut de tio pappadagarna.

Jag tror att männens bristande ansvar för hushållsarbete i viss utsträckning beror på arbetsgivarnas krav. Det är nödvändigt att arbetsgivare, privata såväl som offentliga, lär sig att acceptera att också män är småbarnföräldrar. Det finns företag som ger pappor som tar föräldraledighet extra semester. Sådana initiativ måste både välkomnas och spridas.

Herr talman! Kvinnor är oftare sjuka och därmed borta från arbetet än män. Det beror knappast på att det täcka könet i största allmänhet är klenare, utan det beror bl.a. på kvinnors dåliga arbetsmiljö och arbetsorganisation. Kombinationen av detta och ansvaret för det löpande, tunga hemarbetet bidrar till att man blir sjuk.

Det är därför oerhört viktigt att sjuklönereformen får till resultat att situationen på arbetsplatsen verkligen förbättras. Antalet sjukdagar för kvinnor skall inte minska på grund av ökad press på närvaro trots att man är dålig, utan på grund av att förhållandena verkligen blir bättre.

Arbetsmarknadsutskottet anför i full enighet att Arbetslivsfonden har särskild uppmärksamhet riktad mot kvinnornas arbetsmiljö och arbetsorganisation och att utskottet utgår från att denna satsning blir föremål för uppföljning och utvärdering. Det hoppas också jag, men jag hade hoppats mycket mer på en kraftfull satsning på utvärdering, information och krav på detta utomordentligt viktiga område. Men det blir väl tid att återkomma till det.

Herr talman! Vi i Folkpartiet har länge efterlyst en ny mansrörelse. Män-

nen behöver på olika sätt ruskas om. Det är bra med olika kvinnliga sammanslutningar – rödstrumpor, stödstrumpor, nätstrumpor osv. är lika viktiga – men jag tror att även "knästrumporna", dvs. den yngre generationen, behövs. Vi som blivit vuxna efter de brända bh:arnas och dagisutbyggnadens tid, vi som under våra tonår och under vår uppväxt i stället fick höra Magnus Uggla sjunga "Åh, tjejer" måste nu höja våra röster och se till att vi är med när besluten fattas.

Anf. 63 ROSE-MARIE FREBRAN (kds):

Herr talman! Det absolut allvarligaste jämställdhetsproblemet i arbetslivet är, som jag ser det, löneskillnaderna mellan kvinnor och män. Enligt en uppgift som jag har tagit del av har kvinnor i genomsnitt 74–90 % av männens löner, beroende på avtalsområde.

Av de vanligaste yrkena är det de inom vård och service som är lägst betalda. Men de är inte bara lågt betalda – de är som bekant också typiska kvinnoyrken. De flesta kvinnor finns i låglöneyrken.

De värderingar i samhället som ligger till grund för synen på olika arbeten måste förändras. Det är orimligt att det skall löna sig bättre att sköta en maskin än en människa.

Herr talman! Jag är övertygad om att den här problematiken aldrig får en tillfredsställande lösning, om inte metoden med könsneutral arbetsvärdering vinner allmänt erkännande.

Några av motionerna som behandlas i arbetsmarknadsutskottets betänkande om jämställdhet tar upp problematiken med löneskillnaderna mellan kvinnor och män. Själv har jag föreslagit en förstärkning av den statliga löneskillnadsutredningen. Enligt direktiven skulle försök med arbetsvärdering kunna genomföras inom utredningens ram. Men det har det inte funnits tid eller resurser till. Man har bara tittat på en del pågående projekt.

Om min motion hade behandlats under vårriksdagen hade jag yrkat bifall till den. I det här läget, när utredningen går in i sitt slutskede, vill jag inte insistera på ett bifall.

Men innerst inne tvivlar jag på att utredningens betänkande kommer att infria alla de förhoppningar som många av oss har. Det är mycket som enligt direktiven skall utredas, bedömas, analyseras, belysas och redovisas. Tid och resurser räcker inte till för att gå på djupet. Ändå hoppas jag uppriktigt att utredningen skall mynna ut i ett viktigt bidrag till det fortsatta jämställdhetsarbetet.

Herr talman! Ett annat allvarligt jämställdhetsproblem utgörs av informella hinder för kvinnors karriärmöjligheter. Jag tänker på fördomar och negativa attityder.

Det finns en kvinnlig länspolischef i det här landet, som inte självklart fick sin tjänst. Hennes ansökningshandlingar lades åt sidan redan i den första gallringen. Det var inte ens tal om kallelse till intervju. Men det var en stark kvinna, som lyckades övervinna hindren.

Ett annat exempel. Just nu ligger ett ärende på regeringens bord från mitt hemlän, Örebro län. En kvinna har överklagat en tillsättning inom länsstyrelsen. Vi har en manlig landshövding, en man som länsråd och sju manliga enhetschefer. JämO har tidigare uppmärksammat bristen på jämställdhet

inom länsstyrelsen i Örebro län. Landshövdingen har skyllt på en gammal uppsättning chefer. Problemet skulle lösas efter hand.

Så kom då den första möjligheten till förbättring. En av enhetscheferna skulle avgå. Flera kompetenta kvinnor fanns bland dem som sökte tjänsten. Länsstyrelsen beslutade att ge chefsjobbet till en man. Nu ankommer det på regeringen att fälla det slutliga avgörandet.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande om jämställdhet behandlar ett brett spektrum av frågor. Det innehåller många fina formuleringar och ställningstaganden. Det är positivt att det råder enighet om det mesta. När det gäller JämO tror jag att vi får anledning att återkomma till frågan om en förstärkning av myndigheten.

Jag håller med om att man inte varje år kan anta en ny jämställdhetslag. Motioner om direkta ändringar i lagen kan vi nog vara utan under allmänna motionstiden. Men andra viktiga förändringar som berör ombudsmannen och ger myndigheten ytterligare verktyg hoppas jag att vi skall kunna enas omkring.

Herr talman! Det är min förhoppning att arbetsmarknadsutskottets betänkande om jämställdhet, med riksdagens godkännande, i någon mån skall tjäna jämställdhetens sak. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i alla delar och yrkar avslag på reservationerna.

Anf. 64 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! Socialdemokraterna har ständigt hävdat att Sverige är störst, bäst och vackrast, oavsett om vi släpar efter eller ej. Fru Andnor hävdar här att Sverige kommit längst vad gäller jämställdhet och herr Andersson stämmer in. Jag vill kort avsluta debatten med att konstatera att vi visst är konkurrenskraftiga på jämställdhetsområdet. Jämställdheten är en offensiv fråga för oss i EG. Men att gå så långt som att säga att vi är världsbäst saknar, såvitt jag känner till, verklighetsunderlag.

Bäst lär Canada vara. Sedan kommer några länder i konkurrens, och där ligger vi väl till. Rätt skall vara rätt, och Canada har faktiskt kommit längst vad gäller åtgärder mot våld mot kvinnor och vad gäller jämställdhetslag. Den kanadensiska jämställdhetslagen är tuffast i världen. Bl.a. avsätts 1 % av lönesumman för att kunna lyfta kvinnolöner vid behov. Canada var först med kvinnlig försvarsminister och en hel del andra saker.

Medvetenheten om frågorna är större där än här. Man är mycket uppmärksam på det offentliga samtalet, det offentliga språket, på hur man formulerar sig. Sådant som vi accepterar här, som vi inte tänker på, vore omöjligt där.

Låt oss mera sällan slå oss för vårt bröst och i stället koncentrera oss på att modernisera de delar av samhället där jämställdheten släpar efter.

Anf. 65 HANS ANDERSSON (v):

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten särskilt mycket. Jag kan inte spontant göra jämförelser i detalj mellan Sverige och Canada. Men det är inte bara en lags utseende man skall se på. Tänk efter, fru Cederschiöld, hade det inte varit bra att skärpa lagen i enlighet med våra förslag?

Det finns många andra frågor som handlar om kvinnors deltagande i ar-

betslivet, möjlighet att försörja sig, del i ett välfärdssystem ur trygghetssynpunkt osv. Men naturligtvis är också uttryckssätten viktiga. Jag undrar, fru Cederschiöld, om snacket om Clint Eastwood och Julia Roberts hade hamnat i god jord i Canada. Jag fruktar att det inte hade gjort det.

Slutrepliken gick ut på att vi skall ägna oss åt att förbättra grundförhållandena för jämställdheten. Det är precis vad vi har försökt göra. Det är det jag har försökt tala om i denna diskussion. Jag menar att det som fru Cederschiöld står för är en återvändsgränd – vägen som rullar kvinnorna tillbaka och inte framåt.

Anf. 66 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Det är den borgerliga regeringen som har lagt fram de offensiva förslagen, både vad gäller att se till lönediskrimineringsfrågan och vad gäller att få män att göra mer hemma och ta hand om sina barn i större utsträckning. Det tycks vi vara ense om att de skall göra.

Det är bra att vi har gemensamma mål. Jag hoppas att herr Andersson i fortsättningen kommer att visa prov på litet mera humor. Det behövs faktiskt i denna debatt, så att inte så många män säger att jämställdhetsfrågorna är så tråkiga. Det behöver de inte vara, om vi får andra sorters talare än herr Andersson eller om herr Andersson kan se på dessa frågor med litet gladare min.

Anf. 67 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag kan också se glad ut. Men det beror naturligtvis på vilket ämne vi pratar om och vad meddebattanten yttrar.

Den borgerliga regeringen har väl inte gjort särskilt mycket för att få männen att ta sitt ansvar i hemmen. Jag förde nyss fram förslaget att vi skulle kvotera föräldraledigheten, för att få männen att stå för en något större del än 8 % av den frånvaron från arbetet. Men fru Cederschiöld ville inte vara med på det.

Målsättningen är att skapa ett samhälle som medger för kvinnorna att ta del i samhällslivet och att jämställdheten ökar. Den politik som den borgerliga regeringen tänker föra med avseende på den gemensamma sektorn och som man genomför med avseende på skatterna kommer att missgynna kvinnorna mycket starkt. Det är ett av skälen till att oron bland kvinnor i landet är så stor.

Anf. 68 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Det var herr Andersson själv som tog upp bastuargumentet förut och faktiskt höll med om att det fanns skillnader. Det finns skillnader mellan män och kvinnor som vi inte kan förneka. Vi skall ta dem till vara på ett positivt sätt. De får aldrig någonsin användas för att förnedra eller trampa på det andra könet. Vi skall heller inte förneka att det finns skillnader, för det vore bara dumt och dessutom urtråkigt. Vi kommer att få god tillväxt på den moderata sidan, eftersom vi gläder oss åt skillnaderna. Men det blir kanske dåligt med tillväxten på vänstersidan, om man inte uppskattar skillnaderna mellan könen.

Den borgerliga regeringen har tillsatt en grupp som skall se till att männen

tar ut mer av föräldraledigheten. Det är ju vad herr Andersson vill när han talar om sina 8 %. Regeringen har också vidtagit åtgärder på detta område.

Vi får hoppas att jämställdheten till nästa debatt har tagit ett litet steg framåt så att fler herrar vill delta. Jag tackar för debatten.

Anf. 69 BERIT ANDNOR (s):

Herr talman! Rätt skall vara rätt, det håller jag med Charlotte Cederschiöld om. Jag var tvungen att gå in och rätta Charlotte Cederschiöld tidigare. Hon har vid två tillfällen upprepat osanningar när det gäller löneskillnadsutredningen. Jag håller alltså med Charlotte Cederschiöld om att rätt skall vara rätt.

Vem har kommit längst när det gäller jämställdhet? Charlotte Cederschiöld påstår här att det är Canada. Det är mycket möjligt att Canada ligger långt framme inom de områden som Charlotte Cederschiöld angav. Men för att göra någon bedömning av hur långt vi har kommit när det gäller jämställdhet mellan kvinnor och män är det viktigt att man har ett något bredare perspektiv och inte bara ser till om ett land har en kvinnlig försvarsminister. Det handlar om flera andra saker. Det gäller utbyggnad av barnomsorgen, utbyggnad av den offentliga sektorn och mängder av annat. Det gäller bl.a. det vi har debatterat tidigare – hur ser det ut när det gäller löneskillnaderna i Canada t.ex.?

Avslutningsvis vill jag säga att den borgerliga majoriteten i denna riksdag är ett allvarligt hot mot det vi har uppnått när det gäller jämställdhet mellan kvinnor och män. Det finns en rad konkreta exempel på det. Det mest allvarliga som vi nu står inför är att den borgerliga regeringen i många fall driver en ren klasspolitik, en ekonomisk politik som slår hårt mot de sämst ställda i samhället och därmed också mot kvinnorna. Det är det mest allvarliga. Sedan kan vi diskutera sakfrågorna om jämställdhet i denna kammare. Detta är det mest övergripande och allvarliga när det gäller jämställdhet mellan kvinnor och män.

Anf. 70 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! Jag håller helt med Berit Andnor om att det är svårt att göra en total jämförelse när det gäller jämställdhetsutvecklingen, om kvinnor och män verkligen är jämställda. Man kan mäta det på många olika sätt. Det handlar om breda spektra, den saken är klar. Canada framhålls ofta i internationella sammanhang. Jag har varit på flera internationella seminarier där man visar på Canadas framsteg på många områden inom jämställdhetssektorn.

Jämställdhetsombudsmannen här i Sverige har i sin tidning pekat på Canada som ett föredöme just när det gäller löneskillnader och situationen på löneområdet.

Vi har litet olika syn på den offentliga sektorn. Det måste inte finnas en offentlig sektor för att jämställdhet skall råda. Så enkelt är det faktiskt inte. Kvinnor måste ha möjlighet att delta på arbetsmarknaden på samma villkor som män för att jämställdhet skall råda. Det fungerar, enligt min uppfattning, bra utan en offentlig sektor. Den stora offentliga sektorn – som gör att Sverige håller på att kapsejsa, eftersom den utgör en tung börda för skatte-

betalarna – är inte nödvändig att ha på den nivån för att klara jämställdheten. Den är ett utslag av socialdemokratisk politik. Skillnaderna i ideologi finns kvar på det området, även om vi är ense om jämställdhetsmålen.

Anf. 71 BERIT ANDNOR (s):

Herr talman! Charlotte Cedershiöld visar återigen i sina repliker och anföranden att det är berättigat att ställa frågan: För vem pratar hon när det gäller jämställdhet? För vilka kvinnor och för vilka män? Jag tycker att det blir än mer tydligt ju längre vi kommer i debatten att vi i grund och botten står långt ifrån varandra när det gäller synen på jämställdheten mellan män och kvinnor.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 8 §.)

8 § Arbetsmiljö

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1992/93:AU3 Arbetsmiljö.

Anf. 72 HANS ANDERSSON (v):

Herr talman! Jag skall försöka att inte utnyttja hela den tid jag har anmält mig för, vilket alla säkert blir tacksamma för.

Jag vill kommentera några frågor som har att göra med motioner och synpunkter som vi har lagt fram i arbetsmarknadsutskottet. Jag går relativt snabbt förbi frågan om skadeståndsanspråk från samhällets sida på tillverkare av maskiner som visar sig vara farliga och leder till arbetsskador. Där hävdar arbetsmarknadsutskottet att frågan förmodligen kommer att klaras ut med hjälp av den nya produktskattelagen, som började tillämpas i juli i år.

I enlighet med John Anderssons motion är vi oroliga för att man inte kommer att klara frågan med hjälp av lagen. Vi menar att det är rimligt att samhället även i fortsättningen kan driva skadeståndskrav också i enlighet med synen att tillverkaren av en produkt ansvarar för den från miljösynpunkt och med tanke på arbetsskador som kan ha inträffat på grund av brister hos maskinen och andra skador.

På samma sätt har vi fått kännedom om att i flera fall handskas man med kvicksilver i samband med amalgamhantering på tandläkarkliniker på ett sätt som hotar hälsan. Det borde vara möjligt för Arbetarskyddsstyrelsen att utfärda instruktioner i frågan. Jag skall inte uppehålla mig vid den frågan längre, eftersom det finns argument i motionen.

Jag vill ta upp två frågor. Den ena frågan tas upp i motion Jo646, som gäller vissa krav på miljöfrågor. Arbetsmiljö och yttre miljö har mycket stor betydelse. Arbetsmiljö och yttre miljö hänger ofta ihop. Problem som har funnits i arbetsmiljön visar sig ofta, kanske något senare, vara problem som hänger ihop med den yttre miljön.

När det gäller arbetsmiljön handlar det inte bara om skador som man kan drabbas av när man arbetar med en viss process. I många fall ger det man arbetar med skador på sikt.

Den lagstiftning som reglerar möjligheterna för arbetstagare, genom sina fackliga organisationer och skyddsombud, att ingripa och ta upp missförhållanden som kan leda till skada för arbetstagare är egentligen bara stark när det är risk för omedelbar fara, t.ex. vid olycka. Skyddsombudet kan då stoppa arbetet. Nu stoppar man inte en tillverkningsprocess särskilt ofta. Man är ju egentligen ganska konservativ på en arbetsplats. Det är snarare risk att man inte ser riskerna, eftersom man är så van vid att stå vid maskinerna och hantera processerna. Det är ett gammalt fackligt krav, och ett krav som vi driver i motionen, att det skall vara möjligt att stoppa produktionen även i fall där det inte råder omedelbar olycks- eller skaderisk.

Man kan då bli rädd för ofog, så till vida att skyddsombud och lokala fackföreningar stoppar produktionen oavbrutet. Men det är en risk som inte finns. På samma sätt menar vi att om arbetsgivare inte rättar sig efter den situation som råder när det finns farliga processer och tillverkningsmetoder, skall det lokala facket kunna tillgripa en stridsåtgärd, t.ex. strejk. Enligt den syn vi har på förhållandet mellan arbete och ägande, måste representanter för arbetets intressen ges rejäla befogenheter. Jag kan lova att det inte är någon risk att de befogenheterna kommer att missbrukas.

Jag vill tala för den utvidgning av begreppet risk och skada som vi pläderar för och den utvidgning av möjliga konfliktåtgärder, och över huvud taget möjligheter att agera gentemot riskfyllda situationer, som den här motionen ger utrymme för.

Herr talman! Den andra frågan som jag vill ta upp knyter an till motion A244, som handlar om den psykosociala arbetsmiljön. Det är svårt nog att klara risker som finns i den fysiska miljön. Herr talman! Det är ännu mycket svårare att klara den psykiska och sociala miljön. Begreppet mobbning har ju på senare tid kommit fram alltmer i diskussionen.

Jag är färsk i kammaren, och jag har bara varit i riksdagen några veckor. Men redan har två personer – jag har ingen aning vilka de är – anonymt ringt och berättat om sin situation. De har fått uppleva ett slags psykologisk terrorism på sina arbetsplatser – mobbning.

Det här är en svår fråga. En del av problemet är att det är inte så lätt att ta upp frågan med sina arbetskamrater och chefen och säga att man är utsatt och mobbad. Det blir ofta värre. Mycket ofta brister det i civilkuraget hos omgivningen – hos chefer, men kanske också hos arbetskamrater. Det är inte alldeles säkert att den lokala fackföreningen kan vara, eller orkar vara, en part som kan driva frågan till förmån för den förfördelade. Det blir ofta "dynamiska effekter", dvs. det blir bara värre och värre ju mer man försöker ta sig ur en mobbningssituation.

Det vore rimligt att förstärka både lagstiftning och möjligheterna att agera. Vi föreslår därför att Arbetarskyddsstyrelsen skall utfärda instruktioner med avseende på den psykosociala miljön och specifikt på mobbning. Yrkesinspektionen skall tilldelas en roll – mobbningsombud – och kunna väcka allmänt åtal i sådana frågor. Därmed skall man ha någon att kunna vända sig till i dessa mycket svåra situationer.

Jag har sett informella uppgifter i tidningarna och jag har fått uppgifter från grupper som arbetar till stöd för mobbade människor i arbetslivet att detta inte gäller en, två eller tre personer. Det gäller massor av människor i vårt land.

Det finns faktiskt en otillräcklig fokusering på problemet. Det finns otillräckliga instruktioner på området, och det finns en otillräcklig laglig grund för att ta upp problemen. De lämnas över till arbetskollektivet eller till relationerna med cheferna. Ofta är det precis där som problemen har uppkommit.

Herr talman! Det är skälen till att jag, även om jag vill vinna tid för kammaren, ändå yrkar bifall till den meningsyttring som jag har avgivit i utskottet beträffande moment 1, som avser stoppningsrätterna, och moment 8, som gäller mobbningsproblemet.

Anf. 73 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Arbetsmiljöfrågorna är mycket viktiga. En bra fysisk och psykisk arbetsmiljö är förutsättningen för ett fungerande arbetsliv, för individens hälsa och välbefinnande – och för produktiviteten också, så klart.

Därför är det ganska beklämmande att arbetsmiljöarbetet så länge levde i skymundan. Ingen brydde sig egentligen på allvar. Facket var mest intresserat av att driva lönefrågor. Jag tycker att det är allvarligt, eftersom det är de fackliga organisationernas uppgift att driva de anställdas intressen, och dit hör faktiskt arbetsmiljön.

Arbetsgivarna förstod inte heller att personalen är företagets viktigaste tillgång och att personal som mår bra också jobbar bättre, alltså är mer lönsam. Jag tycker att det är mycket svagt av företagen att ha så dålig insikt om sambanden.

Nu tittar jag tillbaka i historien alltså. Jag tror att förhållandena har förändrats ganska mycket. Det ökade antalet arbetsskador och den ökade sjukfrånvaron under 80-talet bidrog i hög grad till det. Beslutet om arbetsgivarinträde i sjukförsäkringen är ett incitament för alla att visa större omsorg om arbetsmiljön, särskilt då från företagens sida.

I det här betänkandet behandlas 13 motioner med yrkanden om arbetsmiljön. Jag tänker inte heller beröra alla dessa. Det råder också stor enighet i utskottet i de här frågorna. Endast Vänsterpartiet har avgivit en särskild meningsyttring, som Hans Andersson talade om.

Jag skall beröra några i alla fall. Just Vänsterpartiets krav om stoppningsrätt för de fackliga organisationerna i stället för skyddsombuden har behandlats tidigare. Då liksom nu hade hela utskottet i övrigt uppfattningen att den ordning som råder, att skyddsombudet skall ha rätt att stoppa arbetet, är tillfredsställande. Det är ganska viktigt att inte blanda ihop olika funktioner för olika personer.

Det finns en intressant flerpartimotion också från Folkpartiet, Moderaterna, Centern och Kds med Barbro Westerholm som första namn. Motionen tar upp frågor om forskning kring kvinnors arbetsmiljö och om arbetsmetoder och arbetsmiljörisker ur kvinnosynpunkt. Det är en mycket viktig motion, och jag delar helt och hållet motionärernas uppfattning.

Utskottet pekar på den forskning som bedrivs. Det sker faktiskt litet mer

på det här området nu än vad det har gjort tidigare, och det är ju positivt. Själv sitter jag i styrelsen för Arbetslivscentrum, och där är kvinnoforskningen ett särskilt forskningsområde.

Jag skall också säga litet grand om psykosociala problem och mobbning, där det finns en motion från centerns sida. Det här är en oerhört angelägen och, precis som Hans Andersson sade, mycket mycket allvarlig fråga som är svår att hantera.

Det är beklämmande att vi människor är sådana att vi uppför oss så mot varandra att många i dag känner sig utsatta på sin arbetsplats, men så är det ju bevisligen. Det är, som jag sade, svårt att hantera detta problem, men i riktlinjerna för Arbetarskyddsverkets verksamhet står det att de här aspekterna skall särskilt uppmärksammas.

Det ligger nära till hands att kräva lagreglering, och här är det samma förhållande som i fråga om sexuella trakasserier, som vi diskuterade alldeles nyss, att området bör ingå i den straffrättsliga lagstiftningen, och det pågår just nu en översyn i justitiedepartementet.

I övrigt gäller det att fackliga organisationer och arbetsgivare måste ta ett stort ansvar i de här frågorna, och det bör även finnas någon utomstående instans att vända sig till.

Jag tänkte också säga någonting om överkänslighet för el och amalgam, s.k. nya sjukdomar som ofta inte tas på allvar. Amalgamfrågan tas här upp ur arbetsmiljösynpunkt, och jag vet att många tandsköterskor har drabbats av kvicksilverförgiftning på grund av arbete med amalgam. Det finns en organisation som arbetar för att tillvarata deras intressen. Det finns nu bättre arbetsmetoder, men det gäller också att de används ordentligt.

Det faktum att amalgamanvändningen så småningom kommer att avvecklas gör egentligen inte att problemen för personalen försvinner. Fortfarande kommer det att finnas många människor som har amalgamfyllningar och som besöker tandläkare. Det är därför oerhört viktigt att arbetet med att minska arbetsmiljöriskerna fortsätter.

När det gäller elöverkänslighet har det sedan betänkandet justerades i varje fall till min kännedom kommit flera rapporter som visar på ökade risker vid arbete med bildskärm. Det finns en australisk studie som visar att risken för hjärntumör ökar, Arbetsmiljöinstitutet har visat på att elektromagnetiska fält i arbetsmiljön ökar riskerna för cancer, m.m.

Det är bra att Arbetarskyddsstyrelsen nu har klarlagt att arbetsmiljölagstiftningen kan användas för att bistå dem som drabbas av elöverkänslighet. Självklart måste stort arbete läggas ner på att förebygga och hindra att problem uppstår. En hel del forskning pågår inom området, och det är bra, men det är också viktigt att de kunskaper som finns används till att skapa miljöer med så liten del elmagnetiska fält som möjligt.

Herr talman! Med det här vill jag yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 74 HANS ANDERSSON (v):

Herr talman! Jag vill helt kort replikera på Marianne Anderssons anförande. Först en synpunkt på historieskrivningen.

Jag sade också att det var inte alltid man observerade riskerna när man

själv arbetade i farliga miljöer. Likaså kan det vara så att den lokala fackföreningen inte observerar miljöriskerna. Det finns många sådana exempel. Men att starta historieskrivningen med att anklaga fackföreningarna för att inte ha drivit de här frågorna, tycker jag är väl magstarkt.

Att sakna kännedom om hur hård kampen har varit på verkstäder, i skogen, nere i gruvor, på sjukhus osv. för att bli kvitt asbesten, att bli kvitt dieselångorna, att få personligt skydd, att få göra pauser för att vila, att slippa tunga lyft etc. tycker jag visar på väldigt dålig erfarenhet av den s.k. verkligheten. Jag har själv varit med och slagits bra många år för vad jag i dag anser vara självklara rättigheter som skapar trygghet för folk som arbetar.

När det gäller frågan om att ge skyddsombud och de lokala fackföreningarna möjligheter att slåss för en bättre arbetsmiljö vill jag bara säga att jag har en mycket mer positiv syn än vad borgerligheten har. Jag litar på, som det så vackert heter, medarbetarna. De kommer helt enkelt inte att missbruka den resurs som vi vill ge dem utan tvärtom ta till den när inga andra möjligheter finns, för att värna om liv och lem.

I fråga om mobbning tror jag att vi är överens om problemets art och karaktär och om svårigheten att lösa det. Men jag tror att vårt förslag, som ni inte har biträtt, innebär en möjlighet att få upp en del fall till ytan, att fokusera på en del fall och få andra än de personer som är direkt indragna att ta i frågan.

Amalgam är en av de frågor som jag inte direkt nämnde och där jag inte yrkade någonting. Låt mig bara säga att jag självklart till fullo stöder de krav som är framförda i meningsyttringen. Det var för att inte försena riksdagens arbete som jag gjorde ett urval av yrkanden.

Jag tycker själv att amalgamanvändningen är en mycket stor och mycket svår fråga. Det finns olika uppfattningar, men jag har hört så många vittnesbörd från många människor som arbetar på tandläkarklinikerna att jag inte tvekar om att här finns en klar orsak till ohälsa.

Anf. 75 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag skall bara kommentera det Hans Andersson sade om historieskrivningen. Jag är medveten om att fackliga organisationer har drivit arbetsmiljöfrågor, och det har gällt tunga lyft och andra påtagliga risker. Jag sade att de kanske inte har gjort det på allvar överallt och att intresset väl inte var så stort. Man begrep nog inte hur viktiga dessa frågor är. Det är verkligheten, och det är bakgrunden till det hela. Det finns en större insikt nu, och det är positivt.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Företogs till avgörande trafikutskottets betänkanden 1992/93:TU1 och TU2, justitieutskottets betänkanden 1992/93:JuU1 och JuU2 samt arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1992/93:AU1 och AU3.

Trafikutskottets betänkande TU1

Mom. 1 (avregleringen av taxi m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 154 röster mot 141 för reservationen av Rolf Clarkson m.fl.

Hadar Cars (fp) anmälde att han avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 2–4

Utskottets hemställan bifölls.

Trafikutskottets betänkande TU2

Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 21 för reservationen av Kenneth Attefors.

Justitieutskottets betänkande JuU1

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande JuU2

Utskottets hemställan bifölls.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU1

Mom. 1 (förutsättningarna för jämställdhet)

Utskottets hemställan bifölls med 279 röster mot 15 för meningsyttringen av Karl-Erik Persson i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3 (kvinnors företagande och den offentliga sektorn)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering bifölls med 162 röster mot 132 för utskottets hemställan med godkännande av motiveringen i reservation 1 av Ingela Thalén m.fl.

Mom. 4 (löneskillnader mellan kvinnor och män)

Utskottets hemställan bifölls med 162 röster mot 132 för reservation 2 av Ingela Thalén m.fl.

Mom. 23 (lagstiftning om utjämning av löneskillnader)

Utskottets hemställan bifölls med 280 röster mot 13 för meningsyttringen av Karl-Erik Persson i motsvarande del.

Mom. 24 (kollektiv lönediskriminering)

Utskottets hemställan bifölls med 280 röster mot 11 för meningsyttringen av Karl-Erik Persson i motsvarande del.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU3

Mom. 1 (utvidgning av arbetsmiljölagens stoppningsrätt)

Utskottets hemställan bifölls med 277 röster mot 13 för meningsyttringen av Hans Andersson i motsvarande del.

Mom. 8 (psykosociala problem och mobbning)
Utskottets hemställan bifölls med 274 röster mot 13 för meningsyttringen av Hans Andersson i motsvarande del.

Övriga moment
Utskottets hemställan bifölls.

Meddelande om aktuell debatt om kärnkraftens säkerhetsproblem och den framtida energiförsörjningen

Anf. 76 ANDRE VICE TALMANNEN:

På begäran av Vänsterpartiets partigrupp anordnas torsdagen den 12 november aktuell debatt om kärnkraftens säkerhetsproblem och den framtida energiförsörjningen. Debatten läggs in efter muntliga frågor kl. 14.30 och kan beräknas börja cirka kl. 15.00.

Från regeringen deltar miljöminister Olof Johansson. Vänsterpartiet företräds av Rolf L Nilson. Övriga partier som önskar delta i debatten bör anmäla deltagare senast onsdagen den 11 november kl. 17.00.

Följande skrivelse hade den 22 oktober inkommit från Vänsterpartiets partigrupp:

Begäran om särskilt anordnad debatt med anledning av den svenska kärnkraftens säkerhetsproblem och dess konsekvenser för den framtida energiförsörjningen

"Den 28 juli inträffade i samband med förberedelser och prov inför driftagning av reaktorn Barsebäck 2 efter den årliga revisionsavställningen en oavsiktlig blåsning från en säkerhetsventil i inneslutningen orsakad av en läckande styrventil. Det visade sig då att isolermaterialet från rörisolering som skadades av utrusande ånga spreds till kondensationsbassängen med nödkylningsvatten och satte igen silarna i sprinklersystemet för reaktorinneslutningen redan efter ungefär en timme. Detta är betydligt kortare tid än förutsatt i säkerhetsredovisningen av händelser med rörbrott i inneslutningen." (SKI, Beslut: "Översyn av nödkylsystem." 920917)

Avsnittet ovan är ett utdrag av SKI:s sätt att beskriva den händelse som lett till att fem av Sveriges tolv kärnkraftsreaktorer nu är avställda på grund av allvarliga fel i säkerhetssystemen.

Hade händelsen inträffat vid olämplig väderlek hade man fått välja mellan att kringgå säkerhetsbestämmelserna och att införa elransonering!

Det inträffade blixtbelyser kärnkraftens säkerhetsproblem och det svenska elsystemets sårbarhet. En uppenbar slutsats är att kraven på säker tillförsel av el på ett för människor och miljö ofarligt sätt inte kan tillgodoses av kärnkraften. Det är därmed också uppenbart att energislag som är säkra och skonsamma för människor och miljö snabbt och planmässigt måste fasas in i det svenska energisystemet, samtidigt som kärnkraften avvecklas. Frågor som lagstiftning om kärnkraftsavvecklingen, lämplig utformning av energiskatter/avgifter och stöd till skonsamma energikällor aktualiseras också.

Med hänvisning till det ovan anförda begär vi härmed en särskilt anordnad debatt om kärnkraftens säkerhet och den svenska energiförsörjningen.
Stockholm 1992-10-22
Rolf L Nilson (v) *Bertil Måbrink* (v)
gruppledare

Meddelande om samlad votering

Tredje vice talmannen meddelade att konstitutionsutskottets betänkanden KU1 och KU2, lagutskottets betänkanden LU1 och LU2, socialförsäkringsutskottets betänkanden SfU1 och SfU2, kulturutskottets betänkanden KrU1, KrU2 och KrU3 samt jordbruksutskottets betänkande JoU2 skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

9 § Riksdagen och normgivningsprocessen med anledning av förslag från riksdagens revisorer, m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1992/93:KU1 Riksdagen och normgivningsprocessen med anledning av förslag från riksdagens revisorer, m.m. (förs. 1991/92:19).

Anf. 77 BENGT HURTIG (v):

Herr talman! När jag tar del av riksdagsrevisorernas förslag om mer ordning och reda i vårt samhälles normgivning känner jag omedelbart sympati. Eftersom jag har varit verksam som lärare i den svenska statsapparaten och eftersom jag har varit fackligt aktiv i mer än 20 år och jobbat under föreskrifter, förordningar och anvisningar av olika slag har jag kunnat uppleva de problem som revisorerna beskriver.

Den mängd av normer som producerats under decenniernas lopp tycks ibland leva sitt eget liv. Antalet normer tycks kunna växa av sig självt utan att någon frågar efter hur mycket som i verkligheten tillämpas. De som skall tillämpa normerna får alltför ofta inte tillräcklig utbildning i vilka normer som finns eller har inte tid eller resurser att följa dem. Eller också lockas de av fördelar av att inte följa de regler och normer som utformats i samhället.

Frågar man riksdagsledamöter kan de kanske redogöra för att de har varit med och beslutat om någon ramlag, men de har inga större kunskaper om eller någon överblick över det regelverk som byggts upp med denna ramlag som grund. Tankarna i betänkandet och i riksdagens revisorers förslag om bättre uppföljning är bra.

Det skulle vara intressant att se statistik på hur stor andel av svenska arbetsplatser som förmår tillämpa de relevanta föreskrifterna på arbetsmiljöområdet, t.ex. hur många arbetsledare som känner till de bestämmelser som gäller för just deras arbetsplats.

Vi kan också fråga oss hur många banker som under 80-talet till punkt och pricka följt lagens bestämmelser om betryggande säkerhet för lån. Det krävs

givetvis att många förutsättningar är för handen för att ett normsystem skall bli meningsfullt och effektivt. En grundförutsättning är naturligtvis lätt tillgänglig information om att bestämmelserna finns.

Ett allmänt och lätt tillgängligt rättsinformationssystem som kan nås via dator på varje större bibliotek skulle kunna vara ett sätt att stärka såväl normsystemet som demokratin.

I datoråldern borde ett heltäckande rättsinformationssystem som revisorerna föreslår kunna byggas upp. Kostnaderna, sägs det i betänkandet, lägger hinder i vägen. Men var det inte just kostnaderna som med datorteknikens hjälp skulle pressas i det moderna samhället?

Närmandet till EG berörs också i betänkandet. Revisorernas oro kan åtminstone läsas mellan raderna i deras förslag. Rättstillämpningen kommer att förändras genom att förarbeten för lagtexter får mindre betydelse, säger revisorerna. Förarbetesmaterialet i EG är för övrigt oftast konfidentiellt. Vi går från politisk styrning till juridisk prövning i efterhand, säger revisorerna. Frågan är om denna juridiska prövning i realiteten också kommer att bli politiskt oberoende.

EG-rätten är ofta obegriplig för företag och medborgare. Lagtexterna är svåra att läsa därför att de många gånger reviderats och kompletterats så att helheten har gått förlorad. EG-rätten är gigantisk till sin omfattning. Om det är svårt att hålla reda på alla bestämmelser i Sverige, hur skall det då bli möjligt att hålla reda på EG-rätten, som dessutom är erkänt svår att tolka? Risken för laglöshet och rättsförvillelse är stor när ett så stort normsystem har dessa allvarliga brister.

Det borde därför verkligen ha varit anledning att mer grundligt studera problemen med integration av EG-rätten än vad som hittills har gjorts. Vi känner sympati för Birgitta Hambraeus motion i det här ärendet. Likaså borde någon möda ha kunnat ägnas åt vad som skulle hända med vårt regelverk om svenska folket väljer att stå utanför EG eller vad som skulle ha hänt om Sverige nöjt sig med att bygga ut ett existerande frihandelsavtal och satsat på andra samarbetsformer med EG-området.

Bifall till meningsyttringen!

Anf. 78 CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottet har ansett att det är av vikt att normgivningsprocessen granskas. Har medborgarna möjlighet att överblicka gällande normer på skilda områden? Hur ser återföringen av information till riksdagen om normbesluten ut? Det är exempel på angelägna frågor att få besvarade.

Riksdagens revisorer har tagit på sig granskningsuppdraget och lagt fram ett förslag med fem yrkanden. Jag skall mycket kortfattat kommentera de viktigaste yrkandena.

Yrkandet att varje kommun skall ha skyldighet att upprätta en författningssamling, där regler som berör kommuninvånarna publiceras, ställer sig utskottet enhälligt bakom. Detta är i linje med vad en utredning föreslog redan 1973. Förslaget ansågs då vara alltför kategoriskt. Det vore tillräckligt att kommun- och landstingsförbunden upprättade rekommendationer. Sådana rekommendationer kom till år 1977 och har följts i alltför begränsad

omfattning. Utskottet finner detta otillfredsställande. Den bristande hörsamheten talar för att problemet skall få en annan lösning. Vi tillkännager att regeringen bör överväga publiceringsfrågan närmare.

Riksdagen har givetvis intresse av att överblicka och fortlöpande undersöka hur normgivningsbemyndiganden används av regering och myndigheter. Utskotten vill hålla sig à jour med sina egna beredningsområden. Statsrådsberedningen har sedan 1986 upprättat en förteckning över normgivningsbemyndigandena uppställda kronologiskt och departementsvis. Enligt utskottets och revisorernas mening är den alltför knapphändig. Ett register över givna bemyndiganden bör föras över till riksdagen. Riksdagens förvaltningskontor bör få i uppdrag att upprätta ett utskottsvis systematiserat informationssystem. Ett yrkande om detta finns i motion K29. Riksdagen bör ge talmanskonferensen detta till känna.

Yrkandet om ett nytt heltäckande datorbaserat rättsinformationssystem avstyrker vi av främst kostnadsskäl. Ett särskilt organ, SARI, arbetar med rättsinformation och skall rapportera till regeringen vid kommande årsskifte.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Jag skall även något kommentera Vänsterpartiets meningsyttring. Jag antar att Vänstern tar alla tillfällen i akt för att vädra någon form av EG-motstånd. Jag finner Vänsterpartiets meningsyttring ganska obegriplig och tror att det är högst osäkert att Sverige i framtiden kan komma att förhandla sig till ett utökat frihandelsavtal med EG. I alla händelser skall två parter vara överens om detta. Vi kommer att få ett EES-avtal.

För närvarande arbetar grundlagsutredningen inför EG med frågan om i vilken mån bestämmelser behöver ändras vid ett svenskt medlemskap. Den här utredningen är i alla fall en god början.

Herr talman! Jag yrkar återigen bifall till utskottets hemställan.

Anf. 79 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! Catarina Rönnung ansåg att vi skulle nöja oss med den grundlagsutredning som pågår när det gäller närmandet till EG. Även inom EG finns emellertid en växande och stark oro inför hela detta invecklade normsystem som byggts upp genom kompromisser och genom att myndigheterna själva utvecklat rätten. Man befarar att det kommer att bli ganska kaotiskt när marknaden drar i gång.

Peter Sutherland har utformat en rapport inom EG, där det sägs att den gemensamma EG-lagstiftningen oftast är obegriplig för företag och medborgare. Det finns t.ex. 38 olika direktiv för traktorer i jordbruk. Lagtexterna är oläsliga, eftersom de är reviderade och kompletterade men aldrig har ersatts av en komplett text. I 38 punkter riktas en förödande kritik mot det här normsystemet, som vi nu skall överta.

Borde vi inte ha tagit ett större parlamentariskt ansvar för att få grepp om hur det här kommer att påverka det svenska normsystemet?

Anf. 80 HARRIET COLLIANDER (nyd):

Herr talman! Rubriken på mitt anförande lyder: Ny demokrati vill stärka den personliga friheten och integriteten.

Ny demokratis grundsyn är sunt förnuft, personlig frihet och hänsyn till andra. De här värderingarna anser vi skall prägla de politiska besluten och lagstiftningen.

Den personliga friheten och integriteten har ett svagt skydd i svensk rätt. I regeringsformen finns dock den grundläggande principen om varje medborgares okränkbarhet. Men det finns inget som säger att den offentliga makten skall utövas med respekt för den enskilda människans frihet och värdighet.

Huvudregeln tycks dock enligt avsikterna bakom regeringsformen vara att den enskilda människans frihet och värdighet skall sättas i främsta rummet. Men genom vanliga lagar och förordningar kan friheten och integriteten komma i andra hand.

Jag skall ge några exempel på detta:

- en okontrollerat stor mängd personregister
- alkohollagstiftningen
- TV-avgiftskontrollsystemet
- legitimationstvång för att få sjukvård
- förbudet mot att tänka positivt om kärnkraft i vissa sammanhang
- omfattande kommunal parkeringsövervakning

Listan kan göras längre. Och man har anledning att ställa frågan: Vad är huvudregel och vad är undantag? Är det förbudsprincipen som är grundprincipen i stället för frihetsprincipen?

I vår motion K229 vill vi att riksdagen hos regeringen begär en utredning med uppgift att göra en kartläggning och översyn av lagstiftningen och andra företeelser som kränker den personliga friheten och integriteten i syfte att utmönstra sådant som inte kan accepteras av moderna fria människor, att ge en bättre överblick över begränsningarna, att ge nödvändiga regelförenklingar samt att skapa bättre förutsättningar för att skydda och stärka den personliga friheten och integriteten i vårt land.

Herr talman! Jag yrkar härmed bifall till Ny demokratis reservation under mom. 8 i konstitutionsutskottets betänkande nr 1.

Anf. 81 CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! Harriet Colliander och Lars Andersson påstår i sin motion att den personliga friheten och integriteten kränks i svensk rätt. Medborgaren är i princip oskyddad mot samhällets maktövergrepp, heter det. Det är inga dåliga påståenden.

Man för fram en lång, i mitt tycke populistisk, katalog över de kränkningar man anser finns. Det anses t.o.m. finnas ett förbud mot att tänka positivt om kärnkraft. Hur någon storebror kan kontrollera någons tankar övergår mitt förstånd.

Utskottet påstår lika kategoriskt att det inte delar Ny demokratis uppfattning. Tvärtom är Sverige en av världens bäst utvecklade demokratier med mycket långtgående fri- och rättigheter inskrivna i våra grundlagar, varav många bara kan begränsas genom nytt grundlagsbeslut. Vissa begränsningar kan i lag göras i våra fri- och rättigheter. Begränsningen får dock endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle.

Begränsningarna får aldrig gå utöver vad som anses nödvändigt och de får inte hota den fria åsiktsbildningen. Enbart politisk, religiös och kulturell åskådning får inte utgöra grund för begränsning.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter 18 §.)

10 § Fri- och rättigheter m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1992/93:KU2 Fri- och rättigheter m.m.

Anf. 82 HARRIET COLLIANDER (nyd):

Herr talman! Rubriken på mitt anförande lyder: Ny demokrati vill minska enskilds skyldighet att lämna uppgifter om sitt privatliv.

Ny demokratis grundsyn är sunt förnuft, personlig frihet och hänsyn till andra. Jag upprepar det igen: Det är värderingar som vi anser måste prägla de politiska besluten och lagstiftningen.

Det måste ges ett mycket större utrymme för den enskildes frihet, rättigheter och integritet. Privatlivets helgd får inte bara bli tomt prat. Det får inte vara tillåtet att under rubriken forskning kartlägga människors privata förhållanden, som t.ex. genom folk- och bostadsräkningen.

Det moderna samhället i allmänhet och den toppmoderna datatekniken i synnerhet gör att vi måste vara extra vaksamma. Det går att samköra alla tänkbara och otänkbara dataregister. Det går att bryta påstådd garanti om sekretess och integritet. Det är frestande att göra övertramp eftersom riksdagen en gång beslöt att införa personnummer. Personnumren är ett bra instrument för överheten, men i lika hög grad ett latent hot mot den personliga integriteten. Vi måste nu ändra inriktning.

Ny demokrati vill i regeringsformen införa en bestämmelse till skydd för den personliga integriteten och för att begränsa möjligheterna att inhämta uppgifter från enskilda utöver det skydd mot dataregistrering som finns i 2 kap. 3 §. Det skall genom lag klart framgå vilka uppgifter den enskilde är skyldig att avlämna och vem som har rätt att begära uppgifterna.

Herr talman! Jag vill härmed yrka bifall till Ny demokratis reservation under mom. 19 i konstitutionsutskottets betänkande nr 2.

Anf. 83 BENGT HURTIG (v):

Herr talman! Det normala förhållandet i vårt land är att det i praktiken råder förbud att strejka eftersom det normala på arbetsmarknaden är att man faktiskt arbetar under avtal som innebär fredsplikt. Erfarenheten har under årens lopp lärt oss att trots att strejker är avtalsstridiga tvingas löntagare ibland, på grund av olidliga förhållanden eller lönevillkor, att tillgripa det sista vapen de har för att skydda sin värdighet eller kanske sin hälsa och säkerhet. Detta kan inträffa trots all lagstiftning som finns till skydd för an-

ställda. Problemet är ibland att denna lagstiftning inte fungerar. Svårigheten att komma till rätta med sådana missförhållanden kan ibland vara oöverstigliga. Då utlöses olika typer av stridsåtgärder.

Regeringens krisproposition våren 1990 visade också att staten kan vara beredd till mycket långtgående åtgärder i fråga om strejkförbud. Den gången tvingades staten retirera på grund av opinionstrycket. Nästa gång kanske det inte handlar om en lag om två års lönestopp, utan kanske om mycket längre tid. Vi hävdar fortfarande att grundlagsskyddet för strejkrätt därför bör förstärkas. Därmed yrkar jag bifall till meningsyttringen avseende mom. 10.

Det bör kanske sägas att när det gäller synen på homosexualitet och de homosexuellas rättigheter har Sverige nått ganska långt. Homosexuella i många länder utsätts för förtryck och trakasserier och riskerar att sättas i fängelse och t.o.m. att tas in på mentalsjukhus. En del av dem som förföljs tar sin tillflykt till Sverige. Det är därför viktigt att Sverige på det internationella planet mer aktivt verkar för att stärka de mänskliga rättigheterna också för homosexuella. Man borde t. ex. överväga att utvidga Genèvekonventionens flyktingdefinition.

Det vi ytterligare kan göra i vårt land anser vi vara att förstärka skyddet för homosexuella i enlighet med vad en statlig utredning föreslog 1984. Då avvisades detta med motiveringen att det inte var sannolikt att nya diskriminerande regler skulle införas. Dels har nu så skett, dels finns en del gammalt regelverk kvar. Det är inte säkert att denna lagstiftning kommer att försvinna vid en eventuell ny lagstiftning om registrerat partnerskap. Jag yrkar bifall till meningsyttringen vad avser mom. 12.

När det gäller vårt lands syn på Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna har argumentet varit att vår lagstiftning stämmer överens med de åtaganden som Sverige gjort enligt konventionen. Nu har det gång på gång visat sig att enskilda kan få rätt genom att processa i domstolen i Strasbourg. För ett par år sedan fick en felaktigt utvisad palestinier skadestånd av svenska staten efter en förlikning hos kommissionen för de mänskliga rättigheterna i Strasbourg. Ett införlivande av denna konvention med svensk rätt behöver enligt vår mening inte kopplas ihop med ett EG-medlemskap som man gör i betänkandet. Hur det går med EG-medlemskapet i framtiden är ju i högsta grad en öppen fråga. Jag yrkar bifall till meningsyttringen i mom. 14.

Anf. 84 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Första sidan i betänkandet från KU om fri- och rättigheter upptar en lista på de fri- och rättigheter som i mycket är grundvalen i vår demokrati. Den långa motionslista som inleder betänkandet avspeglar också den vikt som ledamöterna i Sveriges riksdag lägger vid de demokratiska fri- och rättigheterna. Mot den bakgrunden kan man tycka att talarlistan är kort, både när det gäller omfattning och tid. Men dess bättre beror det inte på ointresse, utan det har tvärtom en positiv bakgrund. Regeringen har tillsatt flera utredningar där syftet är att förstärka och grundlagsskydda fri- och rättigheter och den enskilde medborgarens ställning. Det gäller bl.a. ägande-

rätten, beskattningsmaktens gränser, närings- och yrkesfrihet och den negativa föreningsrätten.

Fri- och rättighetskommittén arbetar nu med de här frågorna. Därför hänvisar utskottet i de flesta fall till att man vill avvakta de resultat som utredningen kan komma fram till.

Det här är frågor som i de flesta fall har mycket starkare skydd i andra länder än i Sverige. Utredningen har blivit möjlig tack vare regeringsskiftet i höstas. Den borgerliga sidan har ju under flera år motionerat om ett starkare skydd för de här fri- och rättigheterna, utan att vinna framgång. Nu hoppas vi att utredningen skall kunna lägga förslag som ger ett starkare skydd för den enskilde i dessa avseenden.

Jag vill också ta upp frågan om Europakonventionen. Också denna konvention kommer att behandlas i fri- och rättighetskommittén. Jag välkomnar det eftersom det är alldeles uppenbart att det i vårt rättssystem finns vissa fall där den enskilde har mindre starkt skydd än vad Europakonventionen ger.

Ett annat område som betänkandet tar upp och som KU har behandlat är riksdagens kontrollmakt. I takt med att decentralisering och målstyrning har vunnit insteg i vårt samhälle är det allt tydligare att riksdagens kontrollmakt är för begränsad och har för små resurser. Uppföljning och utvärdering är nödvändig, inte bara för att man skall se att siffrorna stämmer, utan framför allt för att riksdagens intentioner och mål skall förverkligas på den nivå som har ansvaret.

I dag har vi en stor obalans mellan regering och riksdag när det gäller möjligheter att göra denna uppföljning och utvärdering. Regeringen har bl.a. hela Riksrevisionsverket till sitt förfogande för dessa uppgifter. Riksdagens revisorer har gjort flera angelägna och uppmärksammade kontroller i några av våra verk och myndigheter; utredningar som har givit upphov till förbättringar och inte minst besparingar av skattebetalarnas pengar. Utskottet är helt enigt när det gäller behovet av en förstärkt kontrollmakt för riksdagen. Även här arbetar en utredning, denna gång inom riksdagen. Det innebär alltså att vi får ta den konkreta sakdiskussionen här i kammaren när förslagen kommer.

Jag vill också säga några ord om Ny demokratis reservation. Harriet Colliander inledde med att säga att Ny dekomkrati står för att offentlig makt skall utövas med respekt för den enskilda människan, med sunt förnuft och hänsyn till andra. Jag kan försäkra Harriet Colliander att resten av utskottsledamöterna inte har någon som helst annan uppfattning på den punkten. Utskottet pekar på de lagregleringar som mycket tydligt reglerar förhållandet mellan enskilda och det allmänna, där skydd mot alltför långtgående krav på insyn från det allmänna också finns lagreglerat. Vi har också lagen om offentlig statistik som innehåller särskilt förbud mot olovlig identifiering. Det är ju faktiskt så att det finns risker med stora datasystem. Det försöker vi lösa på olika sätt. Vad gäller statens och lagstiftarens vilja att ställa upp skyddsregler saknas varken intresse eller vilja.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till hemställan i betänkandet och avslag på reservationen.

När det gäller kommunisternas meningsyttring tar den upp en lång rad frå-

gor där det i alla avseenden pågår utredningar och beredningar. Därför har utskottet inte haft anledning att göra några uttalanden, utan avvaktar utredningarnas resultat.

Anf. 85 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! Jag förstår att Ylva Annerstedt slarvade när hon använde uttrycket kommunisterna om oss. Vi kallar oss Vänsterpartiet. Inom detta parti ryms människor som definierar sig på olika politiska sätt. Det finns säkert människor som kallar sig för kommunister också, men när det gäller meningsyttringar och reservationer är det Vänsterpartiet som står bakom dem.

Anf. 86 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag vill be Bengt Hurtig om ursäkt för felsägningen. Jag noterar med glädje att ni inte är kommunister längre.

Anf. 87 HARRIET COLLIANDER (nyd) replik:

Herr talman! Jag vill kommentera det Ylva Annerstedt sade om mina inlägg, som båda handlade om att stärka den personliga integriteten. Hon tittade på framsidan av betänkandet, som uppvisar en lång katalog med rubriker som rör fri- och rättigheter i Sverige. Vissa fri- och rättigheter är mindre tillgodosedda i Sverige än i Europa.

Jag sitter med i grundlagsutredningen inför EG-inträdet, där vi har funderat över det här. Det framgår att skyddet för den personliga integriteten är svagare i Sverige än i EG. Jag kan bara hoppas att inträdet i EG kommer att stärka det som vi i Sverige vill stärka.

Anf. 88 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! I inledningen av mitt anförande sade jag att kommittén för fri- och rättigheter arbetar på att bl.a. förstärka skyddet för den enskilde när det gäller en lång rad av de fri- och rättigheter som är uppställda på framsidan av betänkandet. Mot bakgrund av att vi har ansett att dessa områden är för dåligt skyddade har regeringen tillsatt en utredning. Jag ser med förtröstan fram emot kommitténs förslag om förstärkning på dessa områden.

Anf. 89 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Jag noterade två saker som Ylva Annerstedt sade. För det första att det inte saknas vare sig intresse eller vilja när det gäller att uppställa skyddsregler för personer. För det andra talade Ylva Annerstedt om starkare skydd, men för redan starka, exempelvis dem som berörs av äganderätten.

Jag skall tala för en helt annan grupp. De senaste åren har hetsen mot homosexuella blivit allt öppnare. Hösten 1990 mördades en homosexuell man utanför RFSL:s lokaler i Göteborg av nynazister. Kort därpå uttalade representanter för ett högerextremistiskt parti att mordet inte var att betrakta som mord utan endast som "renhållning". Man kunde också läsa att homosexuella är ett avskum. Detta vidarebefordrades oavkortat till tidningen Aftonbladet. Jag har artiklarna här, och så här såg artikeln ut. Det

som ni ser här var alltså tryckt i en svensk kvällstidning, tydligt och iögonfallande. Om den s.k. renhållningen hade gällt en jude eller en svart, hade det varit otänkbart att läsa det i nämnda tidning.

I augusti förra året utsattes RFSL:s lokaler i Stockholm för ett bombattentat, åtföljt av flera hot från nynazistiska grupper. Polisen rapporterade i januari 1992 om att våldsbrott mot homosexuella ökar.

Vad beror detta på? Jo, dessa våldshandlingar och hot möjliggörs av den ideologiskt grundade hets och ringaktning som uttrycks av extrema politiska och religiösa grupper. Det tycks vara tillåtet med hets mot homosexuella, under politisk täckmantel.

Jag känner många homosexuella kvinnor och män, som kan vittna om att de känner sig förföljda, kränkta och förnedrade, i synnerhet eftersom samhället inte tillräckligt starkt tar avstånd från denna politiska och religiösa hets. Ett demokratiskt Sverige, som vi ju fortfarande har, har en skyldighet att ge ett starkt stöd åt utsatta grupper. I Sverige har vi sedan länge en lagstiftning som förbjuder hets mot folkgrupp.

Homosexuella är en folkgrupp som behöver detta skydd! Om detta handlar motion K228.

Med förvåning har jag läst utskottets utlåtande. Det är till skillnad från tidigare år kategoriskt och lämnar inte ens en öppning inför framtiden. Skrivningarna är mer negativa än tidigare från riksdagens sida. Låt mig exemplifiera:

Efter utredningen Homosexuella och samhället 1984:63, i vilken man föreslog en ändring av grundlagen för att utvidga gruppen, där uttrycket hets mot folkgrupp var relevant, kom en proposition 1987. I den underlät man att följa utredningen på den här punkten.

Efter behandlingen av motionen skrev socialutskottet bl.a. att det inte finns "underlag för en bedömning av i vad mån kränkning av homosexuella förekommer i tryckta skrifter." Längre ner anför utskottet: "Utskottet anser det självklart att regeringen skyndsamt vidtar åtgärder och i förekommande fall återkommer till riksdagen med lagförslag, om regeringen skulle få information om att yttranden som kan liknas vid hets mot folkgrupp sprids om homosexuella."

Dagens konstitutionsutskott går inte ens så långt, trots att de bevis som socialutskottet 1987 saknade finns tillgängliga i dag. Jag måste fråga KU:s ledamöter: Vad har hänt? Vad har lett er till denna tillbakagång, till er i mitt tycke reaktionära hållning?

Herr talman! Jag yrkar bifall till motion K228.

Anf. 90 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag vill erinra Margareta Winberg om att denna fråga, liksom många andra frågor i det här betänkandet, faktiskt är föremål för utredning. Utskottet hänvisar till den kommitté om registrerat partnerskap som har till uppdrag att kartlägga konsekvenser och göra en fullständig genomgång. Vi vet att man har haft bekymmer med utredningen, och att man inte har kunnat arbeta så snabbt som önskat, men så länge utredningen pågår avvaktar utskottet resultatet.

I övrigt känner jag, precis som Margareta Winberg, samma upprördhet över de övergrepp som har utförts i vårt samhälle mot de homosexuella.

Utskottet skriver också om Socialstyrelsens övergripande ansvar för samordning av insatser för de homosexuella. Utskottet förutsätter också att Socialstyrelsen bevakar behovet av kartläggning av det slags våld som Margareta Winberg tog upp.

Anf. 91 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Jag har läst utskottets betänkande, och jag känner till Socialstyrelsens uppdrag. Socialstyrelsen kan emellertid inte stifta någon lag, och det är viktigt med lagstiftning både i sak och som norm. Med lagstiftning visar man oss människor vad som är tillåtet och inte tillåtet.

Alla känner kanske inte till att de bi- och homosexuella människorna i Sverige är en ganska stor grupp. Det vill jag påminna om. Det finns ingen färsk rapport, men i en några år gammal amerikansk rapport påvisades att 10 % av befolkningen i ett samhälle kan räknas som bi- och homosexuell. Det är fler människor än t.ex. den svarta befolkningen i Sverige, och det är fler än den judiska befolkningen i Sverige. När vi vet att våldet ökar, att missaktningen ökar och att hetsen ökar, tycker jag att det är inkonsekvent att yttrandefriheten går före skyddet av denna stora grupp människor. Socialstyrelsen kan ju inte göra något åt yttrandefriheten.

Ylva Annerstedt säger att skyddet för den enskilde är föremål för utredning. Det vore lämpligt om utskottet mot bakgrund av sin skrivning dels undersökte vad som står i direktiven till utredningen, dels undersökte vad som görs i utredningen. Jag sitter nämligen själv i en utredning, och vi har inte de här direktiven. Den tillsatta utredningen skall komma fram till om det behövs en lag om registrerat partnerskap i Sverige. Äktenskapets rättsverkningar skall ses över på en mängd områden, men inte vad vi talar om här i dag.

Anf. 92 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Det är riktigt att det är riksdagen som stiftar lagar, men riksdagen brukar faktiskt också ha ett fullständigt underlag innan någon lag stiftas. Ställningstagandet brukar grundas på ett fylligt beredningsarbete, och vi hänvisar till att ett sådant pågår. Dessförinnan avser inte riksdagen att göra något i den här frågan.

Anf. 93 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Jag vill upprepa vad jag sade, för Ylva Annerstedt tycktes inte uppfatta det. Den utredning som hon hänvisade till i ett tidigare inlägg har inte till uppgift att ta fram det underlag som jag förstår att ett utskott behöver för att kunna komma med förslag. Men hade man undersökt detta, hade man ju åtminstone kunnat föreslå en utredning. Det måste råda något missförstånd i utskottet på denna punkt. Det tycker jag är illa.

Anf. 94 CHRISTINA LINDERHOLM (c):

Herr talman! Det här blir variationer på ett tema. Liksom Margareta Winberg har jag upprörts av behandlingen av min motion. I min motion K424

tog jag upp frågor som är angelägna för att hävda alla människors lika rätt och att den rätten självfallet också skall omfatta människor med olika sexuell läggning.

En svensk man kan mycket väl åka i skytteltrafik till asiatiska länder och hämningslöst utnyttja unga flickor utan att för den skull drabbas av påföljder från samhället eller diskriminering. Däremot finns det fortfarande skäl att lagstiftningsvägen fördöma två personer av samma kön som älskar varandra och väljer att leva ihop i ett samboförhållande. Bara det faktum att ett antal lagar tillåts särbehandla homosexuella är diskriminerande.

Den behandling som min motion fick i de delar som remitterades till konstitutionsutskottet är minst sagt häpnadsväckande. Beträffande mitt yrkande att homosexuella borde ges grundlagsskydd genom utvidgning av lagen om hets mot folkgrupp hänvisas till allt som partnerskapsutredningen skall göra. Margareta Winberg har just berättat att frågan om ett förstärkt grundlagsskydd inte ingår i direktiven för utredningen. Den har ju gått i stå! Det finns inga tecken på att den avser att lämna ifrån sig något betänkande inom rimlig tid. Att riksdagen ställer sig bakom yrkandet i min motion skulle däremot avsevärt underlätta partnerskapsutredningens arbete. Men viljan finns inte.

Inte ens hos de partier som har uttalat en positiv inställning till en förändring av nuvarande lagstiftning finns viljan. Då tänker jag främst på Folkpartiet och Socialdemokraterna. Man kan med fog påstå att frågan har fått en sämre behandling än då den behandlades senast. Då, 1987, menade socialutskottet att regeringen uppmärksamt borde följa frågan och om det behövdes återkomma till riksdagen med lagförslag. Klimatet har hårdnat nu även i riksdagen.

I utskottets betänkande står: "Enligt utskottets mening saknas det mot bakgrund av vikten av vidast möjliga yttrandefrihet anledning att utvidga förbudet mot hets mot folkgrupp till att omfatta även homosexuella." Det måste tolkas så att hets mot homosexuella är tillåtet enligt utskottet. Det är helt ofattbart att detta skrivs ut i ett betänkande som efter riksdagens beslut ligger till grund för samhällets ställningstagande på olika områden.

Samtidigt finns det mycket tydliga exempel på just hets, och de blir tyvärr fler. Det finns grupper i det svenska samhället som inte drar sig för att torgföra sitt hat mot utlänningar, flyktingar, judar och homosexuella. Det finns ett uppmärksammat fall i Göteborg, som också Margareta Winberg refererade till, där nynazister applåderade ett mord på en homosexuell med yttrandet "Det var inget dåd, det var rengöring. Vi betraktar inte homosexuella som människor. De är avskum." Är inte det hets mot folkgrupp?

Beträffande mitt andra yrkande om kartläggning av våld mot homosexuella är jag förvånad över att det hamnade hos konstitutionsutskottet. Även detta krav behandlades styvmoderligt. Utskottet förutsätter att Socialstyrelsen bevakar frågan. Det var ju en from förhoppning. Det borde åtminstone ha varit en uppmaning till aktiv handling.

Nej, yttrandet över min motion är defensivt. Gånge denna kalk ifrån mig, låter det som. Eller kanske man tror att homosexuella försvinner om man inte låtsas om att de finns? Är avsikten att gå tillbaka i tiden, tillbaka till den tid då homosexualitet var förbjuden och man trodde det var farligt, kanske t.o.m. smittsamt? Jag vill inte tro att det är så. Men för att nå ett samhälle

där alla behandlas lika så måste vi som är lagstiftare ha modet att ta ansvar för utsatta grupper och markera att diskriminering i alla former är otillåten i ett öppet, demokratiskt samhälle.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag har sagt vill jag för egen del yrka bifall till min motion. Om min motion inte skulle vinna riksdagens gehör, yrkar jag bifall till Vänsterpartiets meningsyttring nr 3. Jag vill uppmana riksdagens ledamöter att bifalla detsamma.

Anf. 95 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag är oerhört förvånad över Christina Linderholms utfall mot Folkpartiet i just denna fråga med tanke på att hon själv sitter i utskottet och att hennes parti inte har reserverat sig i frågan. Däremot har vi nått framgång i dessa frågor i så måtto att vi äntligen får en utredning om konsekvenserna av ett registrerat partnerskap under en folkpartistisk ordförande, Barbro Westerholm, och tillkommen under starka påtryckningar från Folkpartiet liberalerna.

Jag skulle vilja föreslå att Christina Linderholm gör sitt första och största påtryckningsarbete gentemot sitt eget partis representanter i det utskott som hon sitter i, så att Centerns mening kommmer fram på ett mera positivt sätt.

I fråga om yttrandefriheten gör vi alltid en avvägning mellan skyddet för yttrandefriheten och hur många grupper som skall omfattas av lagstiftning. I det här fallet har inte utskottet kommit fram till någon annan uppfattning än att stå fast vid det ställningstagande som vi gjort tidigare.

Anf. 96 CHRISTINA LINDERHOLM (c) replik:

Herr talman! Ylva Annerstedt är förvånad. Jag kan returnera med att uttrycka min förvåning över att Folkpartiets representant i denna fråga, som också är en ordinarie ledamot i utskottet, inte har agerat på ett sätt som mera följde den inställning som Folkpartiet har betonat i andra sammanhang. Som både Margareta Winberg och jag har sagt ingår det inte i direktiven för partnerskapsutredningen att behandla frågan om förstärkt grundlagsskydd.

Jag tycker att det är litet övermaga när Ylva Annerstedt säger att yttrandefrihetan måste avvägas mot hets och mot hur många folkgrupper som skall omfattas av lagstiftning. Är inte hets mot folkgrupp en avgörande begränsning av yttrandefriheten?

Anf. 97 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag kan i detta sammanhang verkligen inte finna någon tveksamhet från Folkpartiet liberalernas sida. Det är faktiskt vi som har tryckt på för att den här utredningen skulle komma till stånd. Som jag sade tidigare är det ganska naturligt att man vill ha ett fylligt underlag innan man fattar beslut. Den här utredningen skall förse oss med det, och vi ser fram emot dess resultat.

Anf. 98 CHRISTINA LINDERHOLM (c) replik:

Herr talman! Återigen: utredningen skall inte behandla den frågan utan möjligheten till ett registrerat partnerskap och eventuella förändringar i andra lagstiftningar. Jag kan inte se att Folkpartiet tryckt på ens i den frågan

för att påskynda utredningen. Tvärtom begärde man ytterligare anstånd därför att man inte ansåg sig ha underlag för ställningstagande.

Jag undrar bara: Hur mycket hets skall vi tåla? Hur mycket hets i samhället skall det få finnas mot olika folkgrupper, innan den här frågan tas på allvar här i riksdagen?

Anf. 99 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Jag skall hålla mitt anförande med anledning av min motion K433, som har fått rubriken "Kontaktannonser". Själv har jag satt rubriken "Kvinnlig slavhandel" på mitt anförande.

Vi har tidigare i dag talat om jämställdhet och kvinnors och mäns lika värde. I det sammanhanget har det konstaterats att det fortfarande behöver göras en hel del inom många områden för att kvinnor och män skall bli jämställda.

Förekomsten av s.k. kontaktverksamhet eller kvinnlig slavhandel – som jag vill kalla det för – är exempel på brist på jämställdhet och på kvinnors och mäns lika värde, dvs. att kvinnor och män värderas olika i samhället och i andra sammanhang. Men jag hävdar att människovärdet alltid är 100 % i alla sammanhang.

Vi har genom massmedias hjälp ganska nyligen kunnat förfasa oss över de s.k. sexresorna till olika länder i Ostasien. Det är förfärligt att endast formulera tanken att svenska män utnyttjar barn i andra länder. Därmed inte sagt att sexuellt utnyttjande av barn i vårt land inte är lika förfärligt. Att utnyttja barns beroendeställning i vårt land och barns utsatta situation i andra länder är varianter på samma tema och lika förkastligt.

Med tanke på vad jag nu har sagt om utnyttjande av barn är det kanske inte så förvånande att ungefär 300–350 kvinnor kommer till Sverige varje år genom s.k. kontaktförmedling för att i alltför många fall – vill jag påstå – utnyttjas. Ca 150 av de 300–350 kvinnorna stannar i landet under mer än två år. Det betyder att ca 200 kvinnor varje år sänds tillbaka till sina hemländer och till ett liv i förnedring och misär. De togs hit på prov och uppfyllde inte förväntningarna. De höll inte måttet.

Ett sätt att minska verksamheten med kontaktförmedling är att inte tillåta annonsering om kontaktverksamhet och förmedling av utländska kvinnor.

Det har visat sig att många kvinnor som har kommit till vårt land genom kontaktförmedling eller genom kontakt med en svensk man på semester i deras hemländer ofta blir utsatta för misshandel. Om dessa kvinnor har minderåriga barn med sig till vårt land, har det förekommit att även barnen har utsatts för misshandel och övergrepp. Detta kan bl.a. kvinnojourerna tillstyrka.

I början ser oftast allt ut att fungera bra för paren. I många fall tröttnar dock mannen ganska snart på kvinnan, kanske irriterad över att hon inte tillräckligt snabbt assimileras i det svenska samhället eller över att hon inte uppfyllt de förväntningar som kontaktförmedlingen/kontaktförmedlaren har utlovat. Kvinnan skickas tillbaka till sitt land.

Om äktenskapet inte varat mer än två år, blir kvinnan utvisad enligt den s.k. tvåårsregeln i utlänningslagen. Den innebär att om ett äktenskap eller samboende, där den ena partnern är utländsk och den andra svensk, upphör

inom två år, får inte den utländska partnern stanna i Sverige. Regeln har tillkommit för att förhindra s.k. skenäktenskap. Under tvåårsperioden skall den utländska partnern anmäla sig hos polisen två gånger om året. Polisens uppgift är bl.a. att kontrollera om förhållandet består.

Att först bli godkänd, men sedan kanske misshandlad och ratad av den svenske mannen, är oerhört grymt. Att även bli utvisad och ratad av de svenska myndigheterna är inhumant och förstärker kvinnans känsla av att inte vara accepterad. De utländska kvinnorna och ibland även barnen blir helt berövade sitt människovärde och utlämnade till förnedring och fattigdom.

Visserligen kan jag förstå att det ur yttrandefrihetsrättsliga och tryckfrihetsrättsliga aspekter kan vara svårt att komma åt kontaktannonserna och förbjuda dem. Jag är stolt och tacksam för den yttrande- och tryckfrihet som vi har i vårt land, men det måste väl också finnas gränser för en frihet, särskilt om den missbrukas. När man nu vet att det finns annonser som medför sådana konsekvenser att de skadar människor både fysiskt och psykiskt, måste det väl finnas någon möjlighet att stoppa sådan verksamhet. Vi har ju t.ex. kopplerilagen. Har den prövats i sammanhanget? Om inte kopplerilagen är tillräcklig, borde den väl i så fall kunna utvidgas. Jag kan inte tänka mig annat än att om man verkligen vill, så går det att komma åt problemet.

Jag har litet svårt att förstå den undfallenhet, som jag tycker mig utläsa ur utskottets behandling av motion K433. Tryckfrihetsförordningen gäller inte för marknadsföring av alkohol och tobak. Om alkohol och tobak kan undantas i tryckfrihetsförordningen, borde man väl också kunna göra undantag för försäljning av kvinnor.

Frågan om kvinnlig slavhandel handlar om jämställdhet och människovärde. Om vi skall kunna sprida budskapet om mänskliga rättigheter ut över världen och helhjärtat arbeta för den frågan, måste vi ha kurage och finna redskap att sopa rent utanför vår egen dörr.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motion K433.

Anf. 100 HÅKAN HOLMBERG (fp):

Herr talman! "Det är klart att vi vet att nazisterna mördade sex miljoner judar under andra världskriget, men vi blånekar till att det ägde rum, därför att det är en så effektiv propaganda." Detta är ett, frånsett några i protokollet säkert otryckbara grovheter, autentiskt uttalande uppsnappat från en av de nu dess värre ganska många unga svenska nynazister som försöker att bedriva den här typen av propaganda i Sverige. Yttrandet fälldes i samband med det besök som ägde rum i våras av en fransk motsvarighet i den här genren, historikern – som det ibland heter, i verkligheten är han litteraturvetare – och dessutom avstängde, Robert Faurisson.

KU har behandlat en motion om just den här formen av antisemitisk propaganda. Man konstaterar att all form av hets mot folkgrupp naturligtvis bör bemötas med information, upplysning och fri opinionsbildning. Det är helt rätt. Det besvärliga i Sverige är att den lag som vi har under långa tider har varit det enda skydd som över huvud taget har funnits, eftersom den fria opinionsbildningen icke har fungerat. När det i Stockholm under fem sex år har förekommit den grövsta antisemitiska hetsen i Europa efter andra världskri-

get, har stora delar av den offentliga debatten om detta fenomen i stort sett gått ut på att det här är ett legitimt sätt att diskutera på. Man har inte ens velat se att det har varit fråga om hets mot folkgrupp.

På Stockholms tingsrätt och Svea hovrätt var man klokare och dömde de ansvariga bakom en radiostation till fängelsestraff. Brottet upprepades nyligen för andra gången, och de ansvariga dömdes på fler punkter än vad som tidigare förekommit i Sverige.

Lagen om hets mot folkgrupp innebär att det är förbjudet att göra uttalanden som innebär en missaktning på etniska och liknande grunder mot utpekade grupper. Det viktiga är att inse vad ordet "missaktning" innebär. Det är egentligen inte relevant om uttalandena är sanna eller falska, utan det väsentliga är sammanhanget, dvs. om yttrandet fälls i ett sammanhang där det är uppenbart att syftet är att sprida hat och just missaktning mot en utpekad grupp.

Alla känner till den traditionella typen av antisemitisk eller annan rasistisk propaganda, nämligen att beskylla hela grupper för att generellt syssla med t.ex. brottslig verksamhet, förgiftning av brunnar, spridning av pornografi, droger eller vad det nu kan vara. Detta är klassiskt och ingick i nazisternas propaganda. Radio Islam i Stockholm sysslade också med precis den här typen av propaganda. Det var bl.a. det som de ansvariga dömdes för. I den moderna antisemitismen förnekar man dessutom nazisternas brott mot judar.

Det är nödvändigt att vi inser att just detta förnekande är själva grundbulten i all nutida antisemitisk propaganda. Det är den punkt som all annan hets först måste passera för att över huvud taget kunna nå ut till en lyssnande publik. Om hetsen i denna form och förnekandet av förintelsen kan legitimeras, har man en ursäkt för all annan antisemitisk hets.

Om förintelsen aldrig ägt rum, måste ju några ha ljugit ihop det hela. Vilka har då gjort det? Kan det vara några andra än dem som utpekas, nämligen judarna? Syftet är, och det sägs uttryckligen i de här kretsarna, att öppna vägen för en upprepning.

Dess värre gjorde Svea hovrätt när frågan om den här propagandan från Radio Islam var uppe en omöjlig distinktion. Man försökte att skilja mellan uttalanden där förintelsen förnekas i största allmänhet och uttalanden om att det är judarna som har ljugit ihop det hela. De senare uttalandena fälldes, och de förra skulle kunna vara acceptabla.

Detta är ett fundamentalt misstag av Svea hovrätt. Den intellektuella skillnaden mellan lögn och judisk lögn är nämligen i detta sammanhang naturligtvis intellektuellt helt ogripbar.

Dess värre gör också KU ett fundamentalt misstag. Man resonerar i sitt betänkande som om det här vore fråga om åsikter i någon form av debatt. Men det förs över huvud taget icke någon debatt mellan historiker – vilket ibland dess värre påstås i pressen – om huruvida förintelsen skulle ha ägt rum eller inte.

Det finns inte någon historisk skola som påstår att förintelsen inte har ägt rum. De som sysslar med det här är nazistiska propagandister. Det är inte heller något nytt fenomen. Det är alltså inte fråga om nya rön av något slag. Denna verksamhet satte i gång i stort sett samtidigt som andra världskriget

slutade. Att då resonera som vore det fråga om åsikter i en debatt är att på något sätt helt och hållet missförstå vad det här gäller och vad syftet är.

Det relevanta när man har att ta ställning till om påståenden innebär hets mot folkgrupp eller ej är sammanhanget. Det är möjligt att det teoretiskt finns sammanhang där förnekandet av förintelsen *inte* skulle innebära hets mot folkgrupp. Man kan t.ex. tänka sig ett slags revysammanhang, där någon parodierar nazistiska propagandister. Men som de här påståendena normalt framförs tror jag att varje balanserad och förnuftig person inser att det bara finns ett enda syfte, nämligen att utså missaktning mot judar som grupp.

Detta går KU till stor del förbi. Jag tycker det är en inställning som i längden kommer att visa sig ohållbar. Nu ser vi ju en intensifierad propaganda på exakt det här temat, som i andra civiliserade och demokratiska länder har lett till att man förtydligat lagstiftning som redan finns. Regeringen bör av riksdagen få i uppgift att se över detta. Därför yrkar jag bifall till motion 1991/92:K410.

Anf. 101 KARIN PILSÄTER (fp):

Herr talman! Egentligen vill jag inte stå här och enbart upprepa det som redan har sagts, utan jag vill framför allt instämma i det som Margareta Winberg och Christina Linderholm här tidigare har framfört.

När det gäller frågan om hets mot folkgrupp – och här bör det ske en förstärkning, så att det också gäller de homosexuella – tycker jag att konstitutionsutskottet har "rasslat över" detta litet onödigt snabbt.

Utskottet skriver ju att det gäller "att finna den rätta avvägningen mellan yttrandefrihetsintresset och skilda gruppers behov av skydd mot nedsättande omdömen eller kritik. Enligt utskottets mening saknas det mot bakgrund av vikten av vidast möjliga yttrandefrihet anledning att utvidga förbudet – – – ."

Tidigare har man sagt att regeringen noga skall följa frågan och återkomma till riksdagen med lagförslag, om regeringen skulle få information om att sådana yttranden fällts om homosexuella som kan liknas vid hets mot folkgrupp. Så har faktiskt varit fallet.

Utskottet anser tydligen numera att homosexuella är mindre skyddsvärda än t.ex. etniska grupper och att det i valet mellan yttrandefrihet och skydd för dessa är de homosexuella som drar det kortaste strået.

Motion 1991/92:So292, som jag och Barbro Westerholm har väckt och som berör den här frågan, liknar väldigt mycket redan ställda bifallsyrkanden. Jag har därför inte något ytterligare yrkande, utan jag kommer att stödja dessa.

Anf. 102 INGVAR SVENSSON (kds):

Herr talman! Det finns ett starkt engagemang i den här debatten om skyddet för de mänskliga rättigheterna. Det är mycket bra. Det handlar ju inte bara om lagstiftning utan också om opinionsbildning.

Redan nu finns det mycket starka formuleringar i vår grundlag om skyddet för de mänskliga rättigheterna. Genomgående för de problem som har räknats upp här av Bengt Hurtig, Harriet Colliander, Margareta Winberg, Christina Linderholm, Margareta Viklund och Karin Pilsäter är just att det

inte finns bra möjligheter att i Sverige få en prövning beträffande kränkningar av de mänskliga rättigheterna – även om det finns väldigt fina formuleringar.

Det är inte säkert att ett förstärkt grundlagsskydd automatiskt innebär en förstärkning för rättsprövningsmöjligheten. Det som är ett hoppfullt inslag här är, som Bengt Hurtig var inne på, om vi så småningom kan inkorporera Europarådskonventionen. Nästa fråga kommer då automatiskt: Hur kan man pröva kränkningarna av de mänskliga rättigheterna? Det är en väldigt viktig fråga hur man får till stånd en nationell prövning av kränkningar av de mänskliga rättigheterna, så att man slipper att gå till Strasbourg för att få upp sådana frågor.

Det är alltså en mycket positiv utvecklingsmöjlighet när det gäller att lösa stora delar av den problematik kring vilken argument radats upp tidigare i debatten.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 18 §.)

11 § Återvinning vid ackord och konkurs

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1992/93:LU1 Återvinning vid ackord och konkurs.

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 18 §.)

12 § Sakrättsliga frågor m.m.

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1992/93:LU2 Sakrättsliga frågor m.m.

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 18 §.)

13 § Introduktionsersättning till flyktingar och vissa andra utlänningar

Föredrogs
socialförsäkringsutskottets betänkande
1992/93:SfU1 Introduktionsersättning till flyktingar och vissa andra utlänningar (prop. 1991/92:172).

Anf. 103 LARS MOQUIST (nyd):

Herr talman! Regeringen föreslår att riksdagen skall anta en speciallag för flyktingar. Kommunerna skall kunna bevilja introduktionsbidrag i stället för socialbidrag, om flyktingen eller utlänningen följer en särskild plan som upprättats av kommunen.

Av propositionen framgår att den föreslagna lagen blir utan verkan, om flyktingen inte accepterar upplägget till introduktionsplan. Följden lär bli precis som vi sagt i vår motion, nämligen att den utländske medborgaren endast kommer att acceptera lagen om den medför en större ersättning än om socialtjänstlagens normer skulle tillämpas. Förslaget är enligt min mening helt oacceptabelt.

Idén om att introduktionsersättningen är kopplad till en motprestation är bra. Men eftersom man inte lär kunna neka den som avbryter introduktionsprogrammet sedvanlig socialhjälp, bygger man upp ett dubbelsystem med åtföljande dyrbar byråkrati. Länsstyrelsen i Stockholm har i sitt remissvar påpekat att förslaget kan komma att medföra ökad byråkrati med fler utrednings-, kontroll- och samrådssituationer. I propositionen anges att det i normalfallet inte skall kunna beviljas socialbidrag för den som bryter programmet. Men jag förstår inte hur man praktiskt skall kunna skilja på dem som från början vägrar att vara med i programmet och dem som senare avbryter påbörjat program.

Den föreslagna introduktionsersättningen innebär en säråtgärd för flyktingar. Eftersom denna säråtgärd kommer att innebära att man ger flyktingen högre bidrag än den svensk som söker socialbidrag, är förslaget diskriminerande mot vanliga svenskar. Av propositionen framgår att om kommuner väljer att lägga introduktionsersättningen på en högre nivå än socialbidragsnormen, kan detta på kort sikt leda till ökade kostnader för kommunerna.

Har kammarens ledamöter verkligen klart för sig att den föreslagna introduktionsersättningen kan komma att bli högre än motsvarande socialbidrag, att svenska socialbidragstagare skall få mindre än en flykting som genomgår ett av kommunen fastställt introduktionsprogram? Att det verkligen förhåller sig så framgår tydligt av propositionen.

Statsrådet Friggebo säger: "En flykting som anser att introduktionsersättning inte ger en skälig försörjning har möjlighet att söka kompletterande socialbidrag. Ett beslut av kommunen att då vägra socialbidrag kan överklagas."

Av propositionen framgår således att vi kommer att få ett dubbelsystem, om kommunen inte lägger sig på samma nivå som socialbidragsnormen eller höjer nivån över socialbidragsnormen. Det faktum att man ändå lägger fram ett sådant här förslag bygger på tanken att de totala kostnaderna på sikt skall bli lägre genom att flyktingen accepterar att lära sig svenska, få en samhällsintroduktion och få utbildning. Är det inte fantastiskt att vi skall införa särskilda ersättningar för att flyktingen skall acceptera möjligheten att lära sig svenska språket? Är det inte en självklarhet när man söker sig en fristad i ett nytt land?

Jag upprepar vad Länsstyrelsen i Stockholm – som nog är ganska väl bevandrad i problematiken kring asylsökande/socialbidrag – sagt, nämligen att

det är lämpligare att kommunens möjlighet att ställa krav regleras i socialtjänstlagen i stället för att särlagar skapas för flyktingar.

Nog om detta.

I vår motion 1991/92:Sf42 yrkar vi avslag på propositionen om introduktionsersättning till flyktingar. Men vi har också begärt förslag från regeringen om en sådan ändring av sociallagstiftningen att utländsk medborgare inte medges högre bidrag än 80 % av kommunens socialbidragsnorm under en begränsad tidsperiod. I motionen anger vi en tvåårsperiod som en tänkbar tid. Vi har också hos regeringen begärt en utredning om utländska medborgares försörjning genom lån i stället för genom bidrag.

Bakgrunden till våra förslag, som i motionen anges i tre att-satser, är först och främst – och det här anser jag vara helt självklart – att man inte skall ge en utlänning större bidrag än en svensk medborgare kan få. Detta blir både möjligt och troligt, eftersom kommunerna sannolikt siktar på en bred anslutning av flyktingarna till introduktionsprogrammet.

Våra resurser – jag tänker då på det gigantiska budgetunderskottet – är dessutom knappa, varför det gäller att hushålla med pengarna. Det är ett av skälen till att vi föreslår en reducering med 20 % av socialbidragsnormen för flyktingar och andra utlänningar som omfattas av det kommunala flyktingmottagandet. Någon tror kanske att det blir knapert att klara sig på 80 % av socialbidragsnivån. Men jag tror att alla är överens om att ingen behöver svälta på en 80-procentig svensk socialbidragsnivå.

Vårt tredje delförslag om en utredning för att belysa utländska medborgares försörjning genom lån i stället för genom bidrag har inte heller vunnit gehör i utskottet. Men jag upprepar att en sådan utredning skulle vara välgörande för den framtida debatten om vår flyktingpolitik, oavsett vilka slutsatser utredningen kommer fram till.

Herr talman! Jag yrkar bifall till Ny demokratis reservation, och samtidigt yrkar jag avslag på utskottets hemställan.

Anf. 104 GUSTAF VON ESSEN (m):

Herr talman! En ny ersättningsform, introduktionsersättning, föreslås bli införd och gälla flyktingar. Personkretsen definieras i propositionen. För närvarande gäller följande.

En flykting som har beviljats uppehållstillstånd och som har blivit kommunplacerad har, liksom alla svenskar, rätt till bidrag för sin försörjning, om hans behov inte kan tillgodoses på annat sätt. Detta stipuleras i socialtjänstlagen. Den första tiden är flyktingen som regel helt beroende av socialbidrag.

Kommunerna erhåller under två år schablonersättning av staten för att täcka kostnaderna för flyktingar innan dessa har blivit integrerade i samhället och i arbetslivet. Kommunerna kan disponera dessa pengar, göra prioriteringar av åtgärder i syfte att underlätta flyktingens integration. Dessa medel skall också täcka kostnaderna för socialbidrag till den enskilde. Utöver socialbidrag kan andra former av samhällsstöd utgå, t.ex. studiestöd och utbildningsbidrag.

Individuella introduktionsplaner för den enskilde flyktingen skall upprättas i samråd med denne.

Erfarenheterna visar att betydande effektivitetsvinster skulle kunna uppnås, om de olika former av samhällsstöd som nu utgår kunde samordnas.

Systemet med socialbidrag är ofta passiviserande och kan ge fel signaler till de flyktingar som kommer till Sverige. Visserligen kan krav ställas på att flyktingen skall medverka i olika aktiviteter, och detta görs också på många håll. Men det är omvittnat att alltför många flyktingar hamnar i ett ensidigt beroende av socialbidrag utan att tillräckliga krav på motprestation föreligger.

Den särskilda introduktionsersättning som nu föreslås kan ännu tydligare än vid utgivande av socialbidrag kopplas till krav på ett deltagande i ett introduktionsprogram och utbetalas på ett sådant sätt att den ökar motivationen hos den enskilde att medverka.

Syftet är givetvis att påskynda en integration genom att ersättning är kopplad till motprestation. Vidare är syftet att kompensera flyktingar för baskunskaper, främst i det svenska språket – detta som en första grundförutsättning för att kunna konkurrera i det svenska samhället och i samhällslivet. Det är därför mycket viktigt att den enskilde flyktingen aktivt deltar i en introduktion.

En förutsättning för att en utbetalning skall ske är enligt förslaget att flyktingen följer introduktionsplanen och svarar upp mot de krav som ställs. Om flyktingen avbryter sitt deltagande i en introduktionsutbildning, skall socialbidrag inte automatiskt utgå som en sorts alternativ, annat än möjligen tillfälligtvis.

Kommunerna skall själva besluta i frågorna, och nivån på ersättningen bör inte vara lägre än socialbidragsnormen – som ju annars är alternativet för den enskilde flyktingen.

Dessutom skall det sägas att socialbidragsnormen varierar ute i landet. Det är alltså inte samma norm i hela landet.

Introduktionsersättningen bekostas inom ramen för den schablonersättning som kommunerna erhåller och medför därför inte högre kostnader för samhället.

Sammanfattningsvis är förslaget bra från flera synpunkter. Signalerna till flyktingarna är klara. Ersättningar kopplas till prestationer, och den enskildes motivation att prestera något torde därmed öka. Vidare ser omgivningen att kraven på ersättning är kopplade till just en motprestation. Troligen leder också förslaget till att förenklingar och administrativa vinster på sikt kan uppstå.

En bred majoritet i utskottet har ställt sig bakom utskottets skrivning. Som vanligt mäler sig, tyvärr, Ny demokrati ur gemenskapen. Nydemokraternas motion, till vilken Lars Moquist har yrkat bifall, innebär en särlagstiftning för flyktingar och invandrare och är oacceptabel. Nydemokraterna tycks tona ner vikten av att just en motprestation föreligger och begärs av den enskilde flyktingen. I stället spelar man på något slags fördom att flyktingar får en priviligerad tillvaro på samhällets bekostnad. De skall hänvisas till att leva på en lägre levnadsnivå än vad andra svenskar gör, tycks man mena. Tala om diskriminering i det här fallet! Risken är ju då påtaglig att många flyktingar passiviseras och aldrig får en chans att integreras i det svenska samhället. Det tycker vi är mycket beklagligt.

Situationen för flyktingar i Sverige, liksom för många svenskar, är svår för närvarande. Det finns en hel del att säga om flyktingpolitiken i stort. Därför är det särskilt viktigt att vi nu ökar effektiviteten i introduktionsskedet, till båtnad för de enskilda flyktingarna och för samhället i stort. Nydemokraternas förslag och tankegångar är inte konstruktiva utan präglas i någon mån av ett cyniskt spel med fördomar.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan och avslag på Nydemokraternas reservation.

Anf. 105 LARS MOQUIST (nyd):

Herr talman! Gustaf von Essen tar upp frågor kring den motion som vi i Ny demokrati har väckt i det här ärendet.

Till att börja med vill jag höra om Gustaf von Essen tycker att det är rimligt att flyktingar kan få högre bidrag än vad socialbidragsnormen medger. Det framgår nämligen av den gjorda utredningen och av propositionen att det på kort sikt mycket väl kan bli så. Men man förväntas vinna fördelar på lång sikt.

Gustaf von Essen säger också här att vi har tonat ner detta med motprestation. Men då lyssnade han nog inte på vad jag sade i mitt anförande. Alldeles i början sade jag att idén om att introduktionsersättningen skall vara kopplad till en motprestation är bra. Men eftersom man inte lär kunna neka den som avbryter introduktionsprogrammet sedvanlig socialhjälp, byggs ett dubbelsystem upp med åtföljande byråkrati. Det är just det här med dubbelsystem och åtföljande byråkrati som bl.a. Länsstyrelsen i Stockholm i flera olika att-satser i sitt remissyttrande som är infogat i föreliggande propositione vänder sig mot.

Det är alltså inte bara vi i Ny demokrati som ser bekymmer med att den här introduktionsersättningen införs. Den lär ju bli införd. Men vi får hoppas att Gustaf von Essen har rätt när han förmodar att det blir samordningsvinster när det gäller bl.a. utbildning och socialbidrag och att flyktingen på ett bättre sätt skall inlemmas i det svenska samhället. Det återstår alltså att hoppas att Gustaf von Essen får rätt.

Anf. 106 GUSTAF VON ESSEN (m):

Herr talman! Bidragsnivån kan givetvis vara något högre än socialbidragen. Men det beror på att resurserna sammanläggs. I dag får ju människor socialbidrag. Vidare får de vissa andra stöd. Tanken är att man skall lägga ihop dessa just för att kunna få till stånd en sorts kontrakt med den enskilde.

Bryts det kontraktet från den enskilde flyktingens sida och han inte vill genomföra sin del av det hela, innebär det att introduktionsersättningen inte längre betalas ut. Man hänvisas till socialbidrag. Där kommer i fortsättningen, och så är det redan nu, socialsekreterarna att vara relativt hårda. Det är de redan gentemot svenskar. Detta om motprestation gäller ju inte bara flyktingar, utan även många svenskar har numera så att säga en sådan relation till de sociala myndigheterna.

Jag tycker att det här förslaget borde gå i den riktning som Nydemokraterna önskar. Det ställs i förslaget ett klart krav på motprestation när det gäller det som man gör och det som man får. Det är väl något som Nydemo-

kraterna länge har efterlyst. Därför framstår er attityd som att ni tonar ned motprestationen.

En person som lever på 80 % av socialbidragsnormen, vilken dessutom varierar över landet, kanske inte är så särskilt motiverad att så att säga ge järnet och att på olika sätt ställa upp på program för att utveckla sig. Detta förslag borde alltså gå i er riktning.

Anf. 107 LARS MOQUIST (nyd):

Herr talman! Den här frågan har ju litet olika dimensioner. Det som jag först och främst vänder mig mot är att man inför en dubbel möjlighet för flyktingar att få socialbidrag eller introduktionsersättning. Jag tycker att det är riktigt att det krävs en motprestation. Gustaf von Essen har alldeles rätt i att vi anser att det skall vara på det sättet i detta fall.

Vårt andra förslag gäller att vi vill att det skall göras en utredning om andra former för detta. Det har inte någon exakt koppling till introduktionsersättningen. Att man skall ha en annan nivå på socialbidraget för flyktingar handlar ju om en förändring i socialtjänstlagen. Detta finns med i denna uppläggning. Därför har vi tagit med detta i den motion som rör introduktionsersättningen.

Anf. 108 GUSTAF VON ESSEN (m):

Herr talman! Vad jag tycker är litet betänkligt hos er nydemokrater är att ni här i riksdagen står och säger att svenskar skall få socialbidrag, men flyktingar skall inte få mer än 80 % av socialbidragsnormen. Dessutom skall de, som Lars Moquist själv antydde, jobba för detta. Detta doftar litet grand av diskriminering. Man gör från början dessa flyktingar till andra klassens medborgare. Jag ställer inte upp på detta. Det skall vara ett effektivt system som fungerar och som innebär att en ersättning inte betalas ut utan att det görs något så att säga tillbaka, en motprestation. Det är ju detta som är hela kvintessensen med det här förslaget. Men ni är ute och spelar på andra strängar, och det tycker jag är litet oroande.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 18 §.)

14 § Vissa socialförsäkringsfrågor

Föredrogs
socialförsäkringsutskottets betänkande
1992/93:SfU2 Vissa socialförsäkringsfrågor.

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 18 §.)

Meddelande om kulturutskottets betänkanden KrU1, KrU2 och KrU3

Anf. 109 TREDJE VICE TALMANNEN:

I kulturutskottets på föredragningslistan upptagna betänkanden KrU1, KrU2 och KrU3 har av förbiseende Monica Widnemarks namn fallit bort, dels på närvarolistan på de tre betänkandena, dels i den till betänkandet KrU2 fogade reservationen. Rättelse kommer att ske i det bundna trycket.

15 § Arkeologiska kostnader

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1992/93:KrU1 Arkeologiska kostnader.

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 18 §.)

16 § Museifrågor

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1992/93:KrU2 Museifrågor.

Anf. 110 GÖRAN ÅSTRAND (m):

Herr talman! Jag tänker i detta anförande yrka bifall till utskottets hemställan men främst uppehålla mig vid den del i utskottsbetänkandet som berör relationen mellan Statens historiska museum och Nordiska museet.

Jag skall först som en bakgrund, vilken finns redovisad i betänkandet, markera att vi i riksdagen vid flera tillfällen har fattat principbeslut om samhällets inställning till museerna och främst till ansvarsmuseerna. Dessa principiella ställningstaganden skall bilda grund för våra framtida ställningstaganden. De handlar om överblick, om tillgänglighet och tillhandahållande, om expertmedverkan och om utvecklingsarbete.

Statens historiska museum och Nordiska museet är funktionsuppdelade årtalsmässigt. Det är egentligen detta som berörs i den motion som Socialdemokraterna har väckt och som utskottet har avstyrkt. Det årtal som har valts för denna uppdelning är 1520-talet.

Utskottet har menat att det är en mycket rimlig uppdelning. Den är självfallet historiskt betingad. Det svenska samhället och det svenska kulturlivet förändrades radikalt på 1520-talet, då vi från att ha haft en katolsk tro under den kanoniska rätten fick en evangelisk-luthersk tro formulerad av statsmakterna i Sverige. Den här funktionsuppdelningen före och efter reformationstiden är, herr talman, den uppdelning som gäller för dessa bägge museer.

Historiska museet redovisar svensk forntid och historien fram till 1520-talet – man samlar in, bearbetar och visar den delen av historien – och Nor-

diska museet redovisar allt därefter. Det är självklart att det skall vara ett samarbete mellan dessa bägge museer.

Jag vill med en liten hälsning till Björn Kaaling, som skall tala efter mig, säga att jag egentligen anser att det är en mycket marginell skillnad mellan vad utskottsmajoriteten tycker och vad reservanterna tycker.

Utskottsmajoriteten har sagt att en samverkan mellan de bägge museerna är önskvärd. Låt den fortsätta.

I reservationen sägs det däremot att denna samverkan skall utredas särskilt, så att den kan resultera i ett gemensamt ansvar.

När vi läser motionen och reservationen tolkas detta som att Socialdemokraterna anser att det framöver skall skapas en gemensam presentation och ett gemensamt museum. Man skall tolka utskottsmajoritetens mening på ett sådant sätt att vi menar att den nuvarande funktionsuppdelningen är mycket rationell och riktig, historiskt och kulturellt betingad.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 111 BJÖRN KAALING (s):

Herr talman! I kulturutskottets betänkande KrU2 om museifrågor behandlas just den motion från oss socialdemokrater som Göran Åstrand har nämnt med ett yrkande om att riksdagen bör besluta att ge regeringen till känna att det under de närmaste åren bör utredas vilka möjligheter som finns för Nordiska museet och Historiska museet att också i framtiden ta ett ansvar för att gemensamt spegla den svenska historien.

Vi socialdemokrater menar att det utomordentligt fina historieprojekt som nu håller på att tas fram i samarbete mellan de berörda museerna inte bör bli en engångsföreteelse.

Man kan naturligtvis ägna tid åt att diskutera varför vi till skillnad mot många andra länder har en uppdelning av vår historia på två större museer. I vårt fall handlar det om tiden före och efter 1521. Men i stället för att koncentrera oss på hur det har varit menar vi att vi bör se till hur det är och hur vi vill att det skall vara i framtiden.

Från socialdemokratisk sida menar vi att det samarbete som nu pågår mellan Nordiska museet och Historiska museet gör det möjligt för besökarna att äntligen få en samlad bild av historien, som i historieprojektet framställs på ett lärorikt och roande sätt.

Dessutom är det enligt vår uppfattning helt naturligt att följa upp det samarbete som nu pågår genom att i en utredning se vilka förutsättningar som finns för att man också i framtiden skall skapa ett fastare samarbete mellan, låt mig kalla dem, de historiska museerna.

I ett allt kärvare samhällsekonomiskt läge finns det väl all anledning att undersöka om det finns samarbetsvinster och organisatoriska vinster att göra också inom kulturområdet. Det förvånar mig uppriktigt sagt att man från borgerligt håll och även från Ny demokratis sida inte delar vår uppfattning om behovet av den utredning som vi föreslår.

Syftet med förslaget från socialdemokratisk sida om en utredning är ju inte att försämra möjligheterna för de berörda museerna att bedriva verksamhet, utan målet är att i framtiden öka deras möjligheter att på ett ännu bättre sätt

beskriva och skildra den svenska historien för svenska och internationella besökare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen som är fogad till kulturutskottets betänkande KrU2.

Anf. 112 GÖRAN ÅSTRAND (m):

Herr talman! Som framgick av Björn Kaalings anförande är skillnaderna inte så stora. Men jag har anledning att ställa en fråga.

Det är alldeles uppenbart att två museer som sysslar med svensk historia skall samarbeta. Det behöver vi egentligen inte tala om, Björn Kaaling och jag. Det är alldeles självklart att det är så. Frågan är bara om detta samarbete skall resultera i någon form av gemensamt historiskt museum. Skall jag tolka Björn Kaaling så att Historiska museet och Nordiska museet skall upphöra och att det skall skapas ett nytt svenskt historiskt museum?

I diskussionen har vi gjort tolkningen att samarbetet bör finnas på alla sätt, men att någon sådan omstrukturering inte bör ske. Nu är min fråga: Vill Socialdemokraterna göra en sådan?

Anf. 113 BJÖRN KAALING (s):

Herr talman! Som svar på den fråga som Göran Åstrand ställer vill jag säga, att om vi redan nu visste att en sammanslagning av de båda museerna vore det bästa, hade vi naturligtvis inte haft skäl att begära någon utredning i den här frågan.

Men eftersom vi vill ta reda på om man kan göra samarbetsvinster eller organisatoriska vinster genom ett ökat samarbete mellan de två museerna, hemställer vi om att riksdagen ger regeringen till känna att en utredning behövs. Jag menar att vi, innan vi kan ta ställning till en sammanslagning, om det över huvud taget skall vara någon sammanslagning, måste ha utrett den frågan för att se vilka för- och nackdelarna i sammanhanget är.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 18 §.)

17 § Tornedalsfrågor

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1992/93:KrU3 Tornedalsfrågor.

Anf. 114 BRUNO POROMAA (s):

Herr talman! Ända fram till freden i Fredrikshamn 1809, som kan betecknas som den nesligaste i svensk krigshistoria, utgjorde Tornedalen på båda sidor om Torneälven en språklig och kulturell enhet. På båda sidor om Torneälven talades finska. Älven utgjorde en förbindelselänk och en kommunikationsled för transport av människor och varor.

Efter 1809 förändrades svenska Tornedalens status plötsligt. Dess finskspråkiga befolkning kom med ens att utgöra en gränsminoritet, vars finsk-

språkighet så småningom kom att betraktas som en säkerhetspolitisk riskfaktor. Sverige gränsade nu mot det mäktiga ryska tsarväldet, av vilket det finska storfurstendömet på andra sidan Torneälven utgjorde en del. Tornedalingarna talade samma språk som befolkningen på andra sidan älven, ett språk som så småningom kom att betraktas som ett främmande språk för Sverige. Det var ett språk som sedan kom att på olika sätt förtryckas av majoritetskulturen genom den s.k. försvenskningen. Detta har lett till att många tornedalingar ända fram till våra dagar haft problem med sin identitet.

Försvenskningen skedde framför allt genom skolans försorg. Staten uppmuntrade kommunerna att starta svenskspråkiga skolor genom att erbjuda kommunerna generösa statsbidrag. Först på 50-talet kom ett uttryckligt förbud från skolmyndigheterna mot att bestraffa barn som talade sitt eget modersmål, finska, med varandra på rasterna.

Modersmålet för de flesta tornedalingarna är fortfarande tornedalsfinskan eller "Meän kieli", vårt språk, som det populärt kallas. Meän kieli är även mitt modersmål, och jag har liksom så många andra tornedalingar bittert fått erfara olika former av bestraffningar under min skolgång för att jag under rasterna använt mitt eget modersmål.

Den negativa självuppfattningen hos tornedalingarna har nu på en mycket kort tid helt förändrats. Vi känner i dag en stor stolthet över vår kultur, och nu håller en tornedalsk identitet på att formas. Tillkomsten av Svenska tornedalingarnas riksförbund-Torniolaksolaiset är ett av många bevis på detta. Organisationen arbetar nu med utgångspunkten att tornedalingarna är en inhemsk minoritetsgrupp. En aktiv verksamhet med ytterst begränsade resurser pågår inom många olika kulturområden.

Herr talman! I dagarna för ett år sedan behandlade riksdagen ett innehållsmässigt sett nästan likalydande betänkande som i dag från kulturutskottet. Det betänkandet var föranlett av den motion som jag då liksom i år under den allmänna motionstiden väckte om ett erkännande av STR-T, Svenska tornedalingarnas riksförbund-Torniolaksolaiset, och ett ekonomiskt stöd för den organisationen.

År efter år har jag under den tid jag haft förtroendet att representera min landsdel i den här församlingen under den allmänna motionstiden aktualiserat dessa frågor. Varje gång har kulturutskottet i sitt betänkande sagt samma sak. Utan närmare motivering säger man att man inte är beredd att erkänna STR-T som en organisation för en inhemsk kulturminoritet, och följaktligen vill man inte heller att riksdagen skall medverka till att statligt stöd skall utgå för organisationens verksamhet.

Av detta kan jag dra en enda slutsats: Kulturutskottet är inte berett att göra något för den tornedalska kulturens fortlevnad. Kulturutskottet är inte berett att medverka till bl.a. att tvåspråkigheten skall fortleva i Tornedalen. Försvenskningen av Tornedalen skall tydligen enligt utskottets uppfattning fortgå. Den dag vi får använda oss av ett tredje språk, nämligen engelskan, för att kunna tala med varandra över Torneälven, den dagen har Sverige blivit kulturellt fattigare. Jag anser att det vore renhårigare från utskottets sida att en gång för alla säga sin mening i klartext och inte gömma sig bland svävande skrivningar.

Herr talman! Vi har i vårt land två inhemska minoritetsgrupper, båda med var sitt eget språk. Det är samerna och tornedalingarna. Samerna har sedan länge accepterats som en inhemsk minoritet. Helt nyligen fick samerna sig serverat en proposition med ett brett register av åtgärder för att stärka den samiska kulturen. Dessa demonstrerade dock sin besvikelse över propositionens innehåll med att elda upp den. Jag har inte för avsikt att här och nu på ett sådant sätt visa min besvikelse över kulturutskottets betänkande. Därtill befarar jag att det inte är möjligt att elda upp det, då det till sitt innehåll, i motsats till samepropositionen, saknar förslag till konkreta åtgärder.

I vårt grannland Norge finns ett likartat förhållande, med två minoritetsgrupper, nämligen samerna och de s.k. kvenerna. Kvenerna är benämningen på den befolkning i Nordnorge som är finsktalande och har sina rötter i 1700- och 1800-talets Tornedalen. Norge har i september 1989 erkänt Norske Kveners Forbund som en minoritetsorganisation och tar också i statsbudgeten upp medel till denna organisation. Norge har i andra avseenden också varit föregångare vad avser minoritetsgrupperna i landet. Det som är möjligt i Norge verkar vara i stort sett omöjligt i Sverige.

Herr talman! Jag har inte för avsikt att yrka något, men jag vill ändock deklarera att jag kommer tillbaka. Jag vill även nu, liksom tidigare, uttala en varm förhoppning om ett annat ställningstagande från utskottets sida.

Anf. 115 INGEGERD SAHLSTRÖM (s):

Herr talman! Bruno Poromaa har vid flera tillfällen här i riksdagen tagit upp frågan om tornedalingarnas situation. Jag vill verkligen understryka att jag hyser stor respekt för Bruno Poromaas engagemang i den här frågan.

Kulturarvet är viktigt för oss alla, från vilket land eller från vilken landsända vi än kommer. Människans rättigheter till sitt kulturarv och till möjligheterna att utöva sin kultur och att tala sitt språk har varit och är viktigt för oss alla, inte minst för oss socialdemokrater. Därför vill jag understryka att det är angeläget att samhället stöder och engagerar sig för det tornedalska kulturarvet och för att det skall kunna utvecklas.

Utskottet förutsätter att stöd som tidigare givits från olika myndigheter skall fortsätta att lämnas. I betänkandet finns redovisningar av bidrag från olika myndigheter. Jag kan nämna att t.ex. Statens kulturråd har lämnat tidskriftsstöd, utgivningsstöd för utgivning av tornedalska boktitlar och bidrag till Tornedalens bibliotek.

Ett annat projekt är stödet till det lexikon som har utgivits med bl.a. tornedalsfinska ord som är översatta till rikssvenska och riksfinska.

Andra projekt som syftar till att bevara och slå vakt om det tornedalska kulturarvet är insamlingen av visor, ramsor och sagor.

Jag tycker också att man skall tala om de rättigheter som de tornedalska barnen har när det gäller hemspråksundervisning. Den rättigheten skiljer sig från andra elevers här i Sverige. Man har rätt till sitt hemspråk även om det inte är ett umgängesspråk i hemmet.

Herr talman! Jag förstår att det egna språket och den egna kulturen måste värnas i Tornedalen. Vi i kulturutskottet vill slå vakt om ursprungsbefolkningarnas rättigheter. Jag kan försäkra Bruno Poromaa att vi följer denna fråga mycket noggrant. Det är inte oengagemang. Det är hela utskottets

uppfattning att det är en angelägenhet att ekonomiskt stöd lämnas och att insatser görs för att bevara den tornedalska kulturen och det tornedalska språket även i fortsättningen. Om stora negativa ändringar skulle ske i förhållande till dagens situation lovar jag att vi kommer att agera.

Herr talman! Med detta vill jag i dag yrka bifall till hemställan i kulturutskottets betänkande.

Anf. 116 BRUNO POROMAA (s):

Herr talman! Ingegerd Sahlström följer samma spår som tidigare talesmän från utskottet har följt när man har behandlat den här frågan. Hon säger att det är angeläget att samhället stöder genom olika myndigheter. Men det stödet är mycket begränsat i det hårt ansträngda ekonomiska läge som vi har i dag. Det är också mycket osäkert.

Tornedalingarna har t.o.m. vid en Europarådskonferens förra året fått ett internationellt stöd för hävdandet av sin minoritetsstatus. Anser inte utskottet att detta är tillräckligt för att vi skall kunna ställa krav på det officiella Sverige om stöd för vår verksamhet? Vi för ju ett resonemang om EG-anpassning på skilda områden. Såvitt jag vet finns det endast två länder i Europa som är helt enspråkiga. De flesta EG-länderna är säkerligen flerspråkiga. Förmodligen har EG också en uppfattning om minoritetsfolken i resp. länder. Har inte utskottet studerat vad EG säger i dessa frågor?

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 18 §.)

18 § Protokoll om flyktiga organiska ämnen

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1992/93:JoU2 Protokoll om flyktiga organiska ämnen (prop. 1991/92:171).

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Företogs till avgörande konstitutionsutskottets betänkanden 1992/93:KU1 och KU2, lagutskottets betänkanden 1992/93:LU1 och LU2, socialförsäkringsutskottets betänkanden 1992/93:SfU1 och SfU2, kulturutskottets betänkanden 1992/93:KrU1, KrU2 och KrU3 samt jordbruksutskottets betänkande 1992/93:JoU2.

Konstitutionsutskottets betänkande KU1
Mom. 5 (systemet med normgivningsbemyndiganden och ett svenskt närmande till EG)

Utskottets hemställan bifölls med 267 röster mot 12 för meningsyttringen av Johan Lönnroth. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 8 (översyn av lagstiftning som begränsar den personliga friheten m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 264 röster mot 20 för reservationen av Harriet Colliander.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande KU2

Mom. 10 (fackliga stridsåtgärder)

Utskottets hemställan bifölls med 274 röster mot 13 för meningsyttringen av Johan Lönnroth i motsvarande del.

Mom. 12 (regeringsformens diskrimineringsförbud)

Först biträddes meningsyttringen av Johan Lönnroth i motsvarande del – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion K228 av Margareta Winberg och Hans Göran Franck i motsvarande del – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 263 röster mot 19 för meningsyttringen av Johan Lönnroth i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 13 (rasism och hets mot folkgrupp m.m.)
Motion K228 och yrkande 1 i motion K424 såvitt avsåg homosexuella och hets mot folkgrupp

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* motion K228 av Margareta Winberg och Hans Göran Franck i motsvarande del, *dels* motion K424 av Christina Linderholm i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Motion K410 avseende översyn av lagen om hets mot folkgrupp

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion K410 av Håkan Holmberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 13 i övrigt

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 14 (Europakonventionen)

Utskottets hemställan bifölls med 248 röster mot 34 för meningsyttringen av Johan Lönnroth i motsvarande del.

Mom. 19 (offentlighet och insyn i övrigt)

Utskottets hemställan bifölls med 265 röster mot 20 för reservationen av Harriet Colliander. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 20 (kontaktannonser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion K433 av Margareta Viklund i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Övriga moment
Utskottets hemställan bifölls.

Lagutskottets betänkande LU1
Utskottets hemställan bifölls.

Lagutskottets betänkande LU2
Utskottets hemställan bifölls.

Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU1
Utskottets hemställan bifölls med 265 röster mot 18 för reservationen av Leif Bergdahl.

Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU2
Utskottets hemställan bifölls.

Kulturutskottets betänkande KrU1
Utskottets hemställan bifölls.

Kulturutskottets betänkande KrU2
Mom. 3 (samarbete mellan Statens historiska museum och Nordiska museet)
Utskottets hemställan bifölls med 158 röster mot 128 för reservationen av Åke Gustavsson m.fl.
Lena Boström (s) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Övriga moment
Utskottets hemställan bifölls.

Kulturutskottets betänkande KrU3
Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande JoU2
Utskottets hemställan bifölls.

19 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades
Propositionerna
1992/93:82 Kapital för nya företag, m.m.
1992/93:119 Ändringar i livsmedelslagen (1971:511) m.fl. lagar i anledning av EES-avtalet

20 § Anmälan om frågor

Anmäldes att följande frågor framställts

den 3 november

1992/93:134 av *Maud Ekendahl* (m) till utbildningsministern om studiestödet:

För att erhålla studiebidrag måste elev under höstterminen ha en studielängd på 3 1/2 månad enligt studiestödslagen kap. 3.

Vårdgymnasiet i Hässleholm fick i uppdrag att starta det s.k. tredje året för ungdomar som ej kom in på högskolan eller var arbetslösa, alltså ungdomar under 20 år. Eftersom kommunen och arbetsförmedlingen ville se hur många ungdomar som kunde erhålla annan sysselsättning fördröjdes skolstarten. Detta innebar i praktiken att dessa ungdomar ej blev berättigade till fullt studiebidrag under höstterminen. För att fullgöra utbildningen utan inskränkningar har eleverna undervisning v 44, v 8 och v 15. Vidare är kurstiden utsträckt t.o.m. v 25.

Vilka ändringar i studiestödslagen är statsrådet beredd att överväga så att berörda elever kan erhålla fullt studiebidrag?

1992/93:135 av *Alwa Wennerlund* (kds) till statsrådet Beatrice Ask om mobbning i skolan:

Varje dag mobbas i Sverige mellan 100 000 och 150 000 barn i och utanför skolan. Det är cirka en av tio elever eller ca 10 %. Dessa barns/elevers skolgång är ofta ett enda stort lidande, ibland från den första till den sista klassen. Många barn får alltså utstå trakasserier så gott som dagligen, i värsta fall i nio års tid.

Ofta slutar inte mobbningen efter skoldagens slut. Många barn utsätts på vägen till och från skolan och även på fritid.

Mobbning sätter i regel mycket djupa sår hos ett barn, och detta kan följa människan hela livet med rädsla, dåligt självförtroende, otillräcklighet, osv.

Mobbning kan inte få fortsätta obehindrat i skolorna som det gör på många ställen.

Min fråga är vad statsrådet har för avsikt att göra åt det stora problemet med mobbning.

1992/93:136 av *Kent Carlsson* (s) till justitieministern om reglerna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning:

I rättegångsbalkens 28 kap. 13 § finns regler rörande kroppsvisitation resp. kroppsbesiktning.

I dessa anges att kvinnor endast får kroppsvisiteras av annan kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Eventuellt vittne måste också uppfylla dessa krav. I princip gäller dessa regler även vid s.k. kroppsbesiktning.

För män finns inte motsvarande regler, vilket är märkligt. En man kan i dag tvingas till kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av kvinnlig personal.

Jag vill därför fråga justitieministern:

Är regeringen beredd att lägga fram förslag om ändring i rättegångsbalken som jämställer män och kvinnor, dvs. att kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av män inte får verkställas eller bevittnas av annan än man, läkare eller legitimerad sjuksköterska?

1992/93:137 av *Patrik Norinder* (m) till miljöministern om PET-lagen om miljövinsterna:

Enligt en artikel i ICA-nyheter den 29 oktober hävdar en departementssekreterare i Miljö- och naturresursdepartementet att man i den kommande kretsloppspropositionen skall skriva in att några dispenser inte kommer att ges från PET-lagen.

Enligt andra tidningsuppgifter, bl.a. Expressens ledare den 30 oktober, ifrågasätts det om PET-lagen leder till större miljövinster än något annat system. Bl.a. går det åt mycket energikrävande transporter.

Vilka belägg har miljöministern för att PET-lagen ger miljövinster jämfört med alla andra alternativ?

21 § Kammaren åtskildes kl. 15.27.

Förhandlingarna leddes
av förste vice talmannen från sammanträdets början t.o.m. 7 § anf. 34 (delvis),
av andra vice talmannen därefter t.o.m. anf. 63 (delvis),
av förste vice talmannen därefter t.o.m. anf. 63 (delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. anf. 76 och
av tredje vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

ULF CHRISTOFFERSSON

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Onsdagen den 4 november

1 § Avsägelse 1
2 § Hänvisning av ärenden till utskott 1
Meddelande om samlad votering 1
3 § Taxifrågor m.m. 1
Trafikutskottet betänkande TU1
Debatt
Jan Sandberg (m)
Jarl Lander (s)
Kenneth Attefors (nyd)
Karl-Erik Persson (v)
Beslut fattades efter 8 §
4 § Vissa parkeringsfrågor 12
Trafikutskottets betänkande TU2
Debatt
Max Montalvo (nyd)
Jan Sandberg (m)
Beslut fattades efter 8 §
5 § Förenklad delgivning 15
Justitieutskottets betänkande JuU1
Beslut fattades efter 8 §
6 § Immunitet och privilegier för ministerrådsmöten och ämbetsmannakommittémöten inom Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa (ESK) 15
Justitieutskottets betänkande JuU2
Beslut fattades efter 8 §
7 § Jämställdhet 15
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU1
Debatt
Berit Andnor (s)
Hans Andersson (v)
Charlotte Cederschiöld (m)
Isa Halvarsson (fp)
Marianne Andersson (c)
Andre vice talmannen (om debattreglerna)
Margareta Viklund (kds)
Laila Strid-Jansson (nyd)
Karin Pilsäter (fp)
Rose-Marie Frebran (kds)
Beslut fattades efter 8 §
8 § Arbetsmiljö 56
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU3

Debatt
Hans Andersson (v)
Marianne Andersson (c)
Beslut 60
Trafikutskottets betänkande TU1
Trafikutskottets betänkande TU2
Justitieutskottets betänkande JuU1
Justitieutskottets betänkande JuU2
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU1
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU3
Meddelande om aktuell debatt om kärnkraftens säkerhetsproblem och den framtida energiförsörjningen 62
Andre vice talmannen
Meddelande om samlad votering 63
9 § Riksdagen och normgivningsprocessen med anledning av förslag från riksdagens revisorer, m.m. 63
Konstitutionsutskottets betänkande KU1
Debatt
Bengt Hurtig (v)
Catarina Rönnung (s)
Harriet Colliander (nyd)
Beslut fattades efter 18 §
10 § Fri- och rättigheter m.m. 67
Konstitutionsutskottets betänkande KU2
Debatt
Harriet Colliander (nyd)
Bengt Hurtig (v)
Ylva Annerstedt (fp)
Margareta Winberg (s)
Christina Linderholm (c)
Margareta Viklund (kds)
Håkan Holmberg (fp)
Karin Pilsäter (fp)
Ingvar Svensson (kds)
Beslut fattades efter 18 §
11 § Återvinning vid ackord och konkurs 79
Lagutskottets betänkande LU1
Beslut fattades efter 18 §
12 § Sakrättsliga frågor m.m. 79
Lagutskottets betänkande LU2
Beslut fattades efter 18 §
13 § Introduktionsersättning till flyktingar och vissa andra utlänningar 80
Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU1
Debatt
Lars Moquist (nyd)
Gustaf von Essen (m)
Beslut fattades efter 18 §

14 § Vissa socialförsäkringsfrågor 84
Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU2
Beslut fattades efter 18 §
Meddelande om kulturutskottets betänkanden KrU1, KrU2 och KrU3 85
Tredje vice talmannen
15 § Arkeologiska kostnader 85
Kulturutskottets betänkande KrU1
Beslut fattades efter 18 §
16 § Museifrågor 85
Kulturutskottets betänkande KrU2
Debatt
Göran Åstrand (m)
Björn Kaaling (s)
Beslut fattades efter 18 §
17 § Tornedalsfrågor 87
Kulturutskottets betänkande KrU3
Debatt
Bruno Poromaa (s)
Ingegerd Sahlström (s)
Beslut fattades efter 18 §
18 § Protokoll om flyktiga organiska ämnen 90
Jordbruksutskottets betänkande JoU2
Beslut 90
Konstitutionsutskottets betänkande KU1
Konstitutionsutskottets betänkande KU2
Lagutskottets betänkande LU1
Lagutskottets betänkande LU2
Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU1
Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU2
Kulturutskottets betänkande KrU1
Kulturutskottets betänkande KrU2
Kulturutskottets betänkande KrU3
Jordbruksutskottets betänkande JoU2
19 § Bordläggning 92
20 § Anmälan om frågor
1992/93:134 av Maud Ekendahl (m) om studiestödet..... 93
1992/93:135 av Alwa Wennerlund (kds) om mobbning i skolan 93
1992/93:136 av Kent Carlsson (s) om reglerna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning 93
1992/93:137 av Patrik Norinder (m) om PET-lagen om miljövinsterna 94

gotab 42292, Stockholm 1992